MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTO

INDROS GASIANCEVIENĖS

EDUKACINIŲ TECHNOLOGIJŲ VALDYMO (KARJEROS VALDYMO SPECIALIZACIJA) IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

UGDYMO KARJERAI PASLAUGŲ BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE TEIKIMO PROCESAS: KARJEROS SPECIALISTO VEIKLA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: *Doc. dr. Asta Railienė*

Vilnius, 2020

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau - Universitetas), Edukologijos ir socialinio darbo instituto studentė Indra Gasiacevienė, patvirtinu, kas šis magistro baigiamasis darbas **„Ugdymo karjerai paslaugų bendrojo ugdymo mokyklose teikimo procesas: karjeros specialisto veikla“:** yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;

1. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje aukštojoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
2. Yra parašytas remiantis akademinio raštingumo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti pašalintas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas) Indra Gasiacevienė (vardas, pavardė)

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNAS 4

ĮVADAS 6

1. UGDYMO KARJERAI BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE CHARAKTERISTIKA 9

1.1. Ugdymo karjerai samprata 10

1.2. Karjeros kompetencijos ugdymo karjerai kontekste 14

1.3. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai 20

2. KARJEROS SPECIALISTŲ VEIKLA BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE 27

2.1. Karjeros specialisto profesionalizacijos raida bendrojo ugdymo kontekste Lietuvoje .. 27

2.2. Karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokykloje 34

3. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ 44

3.1. Tyrimo metodologija 44

3.2. Tyrimo rezultatų analizė 50

3.2.1. Respondentų charakteristika 50

3.2.2. Karjeros specialistų požiūris į karjerą 55

3.2.3. Karjeros specialistų veiklos organizavimo formos 57

3.2.4. Karjeros specialistų veiklos turinys 64

IŠVADOS 70

REKOMENDACIJOS 72

LITERATŪROS SĄRAŠAS 73

SANTRAUKA 81

SUMMARY 82

PRIEDAI 83

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Bendrasis ugdymas– pradinis ugdymas, pagrindinis ugdymas, vidurinis ugdymas (LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Karjera – visą gyvenimą trunkanti asmeniui ir visuomenei reikšmingų asmens mokymosi, saviraiškos ir darbo patirčių seka (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Karjeros informavimas – tai informacijos apie karjeros galimybes rinkimo, analizės, sisteminimo ir teikimo procesas (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011)..

Karjeros kompetencijos – žinių, gebėjimų ir nuostatų apie save, mokymosi, saviraiškos ir darbo galimybes, karjeros sprendimų priėmimą, karjeros planavimą, derinimą su kitomis gyvenimo sritimis ir realizavimą visuma (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011)..

Karjeros konsultavimas – konsultanto ir konsultuojamojo sąveika, kurios tikslas – padėti konsultuojamajam pažinti save, spręsti karjeros problemas ir klausimus, susijusius su karjeros planavimu ir darbo paieška (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Karjeros specialistai – tinkamą karjeros paslaugų teikimo kompetenciją turintys specialistai, kuriems šių paslaugų teikimas ir su jomis susijusios veiklos sudaro reikšmingą (paprastai pagrindinę) atliekamų darbo funkcijų dalį. Modelyje šiai grupei priskiriami karjeros konsultantai ir karjeros koordinatoriai (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Kompetencija – gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma (LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Profesinis apsisprendimas – individualus vidinis veiksmas, asmenybės identifikacijos procesas, lemiantis vidinių (subjektyvių) veiksni – pašaukimo, siekių gabumų, gebėjimų vertybių ir kt. (Antanaitienė ir Anužis, 2014).

Profesinis orientavimas – veikla suteikianti galimybę bet kokio amžiaus individams, bet kokiu jų amžiaus tarpsniu (per visą gyvenimą) nustatyti jų gebėjimus, kompetencijas ir interesus, siekiant priimti prasmingus sprendimus dėl lavinimosi, mokymosi bei profesijos ir pasirinkti savo individualų kelią mokymosi, darbo ir kitoje aplinkoje, kurioje šių gebėjimų bei kompetencijų yra išmokstama arba jie pritaikomi įvairiose gyvenimo srityse (Railienė, 2011).

Profesinis veiklinimas – veiklos, kuriose mokiniams padedama aktyviai pažinti įvairias užimtumo sritis, profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, kaupti darbo patirtį, ugdytis

profesinę motyvaciją bei planuoti būsimą karjerą (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Ugdymas karjerai – kryptinga ugdymo(si) veikla, skirta karjeros kompetencijoms įgyti (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Ugdymas – dvasinių, intelektinių, fizinių asmens galių auginimas bendraujant ir mokant (LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

ĮVADAS

Aktualumas. Visuomenėje randasi suvokimas, kad karjeros kelio pasirinkimas nėra vienkartinis apsisprendimas žmogaus gyvenime. Asmuo gyvenimo eigoje keičia savo profesinius, karjeros pasirinkimus, tačiau svarbu pabrėžti, kad pirmas profesinio apsisprendimo aktas įvyksta dar mokyklos suole, būtent bendrojo ugdymo institucijoje, todėl mokyklos ir čia dirbančių karjeros specialisto vaidmenys yra itin reikšmingi. Taigi bendrojo ugdymo mokykloms tenka svarbus uždavinys – užtikrinti kiekvienam mokiniui tokią ugdymo karjerai sistemą, kuri sudarytų sąlygas mokiniui pažinti save kaip asmenybę, pažinti profesijų pasaulį, ugdyti gebėjimus susieti pažinimo rezultatus, atsakingai ir savarankiškai priimti galutinį sprendimą – apsispręsti dėl labiausiai tinkamos ir priimtinos profesijos (Antanaitienė, Anužis, 2014). Šiuo metu bendrojo ugdymo mokyklose trūksta vieningos ugdymo karjerai sistemos, kuri padėtų mokiniams išsiugdyti karjeros kompetencijas, stokojama karjeros veiklų koordinatorių, įvaldžiusių modernius ugdymo karjerai metodus ir priemones (Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa, 2013). Pastebima, kad nepaisant to, kad yra parengti profesinį orientavimą reglamentuojantys dokumentai, paskutinių klasių mokiniai bendrojo ugdymo mokyklose dažnai yra neapsisprendę dėl būsimos profesijos, menkai orientuojasi darbo rinkos tendencijose, profesijų įvairovėje, specifikoje. Manoma, kad mokinių profesinį orientavimą sunkina profesinio orientavimo paslaugų mokyklose stichiškumas ir chaotiškumas, o mokytojai ir karjeros paslaugas teikiantys specialistai dažnai dėl laiko stokos ne visada turi galimybes suteikti mokiniams efektyvią pagalbą sprendžiant jų profesijų pasirinkimo problemas (Railienė, 2014), tad karjeros specialistų bendrojo ugdymo mokyklose vaidmuo ir jo vykdoma veikla išlieka aktualia tema. Temos aktualumą taip pat pabrėžia Europos Sąjungos priimti reglamentai. Europos Sąjungos mokymosi visą gyvenimą memorandume (Commission of the European Communities, 2000) karjeros projektavimas, kuriame ugdymas karjerai yra svarbi dedamoji dalis, pripažįstamas kaip vienas svarbiausių mokymosi visą gyvenimą strategijos elementų. Pabrėžtina, kad karjeros projektavimas padeda siekti tikslų, glaudžiai susijusių su Lisabonos tarybos 2000 m. (European Parliament, 2000) numatytais šiais prioritetais: ekonomikos vystymusi, visą gyvenimą trunkančiu mokymusi, socialine integracija. Lietuvai analizuojama tema yra svarbi, nes vykstant šalies ekonomikos svyravimams, vykstant jaunimo vos baigusio bendrojo ugdymo mokyklas emigracijai į užsienio šalis „geresnių gyvenimo sąlygų ieškoti“, augant kvalifikuoto darbo jėgos nutekėjimo į kitas Europos Sąjungos šalis, itin aktualus tampa asmens pasirengimas sklandžiai pereiti iš švietimo į darbo rinkos sistemą procesas (Railienė, 2014). Viena iš esminių šio proceso dedamųjų yra asmens karjeros kompetencijų ugdymas, kuris pradedamas bendrojo ugdymo mokyklose įtraukiant platų

mokinio ugdymosi aplinkoje esančių pedagogų ratą. Vienas pagrindinių jų yra mokyklos karjeros specialistas.

Temos naujumas ir ištirtumas. Nagrinėjama tema nėra nauja, tačiau išsamesnių mokslinių publikacijų, įvairesnių mokslininkų nuomonių bei atliktų tyrimų pasigendama. Šiame darbe yra analizuojamas bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialisto veiklos tyrinys ugdant mokinių karjeros kompetencijas. Pristatomas kiekybinis tyrimas, apklausiant Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistus. Tyrėjos žiniomis, anksčiau toks tyrimas Lietuvoje nebuvo atliktas. Nors karjeros paslaugas plačiąja prasme ir bendrojo ugdymo mokyklų kontekste Lietuvos mokslininkai tiria ne vieną dešimtmetį. Karjeros sąvoką mėgino apibrėžti Laurinavičius (2002), Arnold (2011). Stanišauskienė (2015) analizuoja karjeros sprendimus lemiančius veiksnių dinamiką kartų kaitos kontekste. Karjeros kompetencijos sampratą mokymosi visą gyvenimą kontekste analizavo Sidiropoulou-Dimakakou, D. ir kt. (2015), svarbą ir barjerus tyrė Jackson ir Wilton (2016). Edukologijos srities mokslininkai analizuoja gebėjimų priimti karjeros sprendimus ugdymo galimybes (Augustinienė, 2007), profesinį apsisprendimo aspektą (Pukelis, 2003; Udayar ir kt., 2020) ugdymo karjerai procesą (Helens-Hart, 2019), čia kylančius sunkumus (Udayar ir kt., 2020; Hoiley ir Sultana, 2016), karjeros pasirinkimą lemiančius veiksnius (Urbanavičiūtė, 2010; Helens-Hart, 2019), karjeros sprendimus įgalinančias edukacines aplinkas ir jų elementus (Surgėlienė, Bankauskienė, 2015; Surgėlienė, 2014), profesinio veiklinimo svarbą jaunesniame amžiuje (Harris, 2019). Teorinius profesinės karjeros aspektus analizavo Stancikienė (2009). Railienė nagrinėjo profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidas (Railienė, 2011), lyčių lygybės aspektą renkantis profesijas nagrinėjo Pilinkaitė-Sotirovič (2018) profesinio tapatumo ir karjeros adaptyvumo klausimus analizavo Pociūtė, Kairys, Urbanavičiūtė, Linauskaitė (Pocienė ir kt., 2014). Profesinio apisprendimo svarbą tyrė Pukelis ir Navickienė (Pukelis, Navickienė, 2006). Karjeros specialisto veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose analizavo ne vienas Lietuvos mokslininkas (Augienė, 2018; Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019; Surgėlienė ir Bankauskeinė, 2014, 2015; Antanaitienė ir Anužis, 2014; Antanaitienė ir Sajienė, 2012; Railienė, 2010; Pupininkienė ir Rodzevičiūtė, 2008). Atlikus literatūrinę analizę, pastebima, kad daugiausiai karjeros specialistų vaidmenų neatitikimus ir svarbą tyrė užsienio mokslininkai. Vaidmenų neapibrėžtumą tyrė Cernovi ir DeLucia-Waack (Cernovi ir DeLucia-Waack, 2011); mokyklos administracijos įtaką sklandžiam profesinio orientavimo paslaugų teikimui analizavo Amatea ir Clark (Amatea ir Clark, 2005); karjeros konsultantams priskiriamų funkcijų įvairovę tyrė Fitch ir Marshall (Fitch ir Marshall, 2001); profesinio perdegimo riziką (Lambie, 2009; Mullenm ir Gutierrez, 2016).

Tad šiame darbe yra nagrinėjama karjeros specialisto veiklos aspektai ugdant mokinių karjeros kompetencijas. Mokslininkų darbuose ir profesinį orientavimą reglamentuojančiuose dokumentuose sutinkamas sąvokų chaosas, ne tik siekiant apibrėžti esmines karjeros paslaugas, bet ir siekiant įvardinti bendrojo ugdymo mokyklose jas teikiančių asmenų pareigas. Vaidmenų sumaištis ir skirtingi, mokyklos administracijos, pedagogų, mokinių tėvų bei mokinių karjeros specialistų darbo funkcijų ir veiklos suvokimas, turi įtakos karjeros specialistų darbo sklandumui ir pasitenkinimu darbu (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019). Tai tiesiogiai daro įtaką teikiamoms karjeros paslaugoms, kurios yra itin svarbios siekiant pagelbėti mokiniui ne tik atrasti save, bet ir sklandžiau pereiti iš švietimo sistemos į darbo rinkos pasaulį. **Darbo problema** formuluojama klausimais: koks yra bendrojo ugdymo mokyklos karjeros specialisto veiklos turinys? Kas bendrojo ugdymo mokykloje įsitraukia į karjeros paslaugų teikimą? Kokias funkcijas vykdo karjeros paslaugų teikėjai bendrojo ugdymo mokykloje? Su kokiais iššūkiais susiduria bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai teigdami ugdymo karjerai paslaugas? Pastebima, kad anksčiau nacionaliniu mastu nebuvo atliktas tyrimas nagrinėjantis bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų veiklą teikiant ugdymo karjerai paslaugas.

Magistro baigiamajame darbe keliamas **darbo tikslas** yra atskleisti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialisto veiklos teikiant ugdymo karjerai paslaugas ypatumus. Šiam tikslui pasiekti buvo išsikelti trys **uždaviniai:**

1. Išanalizuoti ugdymo karjerai bendrojo ugdymo mokykloje charakteristikas;
2. Aptarti karjeros specialisto veiklą bendrojo ugdymo mokykloje;
3. Ištirti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų veiklą teikiant ugdymo karjerai paslaugas.

Darbo objektas: bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų veiklos ypatumai.

Darbo metodai. Taikyti šie tyrimo duomenų rinkimo metodai: mokslinės literatūros analizė: lyginimas, apibendrinimas ir duomenų apibendrinimas. Empiriniai rašto darbo daliai parengti buvo atliktas kiekybinis tyrimas, pasirinktas anketinės apklausos metodas. Buvo apklausti 368 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai. Gauti duomenys analizuoti IBM SPSS 23.0 programa.

1. UGDYMO KARJERAI BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE CHARAKTERISTIKA

Naujų profesijų atsiradimas, spartūs pokyčiai darbo rinkoje, masyvūs prieinamos informacijos srautai, informacinių komunikacinių technologijų pažanga kelia vis sudėtingesnius iššūkius švietimui. Be to, atsižvelgus į valstybės, miestų (rajonų) savivaldybių strateginius veiklos tikslus, bendrojo ugdymo mokyklų bendruomenių poreikius, vis daugiau bendrojo ugdymo įstaigų mokinių ugdymą karjerai išsikelia prioritetine savo veiklos sritimi, nes karjeros paslaugos (ugdymas karjerai, (karjeros) informavimas ir profesinis (karjeros) konsultavimo), tampa svarbiu veiksniu, kokybiškai keičiančiu visų švietimo grandžių – bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo – tarpusavio sąveiką (Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa, 2013). Kiekviena bendrojo ugdymo įstaiga savo veikloje turi įgyvendinti Ugdymo karjerai programą (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014) ir Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašą (Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2012).

Ugdymas karjerai ženkliai prisideda prie mokinių ateities karjeros pasirinkimų priėmimo, nuoseklaus kryptingo mokymosi. Kol kas ugdymo karjerai paslaugos yra teikiamos bendrojo ugdymo mokyklose. Ugdymas karjerai yra įtrauktas į mokyklos metinius veiklos planus, yra integruotas į dalykų disciplinas, tad svarbu analizuojant karjeros specialisto vaidmenį ugdant mokinių karjeros kompetencijas, teoriniu lygmeniu apsibrėžti ugdymo karjerai bendrojo ugdymo mokyklose charakteristiką. Ugdymo karjerai bendrojo ugdymo mokyklose charakteristiką perprasti padėtų ugdymo karjerai sampratos išaiškinimas, karjeros kompetencijų ugdymo karjerai kontekste apsibrėžimas ir bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumų išryškinimas. Svarbu pabrėžti, kad analizuojant mokslinę literatūrą, Lietuvoje priimtus nutarimus, įstatymus ir programas sutinkama nemažas skaičius įvairių sąvokų mėginančių apibrėžti plačiau ar siauriau su karjeros paslaugomis susijusias sąvokas. Aptinkamos tokios sąvokos kaip profesinis orientavimas, ikiprofesinis ugdymas, karjeros konsultavimas, karjeros projektavimas, karjeros valdymas, rengimas karjerai, vadovavimas karjerai, profesinis informavimas, profesinis konsultavimas, profesinis švietimas, profesinis konsultavimas ir informavimas, karjeros ugdymas, karjeros planavimas, ugdymas karjerai ir t.t. Atsižvelgiant į mokslinę literatūrą, kurioje pritariama, kad ugdymas karjerai yra labiau bendrojo ugdymo mokyklų kontekste taikytina sąvoka (Sokolova, Stanišauskienė, 2007, Pukelis, 2003,2003, Garnienė, 2006, Kučinskienė, 2003) ir šio baigiamojo darbo temą, toliau bus plačiau naudojama ir analizuojama ugdymo karjerai samprata.

1.1. Ugdymo karjerai samprata

Prieš pradedant analizuoti ugdymo karjerai sąvoką, reikėtų panagrinėti mokslinę literatūrą, kurioje yra pateikiama ugdymo ir karjeros sąvokos. *Ugdymas* yra apibrėžiamas, kaip mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003). Ugdymo samprata taip pat apibrėžiama Lietuvos švietimo įstatymo pakeitime (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011). Čia *ugdymas* įvardijamas kaip dvasinių, intelektinių, fizinių asmens galių auginimas bendraujant ir mokant. Klasikinio ugdymo samprata apibrėžiama Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. V-638 (2015). Įsakyme pateikiama klasikinio ugdymo filosofija, tikslai, principai ir pagrindinės nuostatos. Lietuvoje būta mokslininkų, kurie detaliai analizavo ugdymo fenomeną. Vienas jų, Bitinas (2000) pateikęs išsamų ugdymo filosofijos sąvadą ir teigęs, kad ugdymas yra *kryptingas asmens galių plėtojimas kuriamosios sąveikos pagrindu* (Bitinas, 2013, p. 362). Jovaiša (2009) ugdymą karjerai analizavo kaip asmenybės ugdymą profesinei veiklai (Jovaiša, 2009). Mokslininko teigimu, *ugdymas yra bendriausia pedagogikos kategorija, apimanti augimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą, formavimą* (Jovaiša, 2007, p. 311) bei *ugdymas tai žmogaus pilnutinio gyvenimo kūryba jo paties jėgomis, aprūpinant jį saviraiškos priemonėmis* (Jovaiša, 1996, p. 9).

Amerikiečių mokslininkas, D. Siuperis įvedė *karjeros* terminą, kuris profesinio orientavimo kontekste turėjo platesnę nei *profesijos* sąvoką ir nusakė asmens atliekamų profesinių vaidmenų ir darboviečių ir jose užimamų pareigų seką (Kučisnkienė, 2000). Anot Stancikienės sparčiai kintant socialinei, ekonominei ir technologinei aplinkai, kinta ir „karjeros“ sąvokos samprata (Stancikienė, 2009). Karjeros sąvoką mėgino apibrėžti Lietuvos mokslininkai (Pukelis, 2012, Sokolova, Stanišauskienė, 2007). Bendriausia *karjeros* samprata kildinama iš lotyniško žodžio „carraria“, reiškiančio žmogaus gyvenimo kelią, bėgimą (Kučinskienė, 2003) arba iš prancūzų kalbos žodžio carriere, turinčio ne vieną prasmę. Viena iš jų yra tam tikra sritis, veikimo dirva su kuria ir siejama lietuvių kalboje vartojamo žodžio „karjera“ prasmė. Laurinavičius (2002) pastebi, kad lietuvių kalboje karjeros sąvoka yra daugiareikšmė. Šnekamojoje kalboje *karjera* dažniausiai suvokiama kaip veiklos rūšis – sakome verslininko, atlikėjo, policininko karjera. *Siekimas karjeros* (angl. atitikmuo – to build a career) suprantamas kaip pasisekimas, pavyzdžiui, mokslinėje, darbinėje veikoje ar net asmeniniame gyvenime. Tuo tarpu *karjerizmo* sąvoka turi neigiamą atspalvį. Karjerizmo kontekste karjera taip pat reiškia siekimą paaukštinimo, pripažinimo, tačiau grįstą savanaudiškais tikslais, egoizmu, kitų žmonių interesų nepaisymu. Pabrėžtina, kad karjera gali būti analizuojama įvairiais aspektais (Laurinavičius, 2002). Stanišauskienė (2015) analizuoja

karjeros sprendimus lemiančius veiksnių dinamiką kartų kaitos kontekste. Mokslininkė pastebi, kad karjeros sprendimas, suvokiamas kaip pasirinkimo iš keleto karjeros alternatyvų procesas, yra pabrėžtinai tik vienas svarbiausių asmens gyvenimo sprendimų, nes pasirinktas karjeros kelias turi įtakos visoms žmogaus gyvenimo sritims: šeimos kūrimui, santykių su artimaisiais kūrimui, socialiniams statusui, tobulėjimui, laisvalaikiui ir kt. Stanišauskienė yra atlikusi išsemią literatūros analizę nagrinėjama tema (Stanišauskienė, 2015).

Kalbant apie karjeros sampratą, verta paminėti ir karjeros sampratos kaitą remiantis plačiausiai visuomenėje paplitusi karjeros samprata, galima teigti, kad karjera dažniausiai suprantama, kaip „karjeros laiptai“, tačiau toks įsivaizdavimas yra laikomas tradiciniu, kuomet darbuotojas įmonėje išdirbdavo visą gyvenimą, būdavo maža darbo kaita, o vienintelis judėjimas įmonėje buvo įsivaizduojamas, kaip galimybė būti paaukštintam pareigose (Kučinskienė, 2003). Tačiau karjeros samprata visuomenėje ilgainiui kito. Atsižvelgiant į šių laikų naujausias tendencijas, technologijų pažangą, žinių ekonomiką ir žmogiškųjų išteklių vertinimą, galima teigti, kad karjera jau seniai apima ne tik asmens pasirinktą profesiją, ar jo darbo sėkmę (Arnold, J. 2011). Sutinkama, kad kiekvieno žmogaus karjeros supratimas yra labai individualus, tačiau jis tikrai nesiriboja vien tik su darbo aplinka, kokioje nors organizacijoje, tačiau tai apima ir savęs realizavimą įvairiose kitose gyvenimo srityse: pomėgiuose, laisvalaikyje ir kita. Kiekvienas žmogus, projektuodamas savo karjerą, kuriasi savąją iš kompetencijų, darbo patirties, aplinkos teikiamų galimybių, turimų vertybių, moralinių įsitikinimų. Pabrėžtina, kad karjeros sampratos raida implikuoja skirtingą jos suvokimą (Surgėlienė, Bankauskienė, 2012). Anot Surgėlienės ir Bankauskienės (2012) vienu atveju karjera yra siejama su asmens profesija ir jos pasirinkimu, kitu atveju – su žmogaus asmenine veikla. Mokslininkės pabrėžia, kad karjeros pasirinkimas dažniausiai siejamas su žmogaus profesijos pasirinkimu, kuris ir lemia žmogaus asmeninį gyvenimą. Dėl to priimta manyti, kad karjera yra individualiomis pažiūromis ir motyvais grįsta žmogaus darbinių veiklų ir socialinių vaidmenų seka per visą gyvenimą (Surgėlienė, Bankauskienė, 2012). Pirma lentelė (žr. 1 lentelė) apibendrina mokslininkių atliktus pastebėjimus, dėl karjeros sampratos pokyčio nuo tradicinės karjeros sampratos iki šiuolaikinės.

1 lentelė. Teiginių paskirstymas pagal tradicinį ir šiuolaikišką požiūrį į karjerą (lentelę sudarė darbo autorė)

Tradicinio požiūrio į karjerą teiginiai	Šiuolaikinio požiūrio į karjerą teiginiai
Tai profesija	Gyvenimo planavimas
Profesinė sėkmė	Viso gyvenimo įvairių vaidmenų seka
Pasiekimas norimo statuso	Asmeniniai laimėjimai
Nuolatinio darbo nuosekli tąsa	Visą gyvenimą trunkantis mokymasis
Užimamos pareigos	Asmeninis tobulėjimas
Saugumo garantas	Savęs realizavimas
Tinkamai pasirinktos studijos	Tobulėjimas pasirinktos veiklos kryptimi

Anot šaltinių, *ugdymo karjerai* (en. career education) sąvoka yra naudojama nuo 1976 metų. Jos „tėvų“ laikomas taip pat amerikiečių mokslininkas D. Superis. Anot Superio ugdymas karjerai yra procesas, kurio metu yra padedama žmogui vystyti ir įsisąmoninti visuminį ir adekvatų savo vaidmens darbo pasaulyje ir savęs vaizdą, atrasti jį ir paversti jį tikrove savo ir visuomenės pasitenkinimui (Kučinskienė, 2000). Mokslinėje literatūroje aptinkama šalia ugdymo karjerai sąvokos, karjeros informavimo, karjeros konsultavimo sąvokos, kurios apibrėžia karjeros paslaugas. Šias paslaugas apima ir profesinio orientavimo apibrėžimas, kuris mokslininkų darbuose naudojamas sinonimiškai greta karjeros projektavimo, karjeros planavimo, karjeros vystymo sąvokų. Pastebima, kad mokslininkų darbuose ir norminiuose švietimo dokumentuose naudojama profesinio orientavimo sąvoka (Railienė, 2014). Nors kalbant apie mokyklinio amžiaus mokinių profesinį orientavimą dažniausiai susiduriama su ugdymo karjerai sąvoka. Sąvokų įvairovė nurodo bendros nuomonės neturėjimą analizuojama tema. Atsižvelgiant į šio darbo tema, čia ir dabar detalizuojama ugdymo karjerai samprata, kuri yra artimiausia kalbant apie mokinių karjeros kompetencijų ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose. Mokslinėje literatūroje *ugdymas karjerai* apibrėžiamas, kaip bendros ir sistemingos ugdymo institucijos, mokinio tėvų ir bendruomenės pastangos susieti ugdymą ir darbą, padedant mokiniui įgyti ir panaudoti žinias bei gebėjimus, tam kad darbas taptų prasminga, produktyvi ir pasitenkinimo teikianti kiekvieno individo gyvenimo dalis. *Ugdymas karjerai* – ugdytinio įgalinimas valdyti su profesine karjera susijusius pokyčius (Kučinskienė, 2003, 2005; Pukelis, 2003; Girnienė, 2006). *Ugdymas karjerai* yra kryptingas ir sistemingas procesas, kuriuo mokiniui padedama pasirinkti profesiją ir įgyti karjeros kompetencijas. Plačiai ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip kryptingas karjeros kompetencijų įgijimo ir plėtojimo procesas remiantis kuriamąja sąveika (Railienė, Gudžinskienė, 2012). Pukelis, analizuodamas karjeros projektavimo sampratą, pateikia ugdymą karjerai apibrėžimą. Anot mokslininko *ugdymas karjerai* tai yra *sistemingas švietimo institucijų, tėvų ir kitų socialinių dalininkų bendradarbiavimas siekiant padėti asmeniui įgyti žinias ir mokėjimus, kurie leistų jam / jai priimti realistišką ir perspektyvų karjeros plėtotės sprendimą* (Pukelis, 2012, p. 13). Nors kiek anksčiau autorius ugdymą karjerai apibrėžė, kaip mokymą nuolat projektuoti savo profesinę karjerą stebint nuolatos darbo pasaulio kintantį kontekstą, jaunuolių mokymą priimti teisingą profesinį apsisprendimą dar mokantis mokykloje (Pukelis, 2003). Sokolovos ir Stanišauskienės (2007) teigimų ugdymas karjerai yra viena iš profesinio orientavimo dedamųjų dalių: profesinio informavimo, profesinio konsultavimo, profesinio veiklinimo ir ugdymo karjerai. Mokslininkės ugdymą karjerai apibrėžia kaip *integralų individo žinių, mokėjimų, įgūdžių bei nuostatų apie save ir darbo pasaulį bei elgseną jame įgijimo sistema, bendros sistemingos ugdymo institucijų, tėvų ir bendruomenės pastangų susieti ugdymą ir darbą padedant individams įgyti ir panaudoti*

nuostatas, žinias ir gebėjimus, kad darbas būtų prasminga, produktyvi ir pasitenkinimą teikianti kiekvieno individo gyvenimo dalis (Sokolova, Stanišauskienė, 2007, p. 228). Garnienė ugdymo karjerai sąvoką apibūdina kaip karjeros projektavimo sudedamąją dalį, kuri nusako karjeros projektavimo procesą bendrojo ugdymo mokyklose (Garnienė, 2006). Pasak Sokolovos ir Stanišauskienės ugdymas karjerai tai yra sistemingas ir kryptingas procesas, kurio metu mokiniui yra padedama pasirinkti profesiją ir įgyti karjeros projektavimo gebėjimų (Sokolova, Stanišauskienė, 2007). Kučinskienė pateikia išsamią karjeros ir kitų svarbių profesinio orientavimo sąvokų analizė, detaliai pateikia karjeros vystymo teorijas, taip pat analizuojamos teorinės ugdymo karjerai modeliavimo prielaidos ir efektyvumo veiksniai. Čia vėl gi yra atkreipiamas dėmesys į sisteminį ugdymo karjerai reiškinio pobūdį, iškeliamos karjeros kompetencijų įgijimo aspektas. Autorė pabrėžia, kad ugdymas karjerai yra integrali bendrojo ugdymo mokyklų programų dalis, todėl yra rekomenduojama ugdymo karjerai elementus integruoti į daugumos dalykų turinį, kurių poveikis galėtų būti reikšmingas mokinio profesiniam apsirentimui (Kučinskienė, 2003). Gudžinskienė ir Railienė pažymi, kad Europos strateginiuose dokumentuose ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip pagalba asmeniui, kuris siekia pasirinkti profesiją, atliepiančią jo interesus ir gebėjimus. Taip pat yra akcentuojama prieinamumo svarba bei ugdymas karjerai įvardijamas kaip vienas iš svarbiausių pagalbos asmeniui elementų, siekiant didinti žmogaus užimtumą, bei konkurencingumą darbo rinkoje (Gudžinskienė, Railienė, 2012). Surgėlienė ir Bankauskienė teigia, kad ugdymas karjerai turėtų vykti jau ankstyvame amžiuje (Surgėlienė, Banakauskienė, 2012). Antanaitienės ir Sajienės teigimu ugdymo karjerai tikslas yra pagelbėti mokiniams renkantis profesiją, kuri būtų kuo adekvatesnė ir tenkintų moksleivių asmeninius poreikius, t.y. priimti optimalų profesijos apsisprendimą. Anot mokslininkių profesinis apsisprendimas turėtų būti traktuojamas kaip vienas iš esminių žmogaus ugdymo karjerai tikslų (Antanaitienė, Sajienė, 2012). Apibendrinant mokslininkų pateikiamas ugdymo karjerai sąvokas, galima teigti, kad mokslininkai sutinka, kad ugdymas karjerai yra sistemingas ir kompleksiškas reiškinys, kuris yra naudingas mokiniui ir apibrėžimas yra taikomas kalbant apie bendrojo ugdymo ir profesinio ugdymo mokyklas.

Analizuojant Lietuvos švietimo dokumentus, taip pat yra aptinkama ugdymo karjerai sąvoka. Analizuojant ugdymo karjerai programą (2014), aptinkamas ugdymo karjerai tikslas *veiksmingai ugdyti ir sudaryti sąlygas visiems mokiniams ugdytis karjeros kompetencijas, palaikyti mokinius, jiems pažįstant, kuriant ir realizuojant save.* Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelyje (2011) ugdymas karjerai yra apibrėžiamas kaip *kryptingas asmens bendrųjų ir karjeros kompetencijų plėtojimas kuriamosios sąveikos pagrindu.* Atlikus anksčiau minėtų dokumentų analizę, matoma, kad ugdymas karjerai bendrojo ugdymo mokyklose yra neatsiejamas nuo karjeros kompetencijų

ugdymo. Orientavimo karjerai Lietuvoje internetinis puslapis „Euroguidance“ skelbia, kad ugdymas karjerai yra *nuosekliai taikomų priemonių visuma, kuriomis siekiama ugdyti asmens karjeros planavimo, įgyvendinimo ir vertinimo, t. y. karjeros valdymo, kompetencijas. <...> Ugdant karjerai taip pat svarbu įvairiais būdais teikti informavimo ir konsultavimo paslaugas* (Euroguidance, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad ugdymas karjerai yra apibrėžiamas įvairiai, tiek moksliniuose šaltiniuose, tiek ir norminiuose dokumentuose. Svarbu akcentuoti, kad ugdymo karjerai sąvoka priimta dažniau naudoti bendrojo ugdymo kontekste. Plačiąja prasme ugdymas karjerai yra procesas, kuris apima nuosekliai taikomų priemonių visumą, skirta ugdyti mokinio karjeros kompetencijas, padėsiančias jam geriau pažinti save, pažinti karjeros galimybes, sukurti individualų karjeros planą bei pasirengti karjeros įgyvendinimui tam, kad būtų sklandesnis perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinkos sferą. Ugdymas karjerai turėtų būti suvokiamas ne kaip vienakryptis procesas, o kaip bendradarbiavimas.

1.2. Karjeros kompetencijos ugdymo karjerai kontekste

Karjeros kompetencijų ugdymą bendrojo ugdymo mokyklų kontekste nagrinėjo daugelis mokslininkų (Vyšniauskytė-Rimkienė, 2007; Sokolova ir Stanišauskienė, 2007; Gudžinskienė, 2011; Railienė, 2011; Gudžinskienė, 2011). Prieš pradedant analizuoti karjeros kompetencijų ugdymo karjerai kontekste temą, vertėtų apsibrėžti *kompetencijos* sąvoką. Moksliniuose šaltiniuose kompetencija apibrėžiama kaip žmogaus veikla ir pasirengimas atlikti kokią nors veiklą (Adomaitienė, Zubrickienė, 2011). *Kompetencijos* sąvoka suvokiama kaip įgūdžiai, žinojimas, sugebėjimai, kurie leidžia efektyvinti asmens bendravimą su jį supančia aplinka, tai sugebėjimas atlikti pateiktas užduotis imituotoje ir realioje darbo aplinkoje (Laužackas, 2005). Kompetencija tai yra funkcionalumo reiškinys, kuris apima asmens sugebėjimus, žinias ir asmenines žmogaus savybes, kurios kartu paėmus lemia sėkmingą veiklą (Adomaitienė, Zubrickienė, 2011). Karjeros valdymo kompetencijos apima karjeros tikslų formulavimą, darbo rinkos supratimą, darbo paieškos įgūdžius, atitinkamų mokymosi galimybių numatymą ir profesinių tinklų kūrimą. Karjeros valdymo įgūdžiai padidina savęs efektyvumą, skatindami asmenis suprasti pasirinktos profesijos lūkesčius (Jackson ir Wilson, 2016). Sutinkama, kad karjeros kompetencijų ugdymas yra reikšmingas, nes padeda asmeniui visapusiškai naudotis švietimo ir karjeros teikiamomis galimybėmis įveikti sunkumus, kylančius darbo pasaulyje bei išlaikyti pusiausvyrą tarp vaidmenų kaitos darbe, šeimoje, švietime (Sidiropoulou-Dimakakou ir kt., 2015). Anksčiau išsakytai minčiai pritaria Vaitkevičiūtė (2007) teigdama, kad karjera tai yra ne kas kita kaip žmogaus santykio su darbine veikla ir asmeniniu gyvenimu kaita, kuri

leidžia siekti trumpalaikių ir ilgalaikių siekių, galimybe suteikti vis didesnę reikšmę profesinei veiklai, keliant gyvenimo kokybę, daryti įtaką savo sėkmingumui, pasitenkinimui, tai neabejotinai siejasi su individo turimomis ir nuolat plėtojamomis karjeros kompetencijomis (Vaikevičiūtė, 2007). Paminėtina, kad karjeros kompetencijos negali būti baigtinės, įgytos ir taikomos visą gyvenimą (Adomaitienė, Zubrickienė, 2011). Taip pat mokslinėje literatūroje *karjeros kompetencijos* apibrėžiamos kaip daugelis šiuolaikiniame darbo pasaulyje asmeniui būtinų gebėjimų ir asmeninių savybių, kurias jis gali sėkmingai pritaikyti darbinėje veikloje (Sokolova, Stanišauskienė, 2007).

Karjeros kompetencijomis laikytina nuostatų, gebėjimų, žinių visuma, kuria asmuo grindžia savęs pažinimą, tiria karjeros galimybes, planuoja galimą karjeros kelią, priima ir įgyvendina karjeros sprendimus juos derindamas su kitomis gyvenimo sritimis. Mokslinėje literatūroje aptinkamas karjeros kompetencijų skirstymas į bendrąsias karjeros kompetencijas ir specialiąsias (Gudžinskienė, Railienė, 2012). Bendrosios karjeros kompetencijos, tai tokios kompetencijos, kurios leidžia individui planuoti, kritiškai analizuoti ir vertinti savo karjerą. Tuo tarpu, specialiosios karjeros kompetencijos, suteikia asmeniui galimybę veikti ir tobulėti konkrečioje profesinės veiklos srityje. Taip karjeros kompetencijos veikdamos per ugdymo karjerai paslaugas padeda žmonėms patiems kurti savo profesinę karjerą (Gudžinskienė, Railienė, 2012).

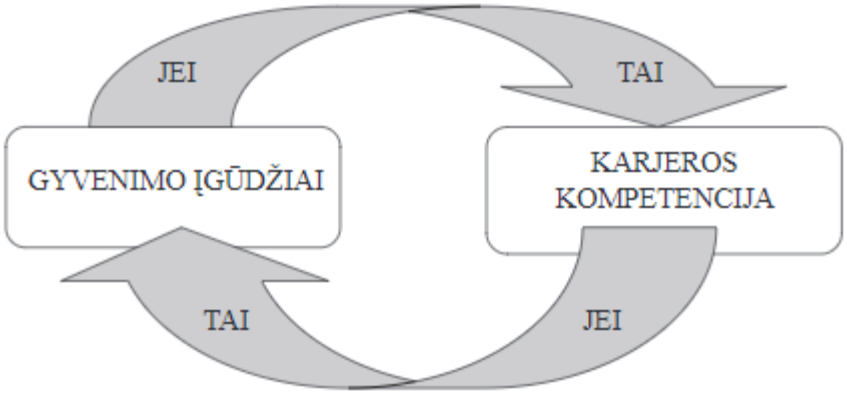

1 pav. Karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių sąsajos

Šaltinis: Gudžinskienė, Railienė, 2012, p. 65

Mokslininkės pabrėžia, kad gyvenimo įgūdžiai įgalina asmenį plėtoti karjeros kompetencijas, užtikrina sklandų asmens perėjimą iš švietimo sistemos į darbo rinkos pasaulį, nes tam tikri turimi gyvenimo įgūdžiai nulemia karjeros kompetencijų įgijimą (žr. 1 pav.). Akcentuotina, kad ugdant tokius gyvenimo įgūdžius kaip objektyvus savo galimybių ir poreikių vertinimas, savęs pažinimas yra tiesiogiai susiję su ugdomomis bendrosiomis karjeros

kompetencijomis, tokiomis kaip: savivaizdžio formavimas, objektyvus savęs suvokimas ir savęs pateikimas, savo pomėgių ir interesų suvokimas, savo gyvenimo reikšmingumo suvokimas, ugdomi tarpasmeniniai įgūdžiai, pagarba kitiems, veiklos disciplinų gebėjimų įgijimas, gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus, žmonių orumo kaip vertybės supratimas, atsakomybės už asmeninę karjerą ir jos planavimą supratimas, kritinis, kūrybinis mąstymas ir t.t. Apibendrinant galima teigti, kad gyvenimo įgūdžių ugdymas yra tampriai susijęs su mokyklose ugdomomis karjeros kompetencijomis, nes gyvenimo įgūdžiai yra karjeros kompetencijų ugdymo pagrindas (Gudžinskienė, Railienė, 2012)

Pastebima, kad šaltiniuose randamas skirtingas karjeros kompetencijų aiškinimas, atsižvelgiant į karjeros kompetencijų kontekstą. Darbo pasaulyje karjeros kompetencijų modelis apima keturias kompetencijų sritis, kurios priskiriami būtini tam tikri gebėjimai. Tam tikrai kompetencijų sričiai priskirti gebėjimai laiduoja atitinkamą kompetenciją, kuri yra integralios karjeros kompetencijos elementas. Integrali karjeros kompetencija apima asmeninę kompetenciją, mokymosi kompetenciją, profesinę kompetenciją ir socialinę kompetenciją (Stanišauskienė, 2004). Pabrėžtina, kad karjeros kompetencijų ugdymas ir sklandus ugdymo karjerai procesas lemia tolimesnę karjeros valdymo elgseną ir padeda asmeniui sėkmingiau įsilieti į darbo rinką (Helens-Hart, 2019). Asmeninės karjeros valdymas padeda geriau suprasti karjeros galimybes, skatina apmąstyti karjeros pasirinkimus, prisideda prie asmens tapatybės formavimo, suvokimo, kad mūsų atliekamas darbas lemia mūsų socialinę padėtį ir statusą. Būta įrodymu, kad karjeros kompetencijos daro teigiamą įtaką asmens gerovei, saviveiksmingumui, tikslo siekimui, atsparumui pokyčiams, asmeniniam augimui ir įsitraukimui į darbą. Tuo tarpu švietimo kontekste aptinkamos taip pat karjeros valdymo kompetencijos: savęs pažinimo kompetencijos, karjeros galimybių tyrinėjimo kompetencijos, karjeros planavimo kompetencijos ir karjeros įgyvendinimo kompetencijos (Asmeninės karjeros valdymas studentui, 2015).

Labiausiai karjeros kompetencijų ugdymo karjerai kontekstą atspindi Lietuvoje priimti ir galiojantys norminiai dokumentai: 2011 metais parengtas Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis (2011), 2012 metais patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. v-1090/a1-314 „Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2012) ir 2014 metais parengta Ugdymo karjerai programa (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-72„ Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo“, 2014).

Remiantis pastaruoju dokumentu, galima teigti, kad karjeros kompetencijoms ugdymo karjerai programoje skiriamas didelis dėmesys. Ugdymo karjerai programoje teigiama, kad Programa *nustato ugdymo karjerai tikslus, sritis ir uždavinius, karjeros kompetencijas – t. y. visumą žinių ir supratimo, gebėjimų ir nuostatų apie save, mokymosi, saviraiškos ir darbo galimybes, karjeros sprendimų priėmimą, karjeros planavimą, derinimą su kitomis gyvenimo sritimis ir realizavimą, karjeros kompetencijų raidą ir struktūrą, karjeros kompetencijų ugdymo gaires, mokinių karjeros kompetencijų vertinimą mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo <...> programas* (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-72„ Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo“, 2014). Programos paskirtis yra užtikrinti veiksmingą ir efektyvią karjeros kompetencijų, kurių reikia sėkmingai ir sąmoningai valdyti ir kurti savo karjerą, ugdymą ir, gerbiant mokinio vertybes, polinkius ir gebėjimus, padėti jam kurti, pažinti ir realizuoti save. Programoje pabrėžiama, kad karjeros kompetencijos yra bendrųjų asmeninių kompetencijų dalis, glaudžiai susijusi su kitomis bendrosiomis ir dalykinėmis kompetencijomis. Ugdymo karjerai uždaviniai yra sudaryti sąlygas ir pasiekti, kad kiekvienas mokinys įgytų šias kompetencijų sritis:

1. Savęs pažinimo
2. Karjeros galimybių pažinimo
3. Karjeros planavimo
4. Karjeros įgyvendinimo .

Ugdymo karjerai programoje šios kompetencijų sritys yra detalizuojamos, pateikiami kiekvienai sričiai priskiriami kompetencijų uždaviniai. Mokinių ugdymo karjerai kompetencijos ir jų raida aprašoma Programos priede. Kompetencijos aprašomos, suskirstant į IV lygius:

I lygis – pradinio ugdymo programos (1–4 klasių) mokiniams;

II lygis – pagrindinio ugdymo programos pirmosios dalies (5–8 klasių) mokiniams;

III lygis – pagrindinio ugdymo programos antrosios dalies (9–10 (I–II gimnazijos) klasių) mokiniams;

VI lygis vidurinio ugdymo programų (11–12 (III–IV gimnazijos) klasių) mokiniams.

Svarbu paminėti, kad ketvirtasis aprašytas karjeros kompetencijų lygis (IV) apima visus žemesnius ir yra galutinis ugdymo karjerai mokykloje tikslas bei rezultatas (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-72„ Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo“, 2014). Programoje teigiama, kad ugdymas karjerai remiasi šiais pagrindiniais principais:

- aktyvus mokinio vaidmuo – kai asmuo tampa kertiniu, kuriančiu ugdymo proceso veikėju;

- laisvo pasirinkimo ir asmeninės atsakomybės už karjeros sprendimas – kai mokinys skatinamas savarankiškai pasirinkti ir įgyvendinti optimaliausias savo karjeros vystymo galimybes, priimti su mokymusi ir darbu susijusius sprendimus.
- individualizavimas – kai ugdymas vykdomas, atsižvelgiant į individualius mokinių interesus, poreikius, amžiaus tarpsnio ypatumus;
- mokymosi vieniems iš kitų ir bendradarbiavimas;
- refleksyvus mokymasis – kai skatinamas nuolatinis mokinio jausmų, patirties, minčių ir veiklos apmąstymas;
- mokymasis per patyrimą – kai ugdymo veiklos organizuojamos taip, kad individas galėtų save išbandyti realioje konkrečioje situacijoje „čia ir dabar“;
- tęstinumas – kuomet yra užtikrinamas karjeros kompetencijų ugdymo tęstinumas, atsižvelgiant į mokinio patirtį.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintame profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše teigiama, kad *ugdymas karjerai yra prioritetinė profesinio orientavimo sritis, profesinis informavimas ir profesinis konsultavimas papildo ugdymą karjerai, taip pat padeda asmenims spręsti konkrečius karjeros klausimus* (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. v-1090/a1-314 „Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2012). Apraše teigiama, kad profesinio orientavimo bendrojo ugdymo mokyklose tikslas yra padėti mokiniams sąmoningai rinktis jiems tinkamas švietimo ir užimtumo galimybes, sudaryti sąlygas įgyti karjeros kompetencijų, aktyviai kurti savo karjerą.

Ugdymo karjerai programoje rekomenduojama *ugdymą karjerai organizuoti, laikantis šių* nuostatų:

- pradiniame ugdyme ugdymą karjerai integruoti į pasaulio pažinimo pamokas, kitų dalykų turinį ir neformalųjį švietimą;
- pagrindiniame ir viduriniame ugdyme ugdymą karjerai:
    - integruoti į visų mokomų dalykų turinį ir neformalųjį švietimą;
    - 5–8, 9–10 ir 11–12 klasių mokiniams ugdymui karjerai skirti bent po vieną ugdymo karjerai programos visumą apimantį, specialų ugdymo karjerai užsiėmimų ciklą, kuris gali būti pasirenkama pamoka (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014).

2011 metais parengtas Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis tai mokinių ugdymo karjerai sistemos, diegiamos visose Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose, turinio ir funkcionavimo principų

aprašymas. Čia ir toliau analizuojant modelį, bus akcentuojamas karjeros kompetencijų ugdymo karjerai kontekstas bendrojo ugdymo mokyklose, neminint profesinio mokymosi įstaigų. Svarbu pabrėžti, kad modelis yra labai išsamus ir plačiai apžvelgiantis bendrojo ugdymo mokyklų mokinių ugdymo karjerai modelio diegimo ypatumus. Analizuojant karjeros kompetencijų svarbą ir aktualumą, pastebima, kad karjeros kompetencijų ugdymas yra įtraukiamas į ugdymo karjerai uždavinius. Dokumente teigiama, kad ugdymo karjerai uždaviniai yra *ugdyti bendrojo ugdymo mokyklų <...> mokinių bendrąsias ir karjeros kompetencijas; **s**uteikti papildomą pagalbą mokiniams, kurių karjeros kompetencijos nepakankamos sėkmingam karjeros vystymuisi* <...>. Minėtame modelyje taip pat pabrėžiamas ir ugdymo karjerai tikslas mokyklose, kuris yra *veiksmingai ugdyti ir sudaryti sąlygas visiems mokiniams ugdytis **karjeros kompetencijas,** palaikyti mokinius, jiems pažįstant, kuriant ir realizuojant save.* Čia karjeros kompetencijos apibrėžiamos kaip žinių, nuostatų, supratimo ir gebėjimų visuma, kuria grįstas mokinio savęs ir savo karjeros pažinimas, jos planavimas, savivalda ir derinimas su kitais savo gyvenimo aspektais. Modelyje pateikiama karjeros kompetencijų klasifikacija, kurią sudaro 3 kompetencijų sritys:

1. Savęs pažinimo ir įtvirtinimo kompetencijų sritis;
2. Mokymosi ir karjeros galimybių pažinimo kompetencijų sritis;
3. Specialiųjų karjeros kompetencijų sritis.

Anot parengto modelio bendrojo ugdymo mokyklų tikslinės grupės yra keturios ir yra tapačios anksčiau analizuoto Ugdymo karjerai programos pateikties karjeros kompetencijų vystymo lygiams. Detaliau karjeros kompetencijų ugdymo karjerai kontekste atspindi modelyje pateikiama schema (žr. 1 priedas).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad mokslinėje literatūroje analizuojamas platesnis karjeros kompetencijų ugdymo karjerai kontekstas. Čia karjeros kompetencijos analizuojamos bendrijų ir specialių kompetencijų kontekste, ieškoma karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių sąsajų. Karjeros kompetencijų ugdymo kontekstą konkrečiau atspindi Lietuvoje patvirtinta Ugdymo karjerai programa ir Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis. Norminiuose šaltiniuose aptariamos karjeros kompetencijos sritys, lygiai, karjeros kompetencijų integravimo į dalykų programų turinį rekomendacijos, pateikiama karjeros kompetencijų klasifikacija pagal sritis. Atlikus šią literatūros analizę galima detaliau analizuoti bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros ugdymo ypatumus.

1.3. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai

Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje (2013) aktualizuojama būtinybė garantuoti švietimo sistemos veiksmingumą, sukurti vienodų sąlygų mokytis visą gyvenimą sistemą, grįstą veiksminga pagalba atpažįstant save ir renkantis kelią veiklos pasaulyje bei derinant asmens pasirinkimą su valstybiniu planavimu. Šiam tikslui pasiekti vienas iš uždavinių, numatytų dokumente, yra *sudaryti sąlygas asmenims savarankiškai valdyti karjerą teikiant individualizuotą įvairių formų pagalbą realioje ir virtualioje aplinkoje, plečiant tam reikalingus gebėjimus ir galimybes, ugdant svarbias kompetencijas, formuojant gyvenimo kelio (karjeros) rinkimosi sąmoningumą bei ugdymosi tęstinumą* (Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013). Tai pagrindžia bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjero kompetencijų ugdymo svarbą. Ugdymo karjerai programoje (2014) yra pateikiamos bendrosios ugdymo karjerai planavimo ir organizavimo nuostatos, o vienoje iš jų teigiama, kad bendrojo ugdymo mokyklos, organizuodamos mokinių ugdymą karjerai, turi vadovautis Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašu (2012), taip pat bendraisiais ugdymo planais, tvirtinamais švietimo ir mokslo ministro bei kitais šią sritį reglamentuojančiais teisės aktais (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014). Minėtoje programoje teigiama, kad vienas iš pagrindinių bendrojo ugdymo mokyklų tikslų yra kryptingai ugdyti mokinius karjerai. Šiam tikslui įgyvendinti kiekviena mokykla privalo informuoti mokinius apie profesijas, profesines ir aukštąsias mokyklas, jose vykdomas programas, konsultuoti savęs pažinimo klausimais, sudaryti bent minimalias sąlygas mokiniui pažinti profesijų specifiką, vykdyti profesinį veiklinimą (Antanaitienė ir Anužis, 2014). Tačiau nepaisant informacijos gausos apie karjeros galimybes ir ugdymą karjerai, praktikoje informacijos paieška nebūtinai yra atliekama žinant aiškų tikslą ir nuodugniai, o profesiją besirenkantis žmogus siekia tai atlikti per trumpiausią laiką, lengviausiu keliu. Dėl to vėliau sunkiai geba paaiškinti ar argumentuoti, kaip priėmė vieną ar kitą sprendimą (Philips ir Jome, 2005). Todėl būtina vykdyti tikslingą mokinių poreikių ir galimybių tyrimą, kuris yra skirtas padėti būsimiems abiturientas sąmoningai pasirinkti profesiją bei planuoti karjerą (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012). Vis dažniau nutinka taip, kad mokiniai užuot gerai apsvarstę savo su karjera susijusius pasirinkimus, renkasi intuityviai, pasikliaudami savo jausmais. Tačiau tam, kad mokinys galėtų tinkamai priimti karjeros sprendimus, apsvarstyti galimas alternatyvas, reikalinga tam tikra aplinka. Mokymosi aplinkoje, kurioje vyksta žinių perdavimas ir ugdymosi procesas, susiformuoja ir mokinio vertybinis pamatas (Reigardienė ir Zdanavičius, 2003). Pabrėžtina, kad su ugdymu karjerai susijusių edukacinių aplinkų klausimai, nėra plačiai mokslininkų analizuoti (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2015). Gudžinskienė ir Railienė (2012) pastebi, kad mokinio apsisprendimą dėl

profesinės karjeros apsunkina ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugų mokykloje fragmentiškumas ir chaotiškumas. Mokslininkės pabrėžia, kad karjeros kompetencijų ugdymas yra neįmanomas be daugelio institucijų nuoseklaus bendradarbiavimo – bendrojo lavinimo mokyklų, mokinių šeimų, profesinio mokymo mokyklų, profesinio mokymo centrų, įdarbinimo organizacijų be įvairių įstaigų ir įmonių pagalbos. Autorių teigimu, atvira, prieinama ir patraukli mokymosi aplinka, siekiant paremti mokymąsi įvairiame amžiuje ir įvairiose aplinkose, įgalina asmenį valdyti savo karjerą ir mokymąsi. Be to, ugdymas karjerai akcentuojamas, kaip vienas iš pagrindinių veiksnių, kurie skatina asmens mokymąsi visą gyvenimą, verslumą, asmens galimybes prisitaikyti ir išlikti nuolat kintančioje darbo rinkoje (Gudžinskienė ir Railienė, 2012).

Analizuojant bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumus, svarbu paminėti kylančius sunkumus. Karjeros apsisprendimo aspektą ir su tuo kylančius sunkumus tyręs mokslininkų kolektyvas (Udayar ir kt., 2020) teigė, kad skirtingi savęs įvertinimo tipai, tokie kaip su karjeros apsisprendimo procesu susijęs savarankiškumas, su karjeros konteksto turiniu susijęs asmens efektyvumas, apibendrinantis asmens efektyvumą ir savęs vertinimą, yra itin reikšmingi aspektai susiję ne tik su karjeros neapsisprendimu, bet ir su sunkumais, kylančiais konkrečiose situacijose priimant karjeros sprendimus (Udayar ir kt., 2020). Ugdymo karjerai procese, kylančias problemas tyrė Hooley ir Sultana (2016). Mokslininkų teigimu, sunkumai su kuriais yra susiduria mokiniai siekdami įgyti karjeros kompetencijas yra priespauda, išnaudojimas, atskirtis, bejėgiškumas, kultūrinis imperializmas ir net smurtas (Hooley ir Sultana, 2016).

Surgėlienės ir Bankauskienės (2015) atliktas tyrimas atskleidė, kokie yra pagrindiniai edukacinių aplinkų, įgalinančių mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą, elementai ir jų esmė. Mokslininkės pastebi, kad įgalinimas svarstyti karjeros pasirinkimus nėra izoliuotas procesas, o reiškinys priklausantis nuo daugelio įvairių individą supančių sąlygų, edukacinių aplinkų ir jas sudarančių elementų. Vienas jų – pačios bendrojo ugdymo mokyklos edukacinės aplinkos ir joje veikiančių subjektų kompetencijos. Akcentuojama, kad mokykloje veikiantys ugdymo karjerai subjektai yra viena pagrindinių sėkmingo mokinių ugdymo karjerai charakteristikų, o tuo pačiu ir mokinių karjeros kompetencijų ugdymo pagrindu. Būtent šių subjektų būvimas sudaro prielaidas mokiniams svarstyti ir dalyvauti karjeros pasirinkimo procesuose. Kitas elementas – edukacinės institucijos įgalinimo sąlygos, kurias mokslininkės skirsto į informacijos ir kompetencijų būvimo sąlygas. Informacija sudaro prielaidas įgalinti mokinius svarstyti, nes įgyjant karjeros kompetencijas ir priimant su karjera susijusius sprendimus, nėra apsieinama be reikiamos informacijos kiekio apie studijas, stojimo sąlygas, profesijas ir kitą. Kita svarbi sąlyga – kompetencijos. Tiek pedagogai, tiek ir mokiniai turi turėti reikalingų žinių,

įgūdžių. Kitas svarbus edukacinės aplinkos elementas įgalinantis mokinius priimti su karjera susijusius sprendimus yra tinkamas psichologinis klimatas. Palankus psichologinis klimatas sudaro tinkamas sąlygas bendradarbiauti mokiniams ir mokytojams, palaikyti draugiškus santykius, pasitikėjimu grįstą atmosferą, kuri skatina savigarbą, pasitikėjimą savimi, vidinę motyvaciją, paramą mokiniui, autonomiją (Surgėlienės ir Bankauskienės, 2015). Tai patvirtina Ugdymo karjerai programoje (2014) išdėstyti teiginiai, kad mokykloje atmosfera turėtų būti itin atvira, draugiška, kupina tarpusavio pagarbos. To reikia tam, kad kiekvienas mokyklos bendruomenės narys nebijotų būti nuoširdus, jaustųsi saugus dalytis savo patirtimi, siekiais, jausmais, svajonėmis, nebijotų būti atstumtas.

Dar vienas elementas – materialinė bazė, kuri yra reikalinga tam, kad būtų užtikrintas mokyklos ugdymo karjerai koordinavimas ir tam tikrų galimybių sudarymas. Visi aukščiau išvardinti elementai yra veikiami edukacinių technologijų, kurios yra dažnai siejamos su IT taikymu ugdymo procese, tačiau nėra vien tik tai. Plačiąja prasme edukacinės technologijos apima mokymo technologiją, edukacines informavimo priemones, mokymo(si) metodikas (Rawlins ir Kehrwald, 2014). Todėl kalbant apie edukacinių technologijų taikymą mokinių karjeros kompetencijų ugdymo procese, svarbu akcentuoti ugdymo procese taikomus veiklos būdus ir priemones.

Dar vienas edukacinės aplinkos, įgalinančios mokinius svarstyti karjeros pasirinkimus, elementas yra orientacija į mokinio pasirengimo svarstyti karjeros pasirengimą lygį. Anot Vygotsky‘o (1986) ugdymo proceso orientaciją išskirtina į tris asmenybės raidos lygius:

1 lygis. Aktualus vystymosi lygis;

2 lygis. Potencialaus vystymosi lygis;

3 lygis. Artimiausia vystymosi zona.

Pasak šios teorijos autoriaus, galima teigti, kad skirtingame pasirengimo svarstyti karjeros pasirinkimą lygyje esantiems mokiniams yra reikalingas skirtingas ugdymo karjerai organizavimo procesas. Kitais žodžiais tariant, yra reikalingos atitinkamos **veiklos**, kurios yra priskiriamos prie dar vieno edukacinės aplinkos elemento. Svarbu pabrėžti, kad edukacinės aplinkos ribos neapsiriboja vien tik bendrojo ugdymo mokykla. Bankauskienė ir Surgėlienė (2015) pastebi, kad mokykloje vykstantys procesai glaudžiai siejasi su artimų žmonių aplinkos kontekstu, nuo kurios kartais ženkliai priklauso, ar švietimo įstaigos kuriamos edukacinės aplinkos taps mokiniui palankiomis aplinkomis, įgalinančiomis priimti su karjera susijusius sprendimus. Mokslininkės pabrėžia, kad dėl to svarbus mokinio artimos aplinkos asmenų ir mokyklos glaudus bendradarbiavimas (Surgėlienė, Bankauskienė, 2015). Nepaisant visko, tyrėjos pastebi, kad mokinių karjeros svarstymo procesas yra ribojamas įvairių vidinių ir išorinių veiksnių, egzistuoja tam tikri barjerai. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros

kompetencijų ugdymo ypatumai siejami su bendradarbiavimu su suinteresuotomis šalimis. Viena iš jų yra šalies aukštosios mokyklos (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012). Mokslininkės pažymi, kad mokiniai turi patys aktyviai dalyvauti ir prisiimti atsakomybę už suteiktas karjeros konsultacijas bei įgytas kompetencijas. Mokiniai turėtų gebėti įsivardinti savo gebėjimus, požiūrį ir žinias, kurios buvo įgytos konsultavimo metu, kurti mokymosi planus mokykloje ir ją baigus (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2014). Anot Antanaitenė ir Sajienės (2012), bendrojo ugdymo mokykloms tenka svarbus uždavinys – sukurti tokią ugdymo karjerai sistemą, kuri sudarytų sąlygas mokiniui pirmiausia pažinti save kaip asmenybę, t. y. identifikuoti savo gabumus, vertybes, polinkius, charakterio savybes, ugdyti gebėjimą susieti pažinimo rezultatus, pažinti profesijų pasaulį bei savarankiškai ir atsakingai priimti karjeros sprendimus (Antanaitienė ir Sajienė, 2012).

Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai akcentuojami ir nacionaliniuose norminiuose dokumentuose: Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis (2011), nutarimas Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo (2012), Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa (2013), nutarimas dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo (2014). Minimi dokumentai yra daugiau ar mažiau išsamūs, tačiau visi turi bendrą siekį – optimizuoti ugdymo karjerai sistemą švietimo įstaigose, o to pagrindas yra mokinių karjeros kompetencijų ugdymas. Vienas iš išsamiausiai apibrėžiančių bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ypatumus yra Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis (2011). Modelyje yra pateikiamos: ugdymo karjerai misija, vizija ir principai; mokinių ugdymo karjerai tikslas, uždaviniai, funkcijos; tikslinės grupės; mokinių karjeros kompetencijos, mokinių ugdymo karjerai paslaugos; ugdymo karjerai paslaugų organizavimo sistemos struktūra; ugdymo karjerai paslaugų teikėjai; ugdymo karjerai sistemos stebėsena ir kokybės užtikrinimas; mokinių ugdymo karjerai paslaugų sistemos diegimo etapai; mokinių ugdymo karjerai sistemos finansavimas. Minėtame modelyje yra pateikiama karjeros kompetencijų klasifikacija. Tuo tarpu nutarime, Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo (2012), yra aptariamas ugdymo karjerai vykdymas, be to čia ugdymas karjerai išskiriama kaip prioritetinė profesinio orientavimo sritis, o profesinis informavimas ir profesinis konsultavimas tik ugdymą karjerai papildančios paslaugos. Kiek kitos nuomonės laikytasi rengiant Nacionalinę profesinio orientavimo švietimo sistemoje programą (2013), kurioje teigiama, kad ugdymas karjerai yra šalia profesinio (karjeros) informavimo ir profesinio (karjeros) konsultavimo paslaugų ir bendrai jos sudarančios profesinio orientavimo pagrindą. Be ne labiausiai į karjeros kompetencijų ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose yra orientuota Ugdymo karjerai programa (2014). Čia yra

išsamiai yra pateikiamas karjeros kompetencijų ugdymo raida, struktūra, lygiai ir kt. Svarbu pabrėžti, kad čia karjeros kompetencijų ugdymas yra minimas, kaip vienas pagrindinių ugdymo karjerai principų.

Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo kontekste taip pat reikia paminėti ir karjeros kompetencijoms ugdyti egzistuojančius principus:

- Universalumas. Karjeros kompetencijų ugdymo integruotumas į bendrųjų kompetencijų ugdymą;
- Integralumas. Nurodo, kad specialiosios karjeros kompetencijos gali būti ugdomos pagal karjeros mokymo programas bei integruojant šių kompetencijų ugdymą į bendrąsias ugdymo programas.
- Sistemingumas. Akcentuoja, kad specialiųjų karjeros kompetencijų ugdymas organizuojamas, skaidant jas į žinias, gebėjimus ir nuostatas.
- Perimamumas. Atkreipia dėmėsis į tai, kad specialiosios karjeros kompetencijos bendrojo ugdymo lygmeniu ugdomos skirtingais lygiais, atsižvelgiant į tikslinę grupę ir jos ypatumus (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Akcentuotina, kad bendrojo ugdymo mokyklose ugdymas karjerai yra organizuojamas atsižvelgiant į bendrojo ugdymo programų vykdymo galimybes ir paskirtį. Be to, ugdymo karjerai programos turinys privalomai turėtų būti integruojamas į tam tikrų dalykų turinį bendru mokyklos bendruomenės sutarimu. Ugdymo karjerai elementai turėtų būti integruojami į kitus mokomuosius dalykus. Svarbu pabrėžti, kad integruojant pasirenkamos atitinkamos metodai ir temos, kurie vienu metu leidžia ugdyti ne tik bendrąsias ir esmines dalykines kompetencijas, bet ir karjeros kompetencijas. Tad ugdymo karjerai integravimas prisideda prie gilesnio dalykinių kompetencijų ugdymo, išryškina jo pritaikymo realiame gyvenime galimybes bei stiprina mokinių motyvaciją mokytis sąmoningiau. Integruojant ugdymą karjerai į bendruosius dalykus, svarbu, kad mokiniams būtų sudarytos palankios sąlygos ir padedama jiems pažinti ir priimti save, pasitikėti savimi, pagelbėti mokiniams išsikeliant, suprantant ir reflektuojant savo mokymosi tikslus, įsivertinant jų pasiekimą, tai susieti su savo asmeniškai išsikeltais tobulinimosi tikslais, susipažinti mokinius su darbo pasauliu, profesijomis, susijusiomis su pagrindiniu dalyku (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014; Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Ugdant mokinių karjeros kompetencijas, ypač veiksmingi yra šie ugdymo(si) karjerai metodai ir veiklos:

- savo asmeninės vizijos kūrimas ir įgyvendinimas“
- įvairūs aktyvaus ir refleksyvaus mokymosi ir savęs pažinimo metodai;

- mokymosi iš patirties metodai,
- projektine veikla ir bendradarbiavimu grįsti mokymo(si) metodai;
- mokinių bendradarbiavimas, mokantis vieniems iš kitų (bendri projektai su daug pasiekusiais ir savo pašaukimą atradusiais asmenimis);
- karjeros kompetencijoms ugdyti skirti žaidimai;
- ugdymas per profesinį veiklinimą (mokomąsias bendroves);
- savanorystę;
- „vaidinimai“ ir situacijų modeliavimas,
- pokalbiai, diskusijos ir debatai (su žymiais žmonėmis, tėvais),
- pamokančių gyvenimo situacijų ir konkrečių asmenybių gyvenimo istorijų nagrinėjimas, pasitelkiant knygas, filmus, informacines komunikacines technologijas ir kitas priemones (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014).

Dar vienas svarbus aspektas, analizuojant bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumus, yra mokyklos bendruomenės reikšmė ugdymui karjerai. Pastebima, kad sėkmingam ugdymui karjerai būtinas karjeros specialistų bei asmeninis visų mokytojų pavyzdys, kuris parodytų mokytojų asmeninį domėjimąsi karjera, aktyviai ir sėkmingai plėtotų savo asmeninę karjeros viziją, domėtųsi ateities perspektyvomis. Apsižvelgiant į tai, suvokiama, kad ugdymas karjerai yra bendras komandinis darbas, kurio sėkmė įmanoma, tik tuomet, jei dauguma mokyklos darbuotojų prisideda prie karjeros kompetencijų ugdymo, įvairios mokyklos veiklos, orientuotos į mokinių asmenybinę brandą, neprieštarauja ugdymo karjerai tikslams. Kita svarbi sėkmingo karjeros ugdymo sąlyga yra mokyklos ir mokinio šeimos bendravimas ir bendradarbiavimas. Pabrėžtina, kad su ugdymu karjerai būtina supažindinti tėvus ir su jais periodiškai aptarti mokinių pasiektą pažangą ir ugdymo karjerai programos įgyvendinimo galimybes (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014).

Apibendrinant galima teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai analizuojami ne tik mokslinėje literatūroje, bet ir aktualizuojami nacionaliniuose norminiuose dokumentuose. Kaip bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai, išskiriama mokinių karjeros kompetencijų ugdymui būtina edukacinė (mokymosi) aplinka, kurią sudaro kompetencijos, psichologinis klimatas, materialinė bazė, orientacija į mokinio pasirinkimo svarstyti karjeros pasirinkimus lygį, veiklos, bei aplinka už mokyklos ribų). Edukacinės aplinkos, įgalinančios mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą, o tame tarpe ir ugdytis karjeros kompetencijas, turi pasižymėti: edukacinėmis įgalinimo sąlygomis; tam reikalingais ugdymo karjerai procese veikiančiais

subjektais; įvairių edukacinių technologijų taikymu (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2015). Taip pat bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumus sudaro ugdymo karjerai sistemą, kompetencijų ugdymo principus, ugdymo karjerai veiklų integravimą į dalykus aspektą, karjeros paslaugas mokykloje teikiančių asmenų įtaką ir jų taikomus metodus, mokyklos bendruomenės ir išorės aplinkos suinteresuotų asmenų vaidmenis kaip esminius ypatumus, kurie padeda ir įgalina mokinius įgyti jiems reikalingų karjeros kompetencijų, kurios yra nepamainomos vėlesniuose gyvenimo etapuose, pereinant iš mokyklos į profesinė ar aukštąja mokyklą, iš švietimo sistemos įsiliejant į darbo rinką.

2. KARJEROS SPECIALISTŲ VEIKLA BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE

Šioje dalyje yra aptariama karjeros specialisto personalizacijos raida bendrojo ugdymo mokyklų kontekste Lietuvoje bei detalizuojamas karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokyklose. Karjeros specialisto veiklos detalizavimas bendrojo ugdymo mokyklose pagelbės labiau perprasti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialisto veiklos ypatumus ugdant mokių karjeros kompetencijas. Siekiant detalumo, apžvelgiant karjeros specialistų personalizacijos raidą, yra akcentuojama ugdymo karjerai Lietuvoje istorinė raida ir karjeros paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose teikiančių specialistų ir jiems priskiriamų funkcijų kaitą skirtingai laikotarpiais. Pabrėžtina, kad įvairūs autoriai išryškina atskirų ugdymo karjerai procese veikiančių subjektų vaidmenis ir jų reikšmę, tačiau pastebima, kad mažas dėmesys yra skiriamas ugdymo karjerai procese veikiančių subjektų kaitai, jų funkcijų ir atsakomybių analizei (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2014), tad visų pirma šiame skyriuje yra apžvelgiama ugdymo karjerai raida Lietuvoje ir karjeros specialisto personalizacijos raida bendrojo ugdymo kontekste.

2.1. Karjeros specialisto profesionalizacijos raida bendrojo ugdymo kontekste Lietuvoje

Karjeros paslaugų teikimo istorinė raida skirtingais aspektais aptariama daugelio Lietuvos mokslininkų darbuose. Ugdymo karjerai raišką istoriniame kontekste apžvelgė Surgėlienė ir Bankauskienė (2014). Ugdymo karjerai istorinę raidą pasaulio kontekste apžvelgė Kučinskienė (2000). Ikiprofesinio ugdymo sampratą ir raidą Lietuvoje nagrinėjo Jurevičiūtė (2007), o ikiprofesinio ugdymo terminą įvedė Lauzackas (2005). Karjeros projektavimo istorinę raidą nuo antikos laikų analizavo Pukelis ir Navickienė (2006). Ugdymo karjerai programų raidą Lietuvoje apžvelgė Gudžinskienė ir Railienė (2012). Jurevičiūtės (2007) teigimu, ikiprofesinis ugdymas iš esmės sutampa su ugdymo karjerai sąvoka, kuri yra pirminis karjeros projektavimo procesas, todėl nagrinėjant karjeros specialisto personalizacijos raidą bendrojo ugdymo mokyklose yra atsižvelgiama tai pat ir į ikiprofesinio ugdymo ir karjeros projektavimo raidos aspektus (Jurevičiūtė, 2007). Atlikus literatūros analizę galima teigti, kad bendrai mokslininkų yra išskiriami penki laikotarpiai, kurie buvo reikšmingi ugdymo karjerai raidai Lietuvoje: XIX a. pabaiga – XX a. pradžia; 1918-1940 metų laikotarpis; 1940-1990 metų laikotarpis; 1990-2000 metų laikotarpiu; nuo 2000 metų iki šių dienų laikotarpis.

Ikiprofesinio ugdymo klausimai Lietuvoje pradėti nagrinėti XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje (Jurevičiūtė, 2007). Tuo tarpų kiti šaltiniai teigia, kad XX a. pradžia yra laikoma ugdymo karjerai sistemos kūrimosi pradžia. Pasaulyje tai siejamasi su F. Parsono, kuris yra vadinamas profesinio orientavimo pradininkų, veikla. Šis mokslininkas suformavo tris

pagrindinius profesinio pasirinkimo principus, kurie yra aktualūs ir šiandienos Lietuvoje. Be to, Parsonas pagrindė šiandieninę profesijos rinkimosi struktūrą, kurią sudaro keturi pagrindiniai elementai: savęs pažinimas, profesinis informavimas, profesinis veiklinimas ir profesinis konsultavimas (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2014).

1918-1940 metų laikotarpis Lietuvoje siejamas su 1931 m. pirmaisiais svarbiais atliktais darbais, kuomet Lietuvoje susikūrė psichotechnikos ir profesinės orientacijos draugija, kuri išsikėlė tikslą – padėti jaunimui surasti savo pašaukimą, teikti su profesija susijusius patarimus ir kt. (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012; Jurevičiūtė, 2007; Pukelis ir Navickienė, 2006; Kučinskienė, 2000). Pabrėžtina, kad tuomet vietoje ugdymo karjerai sąvokos naudotas profesinio orientavimo apibrėžimas. Šiame laikotarpyje pradėtos plačiai taikyti iš užsienio pasiskolintos įvairios profesinio tinkamumo nustatymo metodikos, aktyviai pradėta kurti Lietuviška profesinio tinkamumo nustatymo metodika. Tad pabrėžtina, kad tarpukariu Lietuvoje profesinio orientavimo klausimai buvo itin aktualūs (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012).

1940-1990 metai yra Lietuvos TSRS sudėtyje laikotarpis. Akcentuojama, kad pokariu tyrimai susiję su psichotechnikos sritimi buvo nutrūkę ir buvo pradėti vėl vykdyti apie 1957 m. To meto mokslininkai (Bitinas, 2006) ragino atkreipti dėmesį į individualius mokinio gabumus, polinkius, jo fizinę sveikatą, psichines savybes profesinio orientavimo kontekste. Lietuvai esant TSRS sudėtyje, buvo itin aktuali mokinių veikla komjaunimo ir pionierių organizacijose, kur mokiniai buvo raginami sąmoningai rinktis profesiją. Mokyklose buvo kuriami specialūs profesinio orientavimo kabinetai. Mokslininkės Surgėlienė ir Bankauskienė (2012) pastebi, kad nors buvo tarytum sudarytos sąlygos mokiniams visapusiškai ugdytis ir pritaikyti savo individualius gebėjimus, tačiau viskas buvo orientuojama ne į asmens individualią sėkmę, o į valstybės gerovę ir planinį profesinį orientavimą. Šiuo laikotarpiu buvo itin sureikšmintas profesinių mokyklų vaidmuo. Nepaisant to, šiame laikotarpyje buvo sudarytos sąlygos susikurti profesinio orientavimo sistemai Lietuvoje bei buvo sukurti profesinio orientavimo edukologiniai ir psichologiniai pagrindai (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012).

Anot Kučinskienės (2000), Lietuvoje ugdymas karjerai tampa ypač aktualus atgavus Nepriklausomybę, kuomet šalyje pradeda formuotis demokratinės visuomenės savimonė ir laisva darbo rinka (Kučinskienė, 2000). 1990-2000 metų laikotarpiu išryškėjo nauji profesinio orientavimo vaidmenys. Šiuo laikotarpiu išryškėjo sąmoningo profesijos rinkimosi, atsižvelgiant į individualius mokinio poreikius ir pašaukimą, galimybės, koncepcija bei tapo svarbi naujai besikuriančių profesijų intelektualaus darbo reikšmė (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012). Gudžinskienės ir Railienės (2012) teigimu, ugdymo karjerai programos Lietuvoje pradėtos kurti nuo 1999 metų. Minėtais metais Atviros Lietuvos fondo iniciatyva buvo išleistos

ugdymo karjerai programos pagrindinei ir vidurinei mokykloms. Parengtose programose mokytojai galėjo rasti pamokų pavyzdžių, kaip vesti pamoką, siekiant ugdyti mokinių karjeros kompetencijas. Vėlesniais metais, tam tikrų projektinių iniciatyvų metu buvo kuriamos panašios programos, kurios buvo skirtos tikslinių grupių karjeros kompetencijoms ugdyti. Pastebima, kad integruotų karjeros ugdymo programų kūrimo įdirbis yra menkesnis. Šaltinyje teigiama, kad daugelio programų teminė struktūra yra labai panaši – nuo savęs pažinimo kompetencijų, savęs vertinimo iki veiklos pasaulio ir sprendimo priėmimo kompetencijų. Pabrėžtina, kad didžioji Lietuvoje parengtų programų dalis skiriama bendrosioms karjeros kompetencijoms ugdyti (Gudžinskienė,ir Railienė, 2012). Apskritai nuo 2000 metų iki šių dienų suvokimas apie profesinį orientavimą pakito. Tai lėmė 2000 metais Lisabonoje priimtas Mokymosi visą gyvenimą memorandumas (2000). Europai įžengus į žinių amžių tai leido suvokti, kad profesinis pasirinkimas nėra vienkartinis veiksmas. Lietuvos įsiliejimas į Europos Sąjungos sudėtį lėmė lemtingus pokyčius profesinio orientavimo nacionalinei sistemai, karjeros supratimas patyrė tam tikrų permainų. Šiuo laikotarpiu buvo sukurta ugdymo karjerai informacinė bazė, kito karjeros samprata, pradėjo kurti nauja ugdymo karjerai sistema (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2014), imta įgyvendinti Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansuojamus projektus, orientuotus į karjeros paslaugų skirtingoms tikslinėms grupėms plėtrą ir efektyvumą.

Antanaitienės ir Sajienės (2012) atliktame bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių nuomonių tyrime išaiškėjo trys specialistų tipai, kurie dalyvauja karjeros paslaugų mokiniams teikimo procese: specialistai (profesijos patarėjai, socialiniai darbuotojai, psichologai, profesijos konsultantai); profesijos konsultantai (į mokyklą atvykstantys konsultantai, mokiniai, mokytojai, dėstytojai, studentai); artimiausi profesijų konsultantai (klasės vadovai, direktoriaus pavaduotojas ugdymui). Tyrimas parodė, kad dažniausiai mokinius konsultuoja karjeros sprendimų priėmimo klausimais artimiausi ir išorinių profesijų konsultantai, o rečiausiai – parengti tam darbui specialiai t.y. profesijos patarėjai, socialiniai darbuotojai, profesijos konsultantai, psichologai (Antanaitienė, Sajienė, 2012).

Surgėlienės ir Bankauskienė (2014) , Jurevičiūtės (2007), Pukelio ir Navickienės (2006) atlikta ugdymo karjerai (ikiprofesinio ugdymo, karjeros projektavimo) raidos analizės, deja neanalizuoja apie bendrojo ugdymo mokyklose dirbusius specialistus, kurie teikė mokiniams karjeros paslaugas (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2014, Jurevičiūtė, 2007). Jurevičiūtė (2007) analizuodama ikiprofesinio rengimo atliktus tyrimus pokario Lietuvoje (~1972 m.) mini, kad klasės vadovo vaidmuo yra svarbus padedant auklėtiniams planuoti „gyvenimo kelius“ (Jurevičiūtė, 2007), tačiau konkretesnių mokykloje dirbančių specialistų įvardijimo

pasigendama. Pukelio ir Navickienės (2006) teigimu, mokytojams yra rekomenduojama padėti mokiniams spręsti profesijos pasirinkimo klausimą, supažindinant mokinius su profesijų pasauliu, pagelbėti labiau pažinti save, savo gabumus ir polinkius (Pukelis ir Navickienė, 2006). Pabrėžtina, kad šaltinyje nėra akcentuojama karjeros specialistų veikla, o yra pateikiama teorija, kodėl mokyklose buvo nustota orientuotis į ugdymą karjerai. Mokslininkai pastebi, kad iš to meto pedagogikos studijų buvo pašalintas karjeros projektavimo dalykas, kaip nereikšmingas arba kaip mokinių pasirinkimo laisvę ribojantis ir į valstybinius tikslus orientuotas procesas – parengti tam tikrą skaičių tam tikros profesijos atstovų. Pastebima, kad tik 1995 metais vėl pradėta gaivinti karjeros projektavimo veiklas Lietuvos pedagogikos studijose (Pukelis ir Navickienė, 2006). Galima daryti prielaidą, kad iki 1995 metų bendrojo ugdymo mokyklose nebuvo konkretaus specialisto, kuris būtų atsakingas už mokiniams teikiamas karjeros paslaugas.

Karjeros specialisto personalizaciją aiškiau atsispindi susisteminus duomenis (žr. 2 priedas). Lentelėje matyti, kad kai kurie autoriai mokslinėse publikacijose tik mini karjeros paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose teikiančius asmenis, o kai kurie gan detaliai šaltiniuose atspindi karjeros specialistų atliekamas funkcijas. Taip pat struktūruoti duomenys (žr. 2 priedas), aiškiau pateikia bendrojo ugdymo mokyklose karjeros paslaugas teikiančių asmenų apibrėžimų įvairovę laiko atžvilgiu.

Karjeros specialisto personalizacijos raidą bendrojo ugdymo mokyklų kontekste Lietuvoje labiausiai atspindi dokumentų analizė. Pastebima, kad profesinio orientavimo tematika norminiuose dokumentuose atsiranda Lietuvoje tik nuo 2003 metų, smarkiai suaktyvėja 2011-2014 metais, tai galima sieti su Europos Sąjungos finansuojamais projektais: “Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas” (Nr. EFS-2.4-065). Projektas įgyvendintas 2005–2008 m.; Projektas „Ugdymo karjerai infrastruktūros bendrajame lavinime ir profesiniame mokyme sukūrimas ir plėtra” Nr. VP3-2.2.-ŠMM-07-v-01-004. Projektas įgyvendintas 2007–2013 m. Po to, 2016 metų Švietimo įstatymo naujojoje reakcijoje randasi karjeros sąvoką ir apibrėžiama karjeros specialisto veikla (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo straipsnių pakeitimo įstatymas, 2016).

Chronologiškai žvelgiant į karjeros specialisto personalizacijos raidą, reikėtų pradėti analizę nuo 2003 metų, kuomet buvo priimtas Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro bei Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo“ (2003). Dokumente yra apibrėžiama profesinio orientavimo strategijos pagrindinis tikslas, vizija, misija, pateikiama 2003 metų Profesinio orientavimo Lietuvoje padėties analizė. Aptariant aplinką, pastebima, kad *„profesinio orientavimo sektoriuje vis labiau ryškėja profesionalumas, didėja reikalavimai*

konsultantų specialiam pasirengimui“, tad yra užsimenama apie specialistus, kurie būtų specialiai parengti profesinio orientavimo konsultavimus vykdyti. Atsižvelgiant į bendrojo ugdymo mokyklų (tuo metu įvardintų bendrojo lavinimo įstaigų) kontekstą, dokumente pateikiant profesinio orientavimo paslaugas teikiančių įstaigų tinklą, matoma, kad *„Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose dirba 233 psichologai ir beveik 600 socialinių pedagogų. Šios pareigybės priklauso nuo mokyklos vadovybės teikiamų prioritetų bei skiriamų lėšų. Psichologų pareiginėse instrukcijose yra tik rekomenduojama teikti profesinio orientavimo paslaugas, o socialiniams pedagogams tokios funkcijos visai nenumatytos.“* (Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo, 2003). Tai leidžia suprasti, kad mokyklose profesinio orientavimo paslaugų teikimas buvo suvokiamas kaip mokyklos psichologų ir socialinių pedagogų darbo laukas. Pateiktose „silpnybėse“ yra įvardijama, kad nėra vientisos profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje, tame tarpe ir bendrojo ugdymo mokyklose. Pabrėžiama, kad dalis mokinių neturi galimybės kreiptis į profesijos orientavimo specialistus ir šalyje yra skiriamas nepakankamas dėmesys profesinio orientavimo specialistams rengti ir jų kvalifikacijai kelti. Dokumente teigiama, kad *„Šalies aukštojo mokslo įstaigos nerengia profesinio orientavimo specialistų. <...> . Bendrojo lavinimo mokyklose yra paskirti asmenys, atsakingi už profesinį orientavimą, tačiau jų veikla nėra pakankamai reglamentuota ir jie dažniausiai neturi reikiamų žinių, kad galėtų rūpintis mokinių profesiniu orientavimu*.“ (Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo, 2003). Matoma, kad dokumente yra įvardijamas profesinio orientavimo specialisto pareigybė, tačiau ji yra nereglamentuota.

2007 metais parengtame Profesinio informavimo standarte (2007) bendrosiose nuostatuose pateikiama profesijos patarėjo sąvoka, kuri apibrėžiama, kaip *„kvalifikuotas specialistas, teikiantis žinių profesinio informavimo tikslinėms grupėms ar atskiriems klientams apie švietimo institucijas, mokymo ir studijų programas, profesijas, kvalifikacijas, jų įgijimo sąlygas, darbo rinką, įsidarbinimo ir profesinės karjeros galimybes ir dirbantis profesinio informavimo taške“* (Dėl profesinio informavimo standarto patvirtinimo, 2007).

2011 metais parengtame Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelyje (2011) pateikiami tokie karjeros specialisto pareigybės atitikmenys, kaip profesijos patarėjas / karjeros (profesijos) konsultantas. Modelyje akcentuojama, kad bendrojo ugdymo mokyklose ugdymo karjerai paslaugų teikėjai yra: dalykų mokytojai, klasių auklėtojai, socialiniai pedagogai, psichologai, profesijos patarėjai / karjeros (profesijos) konsultantai bei kiti. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad ugdymo karjerai paslaugų teikimas yra priskiriamas tiek pagalbos specialistams, tiek dalykų mokytojams. Modelyje yra taip pat pateikiami reikalavimai ugdymo karjerai paslaugų teikėjams, įvardijami kvalifikaciniai

reikalavimai. Modelyje teigiama, kad „*profesijos patarėjais / karjeros (profesijos) konsultantais bendrojo ugdymo mokyklose <...> gali dirbti asmenys, turintys Profesinio informavimo standarto, patvirtinto Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. kovo 13 d. įsakymu Nr. ISAK-362, nustatytas kompetencijas.“* (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

2012 metais patvirtintame Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše (2012) yra minimi, kad „*skiria asmenį, kuris vadovauja ugdymui karjerai, profesiniam informavimui ir profesiniam konsultavimui skirtos karjeros specialistų, klasės (-ių) ar grupės (-ių) kuratorių, įvairių dalykų mokytojų, profesijos mokytojų, socialinių pedagogų, mokyklos psichologų ir kitų švietimo pagalbą teikiančių specialistų grupės darbui, koordinuoja ir vykdo susijusias veiklas“* Dokumente akcentuojama, kad mokykloje turėtų būti sudarytos sąlygos profesinio orientavimo paslaugų teikėjams įgyti profesinį orientavimą vykdyti reikalingų kompetencijų ir tobulinti atitinkamai kvalifikaciją. Anot aprašo, tai yra asmuo, kuris koordinuoja visų mokykloje profesinio orientavimo paslaugas teikiančių asmenų sistemingą darbą. Taip pat dokumente aptinkama karjeros specialisto sąvoka, kuri tvarkos apraše konkrečiau nėra apibrėžta. (Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2012)

2013 metais Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro patvirtintoje Nacionalinėje profesinio orientavimo švietimo sistemoje programoje (2013) akcentuojamas karjeros paslaugas teikiančio personalo kvalifikacijos tobulinimas. Dokumente teigiama, kad *„turi būti tobulinama ir specialistų kvalifikacija, organizuojant specialistų rengimą ir kvalifikacijos tobulinimą ir kvalifikacijos tobulinimo vertinimo sistemą“* bei siekiant didinti šių paslaugų prieinamumą *„<...> rengti kvalifikuotus profesinio orientavimo (karjeros) specialistus ir tobulinti karjeros paslaugų teikėjų kvalifikaciją.“*. Nes, anot šaltinio, *„Profesinio orientavimo struktūrose daugiausia dirba gana bendro psichologinio pasirengimo psichologai, savarankiškai įgiję specifinių profesinio orientavimo darbo gebėjimų.“* (Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa, 2013). Šiame dokumente pirmą kartą aptinkamas karjeros specialisto apibrėžimas, tačiau jis nėra naudojamas visame dokumente. Programoje minimi profesinio orientavimo (karjeros) specialistai, karjeros specialistai bei profesinio orientavimo paslaugų teikėjai. Pagal dokumento kontekstą suprantama, kad yra kalbama apie bendrojo ugdymo mokyklose (ar kitose institucijose) dirbančius asmenis, kurie teikia profesinio orientavimo, karjeros paslaugas.

Karjeros specialisto, kaip pareigybės konkretus įvardijimas aptinkamas 2014 metais parengtoje Ugdymo karjerai programoje (2014). Programoje teigiama, kad ugdymo karjerai „*programos įgyvendinimas grindžiamas mokyklos bendruomenės sutelktiniu darbu: bendradarbiavimu tarp asmenų, teikiančių ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir*

konsultavimo paslaugas (toliau – karjeros specialistai), ir kitų švietimo pagalbos specialistų, visų mokytojų, bendromis mokyklos ir šeimos, mokyklos ir įvairių karjeros paslaugas teikiančių institucijų pastangomis.“ (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014). Taip pat nacionalinio lygmens programoje yra vardijami ir reikalavimai norintiems eiti karjeros specialistų pareigas bendrojo ugdymo mokyklose: „*Mokykloje ugdymą karjerai koordinuoti turėtų karjeros specialistai, turintys IV lygio karjeros kompetencijas, gebantys karjeros klausimais konsultuoti mokinius, organizuoti ir vadovauti ugdymo karjerai procesui ir į su ugdymu karjerai susijusias veiklas įtraukti mokyklos bendruomenę.“* (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014).

Karjeros specialisto sąvoka aptinkama ir Valstybinio audito ataskaitoje „Kaip organizuojamas mokinių profesinis orientavimas“ (2014). Dokumente teigiama, kad per analizuojamą laikotarpį „*Nereglamentuoti karjeros specialisto kvalifikaciniai reikalavimai ir nesukurta kvalifikacijos tobulinimo sistema.“* (Valstybinio audito ataskaita, 2014). Taip pat pateikiamos ir rekomendacijos profesinio orientavimo Lietuvoje paslaugoms optimizuoti įvedant karjeros specialisto etatą ir parengiant bei patvirtinant bendrojo ugdymo mokyklų dirbančių karjeros specialistų bendrąsias pareigines nuostatas.

2016 metų Švietimo įstatymo naująja redakcija yra įvedama karjeros ir karjeros specialisto apibrėžimai. Įstatyme taip pat apibrėžiama karjeros specialisto veikla. Čia įvardijama, kad karjeros specialistai „*teikia ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir profesinio konsultavimo paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose,* <...>. (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo straipsnių pakeitimo įstatymas, 2016). Pastarasis dokumentas pakankamai aiškiai ir konkrečiai apibrėžia karjeros specialisto teikiamas paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje ugdymas karjerai istorinėje perspektyvoje buvo įvardijamas profesiniu orientavimu, ikiprofesiniu ugdymo karjeros projektavimu. Skirtingi mokslininkai skirtingai įvardina karjeros paslaugas teikiamas mokiniams bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau analizuojant jų raidą, matoma, kad atsispiriama į panašius istorinius etapus. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje nebuvo aiškaus ir vieningo susitarimo kaip įvardinti ugdymo karjerai procesą. Dokumentuose karjeros specialistai įvardijami labai įvairiai: profesijos konsultantais, karjeros konsultantais, karjeros projektavimo specialistais, profesijos patarėjais, karjeros specialistai, karjeros koordinatoriai, ugdymo karjerai specialistai, orientavimo karjerai profesionalais. Karjeros specialisto personalizacijos raida aiškiau atsispindi analizuojant Lietuvoje priimtų įvairių dokumentų, tokių kaip profesinio orientavimo strategijos, veiksmų planų, standartų, modelių, programų, valstybinės audito ataskaitos, švietimo įstatymo naujoji redakcija. Atlikus dokumentų analizę matome, kad čia taip pat

sutinkamas skirtingas mokyklose teikiančių karjeros paslaugas specialistų įvardijimas. Ugdymo karjerai paslaugas mokyklose specialistai įvardijami profesijos patarėjais / karjeros (profesijos) konsultantais, o tik vėlesniuose dokumentuose – karjeros specialistais. Matome, kad vėlesniuose analizuotuose dokumentuose, t.y. Ugdymo karjerai programoje yra detaliau aprašytas karjeros specialisto vaidmuo, jam keliami kvalifikaciniai reikalavimai. Akcentuotina, kaip jau buvo pastebėta pirmajame šio darbo skyriuje, čia taip pat analizuojant karjeros specialisto personalizacijos raidą bendrojo ugdymo mokyklose Lietuvoje, trūksta naujų tiek karjeros specialistų veiklą reglamentuojančių dokumentų, tiek ir mokslinės literatūros.

2.2. Karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokykloje

Karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokyklose geriausiai atsispindi per ugdymo karjerai veiklas. Remiantis moksliniais šaltiniais, bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai su mokiniais atlieka įvarius savęs pažinimo testus, klausimynus, remiasi įvairiomis mokslinėmis teorijomis, siekdami atskleisti mokinių tinkamumą tam tikroms veiklos sritims. Tad karjeros specialistas nustato mokinio profesinį tinkamumą, kuris yra nustatomas pasitelkiant įvairius metodus, būdus, testus, klausimynus, anketas, įvairiomis įsivertinimo ir vertinimo schemomis, pokalbiais su tam tikrų profesijų atstovais (Antanaitienė, Anužis, 2014). Karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokyklose atsiskleidžia per profesinio orientavimo paslaugas: profesinį informavimą, profesinį konsultavimą, profesinį imitavimą, bei profesinį veiklinimą. Teikdamas *profesinio informavimo* paslaugas karjeros specialistas išaiškina mokinių asmeninius gebėjimus, suteikia mokiniui informaciją apie profesijų pasaulį, darbo rinkos padėti, įsidarbinimo galimybes, padeda formuoti realius įsidarbinimo motyvus. Šie karjeros specialisto veiksmai yra nešantys naudą tik jei yra derinami su kitomis profesinio orientavimo paslaugomis ir yra vykdomi sistemiškai. *Profesiniu konsultavimo* paslaugų teikimu yra siekiama suteikti mokiniams individualias ir/arba grupines profesinio tinkamumo konsultacijas. Profesinio konstravimo metu yra išryškinamos ir analizuojamos mokinio asmeninės savybės, yra padedama mokiniui priimti motyvuotą sprendimą, dėl asmens tinkamumo pasirinktai profesijos sričiai. Nesant galimybei realiai pažinti profesiją, karjeros specialistas turėtų pagelbėti mokiniams tikroviškai įsivaizduoti būsimos profesijos pranašumus ir trūkumus, reikalingas priemones, aptarnaujamas klientų grupes, išryškinti profesijos darbo specifikos išskirtinumą ir pan. Tai karjeros specialistas gali siekti įgyvendindamas *profesinį imitavimą*. Karjeros specialistas organizuodamas ir pats įsitraukdamas į mokinių profesinį veiklinimą, sudaro aplinkybes palankias mokiniui pažinti įvairias profesijas, organizuoja išvykas į įmones (Antanaitienė ir Anužis, 2014). Sutinkama, kad reguliarūs vizitai į įmones ir

susitikimas su įmonių atstovais, padeda mokiniams labiau pažinti profesijų pasaulį ir jau mokykliniame amžiuje pradėti karjeros galimybių tyrinėjimą, kurie lemia sėkmę ateityje darant su karjera susijusius sprendimus (Haris, 2019).

Railienės (2010) apibrėžia socialinio pedagogo kaip profesijos patarėjo veiklos sritis ir funkcijas. Pagal išskirstytas veiklos sritis priskiriamos funkcijos:

- Tiriamoji veikla – informacijos rinkimas, kaupimas; poreikių analizavimas ir vertinimas;
- Organizacinė veikla – profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo planavimas ir organizavimas;
- Šviečiamoji veikla – profesinio informavimo paslaugų teikimas mokiniams, jų tėvams, mokytojams ir klasės auklėtojams;
- Mokomoji veikla – karjeros planavimo gebėjimų ugdymas (darbas su mokiniais ir pagalba mokytojams bei klasių auklėtojams);
- Konsultavimas – profesinio konsultavimo paslaugų teikimas (mokiniams, jų tėvams);
- Partnerystė – institucinis (bendradarbiavimas su institucijos bendruomenės nariais) ir tarpinstitucinis (bendradarbiavimas su socialiniais partneriais), siekiant spręsti profesijos pasirinkimo, profesinio tinkamumo problemas;
- Vertinimas ir tobulinimas – teikiamų profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugų veiksmingumo vertinimas; savo veiklos analizė (Railienė, 2010).

Surgėlienės ir Bankauskienės (2015) atliktas tyrimas parodė, kad ugdymas karjerai mokyklose vykdomas labai įvairiai: vienose ugdymo karjerai veiklos organizuojamos užpildant netikėtai atsiradusius tarpus – laisvas pamokas, kitose sistemingai organizuojamos pamokos, bendradarbiaujant su klasės auklėtojais (panaudojant klasės valandėlių laiką), trečiose sudaromos galimybės lankyti laisvai pasirenkamą ugdymo karjerai dalyką, o kai kuriose bendrojo ugdymo mokyklose teisė rinktis karjeros ugdymo paslaugas paliekama patiems mokiniams (pagalba jiems teikiama pagal poreikį, sutarus dėl konsultacijų laiko), o bendra informacija pateikiama pasitaikius tinkamai progai. Kai kuriose mokyklose organizuojamos integruotos dalykų pamokos. Pastebima, kad dalis šių veiklų yra trumpalaikės, fragmentiškos, dalis – ilgalaikės, sistemingos. Mokslininkės pateikia karjeros specialisto galimas veiklas bendrojo ugdymo mokyklose, pasitelkiant taikytinas edukacines technologijas, pagal karjeros raidos priemonių grupes (žr. 2 lentelė)

2 lentelė. Edukacinės technologijos bendrojo ugdymo mokykloje

Šaltinis: (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2015)

Karjeros raidos priemonių grupė	**Edukacinės technologijos**
Įvadinės	Informacinės paskaitos; pranešimai; naujienlaiškiai; stendai, įvairių technologijų taikymas (radijo taškai; plazminiai televizoriai; bėgančios eilutės mokyklos koridoriuose, elektroninis dienynas); asmeninės istorijos; bendravimas su mokyklos alumnais; ekskursijos į įvairias aukštąsias mokyklas; studijų mugės; profesijų atstovų patirčių pasakojimas, renginiai.
Integruotos į ugdymo programą	Projektai (susieti su profesine veikla); integruotos pamokos; klasės valandėlės; mokomosios bendrovės.
Konsultavimo, patariamosios priemonės	Karjeros centrai; individualios konsultacijos; individualaus karjeros plano pildymas; pokalbiai su specialistu, klasės auklėtoju; pokalbiai grupelėmis; diskusijos; asmeninės konsultacijos su psichologu; intelekto struktūros tyrimai; savęs pažinimo grupė; karjeros planavimo aplankai.
Mokymosi darbo vietoje	Mokymosi bendradarbiaujant fragmentai; socialinė praktika (mokiniai atlieka praktiką realioje darbo vietoje), profesinis veiklinimas, savanorystė.

Mokslininkų (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2015) atliktas tyrimas parodė, kad bendrojo ugdymo mokyklose yra taikomos įvairios edukacinės technologijos. Mokslininkės ankstesniame tyrime atskleidė, kad bendrojo ugdymo mokyklose ugdant mokinių karjeros kompetencijas svarbus vaidmuo turėtų būti skirtas bendradarbiavimui su šalies aukštosiomis mokyklomis, mokinių tėvais. Taip pat siekiant optimizuoti ugdymo karjerai veiklas turėtų būti keliamas aukštojo mokslo prestižas bei tobulinama šalies ugdymo karjerai sistema (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2012).

Antanaitienės ir Sajienės (2012) atliktas bendrojo ugdymo mokyklų mokinių nuomonių tyrimas parodė, kad bendrojo ugdymo mokyklose esančiuose profesinio informavimo taškuose mokiniai dažniausiai gauna informacijos apie profesijų įvairovę: organizuojami susitikimai su įvairių profesijų atstovais, vedamos paskaitos, vykdomos diskusijos profesijų pasirinkimo klausimais. Rečiau pasitaikančios paslaugos buvo įvardintos kaip galimybė susidaryti individualų karjeros planą ir kompetencijų aplanką, nusistatyti profesijos kryptingumą, tinkamumą, asmenines savybes ir gebėjimus, pasirengti karjeros portfelį. Pastebėta, kad dažniausiai profesinio informavimo taškų veikla apsiriboja profesinio informavimo sklaida, renginių apie profesijas organizavimu, tačiau mažai dėmesio skiriama individualiam darbui su mokiniais. Taip pat sudaromos sąlygos mokiniams tiesiogiai kontaktuoti su darbdaviais, t.y. organizuojamos išvykos užimtumo tarnybas į įmones, su galimybe turėti praktinius profesijų mokymus, susitikimai su žymiais profesijų atstovais bei rengiamos išvykos į profesinio rengimo institucijas (Antanaitienė ir Sajienė, 2012).

Anksčiau, atliktas tyrimas (Pupininkienė ir Rodzevičiūtė, 2008), analizuojantis bendrojo ugdymo mokyklų profesijos patarėjo vadybines kompetencijas yra teigiama, kad profesijos patarėjas yra tas asmuo mokykloje, kuris profesinio informavimo taškuose teikia profesinio informavimo paslaugas. Taip pat informuoja asmenis apie įdarbinimo šalyje ir užsienyje

galimybes, teikia informaciją profesinio informavimą tikslinėmis grupėmis apie profesijas, kvalifikaciją bei profesines karjeros galimybes, padeda asmeniui suvokti profesini pasirinkimo svarbą, kartu su asmeniu svarsto, kaip būti sėkmingam siekiant karjeros. Šaltinyje teigiama, kad profesijos patarėjas yra profesinio informavimo veiklos koordinatorius mokykloje bei stengiasi palaikyti sklandų profesinio informavimo procesą mokykloje (Pupininkienė ir Rodzevičiūtė, 2008). Nepaisant to, mokslininkų darbuose yra pasigendama darbų analizuojančios karjeros specialisto vaidmenį ugdant bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijas. Yra pastebėta, kad mokyklos konsultantų įvairių darbo aspektų tyrimų rezultatai yra daugiaprasmiai.

Atliktas tarptautinis tyrimas atskleidė, kad tiek karjeros, tiek akademinio konsultavimo funkcijos mokyklose skirtingose šalyse priskiriamos skirtingų kvalifikacijų bendrojo ugdymo mokyklose dirbantiems pedagogams. Pastebima, kad mokyklos konsultantai (specialistai) vykdo įvairias veiklas: karjeros konsultavimą, karjeros įsivertinimą, ugdymą karjerai, karjeros konsultavimą psichologiniais ir nepsichologiniais metodais (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019). Pocienės, Bulotaitės ir Lazauskaitės-Zabielskės (2019) atlikto tarptautinio tyrimo rezultatų aptarime teigiama, kad mokinių konsultavimo karjeros ir kitais klausimais poreikis bendrojo ugdymo mokyklose yra kaip niekad didelis ir aktualus, todėl karjeros konsultantų (specialistų) vaidmuo turėtų būti kiekvienos mokyklos dėmesio centre. Tačiau anot mokslininkių atlikto tyrimo, mokinių poreikiai gauti pageidaujamas karjeros paslaugas nėra įgyvendinami pakankamu lygiu. Nustatyta, kad kuo didesnė mokinių skaičius tenka vienam profesinio orientavimo paslaugas teikiančiam asmeniui, tuo didesnė tikimybė, kad mokiniai gaus nevienodo lygio karjeros paslaugas. Anot bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelio (2011), rekomenduojama vienam karjeros specialistą skirti 601-1200 mokinių. Taip pat įvairus mokinių poreikių spektras reikalauja ir aukštos karjeros paslaugas teikiančių asmenų kvalifikacijos. Atskleista, kad labai dažnai karjeros konsultavimas yra priskiriamas įvairias mokyklos darbo pozicijas užimantiems profesionalams. Konkrečiai Lietuvos atveju, tyrimas parodė, kad bendrojo ugdymo mokyklose karjeros paslaugas ir mokinių individualų ir grupinį konsultavimą atlieka mokyklos psichologai, o ne karjeros specialistai. Taip pat atliktas tyrimas atskleidė, kad daugelis su karjeros paslaugomis teikiamų problemų mokykloje išsisprendžia įvedus mokykloje ugdymo karjerai programas (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019).

Bendrojo ugdymo mokyklose teikiantys profesinio orientavimo paslaugas mokiniams specialistai, susiduria su įvairiais iššūkiais, nes iki šiol dominavusi profesinio orientavimo funkcija padėti asmenims, ypač mokykloje, pasirinkti profesiją, jau netenkina individų poreikių (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019). Analizuojant mokslinius šaltinius

pastebima, kad karjeros specialisto veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose analizavo ne vienas Lietuvos mokslininkas (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019; Surgėlienė ir Bankauskeinė, 2014, 2015; Antanaitienė ir Anužis, 2014; Antanaitienė ir Sajienė, 2012; Railienė, 2010; Pupininkienė ir Rodzevičiūtė, 2008; Augienė, 2018). Atlikta analizė rodo, kad bendrojo ugdymo mokyklose egzistuoja keletas ugdymo karjerai subjektų, kurie dalyvauja mokinių ugdyme karjerai, tiek mokykloje, tiek ir už jos ribų. Surgėlienė ir Bankauskienė (2014) teigia, kad šių subjektų įsitraukimas į minėtų paslaugų teikimą, jų turima kompetencija ir veiklos akcentai sudaro sąlygas mokiniams dalyvauti karjeros pasirinkimo procese. Mokslininkės išskiria ugdymo karjerai subjektus bendrojo ugdymo mokyklose ir už jų ribų (žr. 3 lentelė). Sutinkama, kad ugdymo karjerai subjektų mokyklos ribose yra daugiau, tačiau jų aptinkama net ir mokinio artimoje aplinkoje – šeimoje. Analizuojant karjeros specialisto veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose svarbu paminėti, kad visų ugdymo karjerai subjektų veikla yra persidengusi ir siejama su bendru tikslu, ugdyti mokinio karjeros kompetencijas ir pagelbėti jam priimant su karjera susijusius sprendimus.

3 lentelė. Ugdymo karjerai subjektai bendrojo ugdymo mokykloje ir už jos ribų (parengė darbo autorė pagal Surgėlienę ir Bankauskeinę, 2014).

Ugdymo karjerai subjektai mokyklos ribose	**Ugdymo karjerai subjektai už mokyklos ribų**
• Mokinys; • mokinių savivaldos institucijos; • karjeros specialistai (konsultantai, koordinatoriai; • klasės auklėtojai; • mokytojai dalykininkai; • mokykloje dirbantys specialistai; • mokyklos vadovas.	• Mokinio šeima; • verslo ir bendruomenės atstovai; • profesinės ir aukštosios mokyklos.

Atlikus mokslinių šaltinių ir profesinį orientavimą ir ugdymą karjerai reglamentuojančius dokumentų analizę yra pasigendama tiek mokslinėje literatūroje tiek ir valstybiniuose nutarimuose naujumo nagrinėjama tema. Daroma prielaida, kad aktyvus mokslininkų susidomėjimas analizuojama tema, bei valstybės aktyvumas, kuriant įvairius modelius, programas ir priimant nutarimus, yra susijęs su Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansuotais projektais iki 2014 metų.

Šiuo metu už karjeros orientavimo sistemos formavimą ir plėtrą Lietuvoje atsako trys Lietuvos Respublikos vykdomosios valdžios institucijos – Švietimo mokslo ir sporto ministerija (karjeros orientavimo politika, susijusi su kokybiškos karjeros švietimo, informacijos ir konsultavimo paslaugų teikimu), Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (karjeros orientavimo politika, susijusi su kokybiškos karjeros informacijos ir konsultavimo

paslaugų teikimu darbo ieškantiems asmenims (jaunimui ir suaugusiems), įskaitant 15-24 metų jaunimą, kuris yra nedirbantis ir niekur nesimokantis – iškritęs iš švietimo sistemos) ir Ūkio ministerija (karjeros orientavimo politika, susijusi su žmogiškųjų išteklių poreikio darbo rinkoje prognozių rengimu). Švietimo sektoriuje karjeros projektavimo (t. y. ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir konsultavimo paslaugas) teikia bendrojo ugdymo mokyklos ir profesinio mokymo įstaigos. Pastebima, kad tiek užsienio tiek lietuvių mokslininkų darbuose sutinkamas profesinio orientavimo paslaugas teikiančių asmenų vaidmenų chaotiškumą. Tradiciškai priimta manyti, kad mokyklos konsultantai teikia mokiniams akademines rekomendacijas, vykdo ir planuoja mokinių profesinį orientavimą, konsultuoja mokinius karjeros planavimo ir akademiniais klausimais bei atlieka kitas mokyklos administracijos priskiriamas funkcijas (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019).

Lietuvoje parengti reglamentai (Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo. 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1635 / A1-180; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281;Lietuvos pažangos strategija „LIETUVA 2030“ 2012 m. gegužės 15 d. Nr. XI-2015; Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas. 2012 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. V-1090/A1-314; 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa. 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482; Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. 2013 m.; Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2013 m. birželio 25 d. įsakymo Nr. V-580 redakcija); Ugdymo karjerai programa 2014 m. sausio 15 d. Nr. V-72.) taip pat atskleidžia karjeros specialistų veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose.Atlikus dokumentų analizę pastebėtina, kad dažnai pasitaiko sąvokų variacijų, siekiant apibrėžti karjeros paslaugas teikiančių bendrojo ugdymo mokyklose asmenų pareigybės*: karjeros specialistai, karjeros konsultantai, profesijos patarėjai ir kt.* Nacionalinėje profesinio orientavimo švietimo sistemoje programoje (2003) teigiama, kad profesinio orientavimo sistema Lietuvoje yra kuriama, nors tam tikras profesinio orientavimo paslaugas teikia įvairios švietimo institucijos: bendrojo ugdymo mokyklos, profesinio mokymo įstaigos ir aukštosios mokyklos, tačiau paslaugos teikiamos labiau atskirų institucijų iniciatyva, trūksta kompleksinio, sistemiško ir koordinuoto požiūrio, apimančio visas tikslines grupes, visus mokymo lygius, skirtingo institucinio statuso įstaigas (Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa, 2013). 2011 metais parengtame Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelyje apibrėžiamos ugdymo karjerai teikėjų veiklos sritys (žr. 4 lentelė).

4 lentelė. Bendrojo ugdymo mokyklų teikiamos karjeros paslaugos mokiniams ir jų teikėjai (sudarė darbo autorė)

Šaltinis: (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011)

Paslauga	Teikėjas
Karjeros mokymo paslaugos	Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, **profesijos patarėjai / karjeros (profesijos) konsultantai**, psichologai
Karjeros informavimo paslaugos	**Profesijos patarėjai / karjeros (profesijos) konsultantai,** bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, psichologai, socialiniai pedagogai;
Karjeros konsultavimo paslaugos	Karjeros patarimus, kaip atskirą konsultavimo atvejį, teikia **profesijos patarėjai / karjeros (profesijos) konsultantai,** bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, psichologai, socialiniai pedagogai;
Karjeros įvertinimo paslaugos	Psichologai, karjeros įsivertinimo paslaugą – psichologai ir **karjeros (profesijos) konsultantai;**
Profesinio veiklinimo paslaugos	Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai**, profesijos patarėjai / karjeros (profesijos) konsultantai**
Darbo ieškos paslaugos	Darbo ieškos paslaugą teikia: **profesijos patarėjai / karjeros (profesijos)** konsultantai, bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai.

Jei sutiktume manyti, kad profesijos patarėjas/ karjeros (profesijos) konsultantas yra karjeros specialistas, tai matome, kad jis dalyvauja visose ugdymo karjerai paslaugų veiklos srityse. Pabrėžtina, kad pačiame modelyje karjeros specialisto sąvoka naudojama planuojamo kurti Nacionalinio karjeros centro kontekste ir aptariant užsienio šalių patirtį (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Remiantis Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu „Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2012), galima teikti kad bendrojo ugdymo mokykla organizuoja ir užtikrina mokykloje mokinių ugdymą karjerai, profesinį informavimą ir profesinį konsultavimą bei stebėseną. Vykdydama mokinių ugdymą karjerai atsižvelgdama į mokinių amžiaus tarpsnio ypatumus ir yra sudaromos sąlygos visiems mokiniams įgyti karjeros kompetencijas. Taip pat įgyvendina švietimo ir mokslo ministro tvirtinamą ugdymui karjerai skirtą programą bei organizuoja su ugdymu karjerai suderintas kultūrinę, meninę, pažintinę ir kitas veiklas bei neformalųjį švietimą. Mokykla vykdydama mokinių profesinį informavimą sudaro sąlygas mokiniams gauti ir aptarti informaciją apie mokymosi ir darbo galimybes, organizuoja profesinį veiklinimą – veiklas, kuriose mokiniams padedama aktyviai pažinti įvairias užimtumo sritis, profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, kaupti darbo patirtį, ugdytis profesinę motyvaciją bei planuoti būsimą karjerą. Šiam tikslui gali būti organizuojamas darbo veiklos stebėjimas bei praktinė veikla įmonėse, įstaigose arba virtualioje erdvėje, praktinis mokymas, įgytos patirties aptarimas, kita veikla. Vykdydama mokinių profesinį konsultavimą (individualų ir grupinį), sudaro mokiniams galimybes pažinti, įvertinti ir aptarti individualias savybes, galinčias turėti įtakos karjerai; padeda spręsti klausimus susijusius su karjeros planavimu – mokymusi

(individualaus ugdymo plano arba mokymo plano sudarymas, švietimo teikėjo, mokymosi ar studijų krypties, mokymosi formų rinkimasis) ir profesinės veiklos rinkimusi. Taip pat pagal profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimą (2012) mokykla mokiniui padeda spręsti karjeros problemas, susijusias su socialiniais, sveikatos, psichologiniais ir kitais veiksniais, arba pataria kreiptis į kitus švietimo pagalbos specialistus; pataria darbo paieškos klausimais mokyklose, vykdančiose profesinio mokymo programas; skiria asmenį, kuris vadovauja ugdymui karjerai, profesiniam informavimui ir profesiniam konsultavimui skirtos karjeros specialistų, klasės (-ių) ar grupės (-ių) kuratorių, įvairių dalykų mokytojų, profesijos mokytojų, socialinių pedagogų, mokyklos psichologų ir kitų švietimo pagalbą teikiančių specialistų grupės darbui, koordinuoja ir vykdo susijusias veiklas; organizuoja ir vykdo mokinių profesinio orientavimo stebėseną mokykloje; profesinio orientavimo procese pasitelkia mokyklos bendruomenę, darbdavius ir jų organizacijas, kitus socialinius partnerius, visuomenines organizacijas, rėmėjus ir kitas suinteresuotas grupes; bendradarbiauja su atitinkamomis institucijomis ir sudaro sąlygas karjeros specialistams teikti profesinio orientavimo paslaugas mokykloje; sudaro karjeros paslaugas teikiantiems asmenims įgyti profesiniam orientavimui vykdyti reikalingų kompetencijų ir tobulinti atitinkamą kvalifikaciją; profesiniam orientavimui mokykloje koordinuoti ir atskiroms veikloms vykdyti, informavimui skirtai medžiagai ir priemonėms laikyti mokykloje skiria šioms veikloms pritaikytas patalpas; pasitelkia švietimo pagalbos ir kitas įstaigas, turinčias tinkamų kompetencijų specialistus, siekdama užtikrinti mokinių poreikius atitinkantį profesinį orientavimą (Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2012). Atsižvelgiant į mokyklos vaidmenį teikiant mokiniams karjeros paslaugas, apibendrinant galima teigti, kad apraše nėra priskiriamos visos funkcijos karjeros specialistui. Dokumente pabrėžiamas bendradarbiavimas mokyklos bendruomenės, darbo grupių kūrimas į kurį įtraukiamas ne tik mokyklos karjeros specialistas, bet ir klasės (-ių) ar grupės (-ių) kuratoriai, įvairių dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, socialiniai pedagogai mokyklos psichologai ir kitų švietimo pagalbą teikiančių specialistų grupės bei švietimo pagalbą teikiančių institucijų specialistai.

Bene aiškiausiai karjeros veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose atspindi, ir jau ne karta šiame darbe minėta Ugdymo karjerai programa (2014). Ugdymo karjerai veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose organizuoja ir vykdo karjeros specialistas. Ugdymo karjerai veiklų pagrindą sudaro karjeros kompetencijų ugdymas ir karjeros specialisto pasirinkta forma, kaip veiklos bus vykdomos: karjeros konsultavimą, karjeros informavimą, profesinį veiklinimą, pasirenkamas ar privalomas pamokas, klasės valandėles ir pan. Pagal Ugdymo karjerai programą (2014), bendrojo ugdymo mokyklose ugdymą karjerai koordinuoti turėtų karjeros specialistai, turintys IV lygio karjeros kompetencijas, gebantys karjeros klausimais konsultuoti

mokinius, vadovauti ir organizuoti ugdymo karjerai procesui ir į su ugdymu karjerai susijusias veiklas įtraukti mokyklos bendruomenę. Programoje pabrėžiama, kad prieš pradedant įgyvendinti ugdymo karjerai programą mokykloje, visų pirma karjeros specialistas turėtų išsiaiškinti kaip karjeros kompetencijos buvo ugdomos iki šiol, ir preliminariai įvertinti, kokios šiuo metu yra mokyklos mokinių karjeros kompetencijos, visų antra atsižvelgus į mokinių karjeros kompetencijas ir jų ugdymosi poreikius, mokykloje susitariama dėl ugdymo karjerai organizavimo (dėl integravimo į dalykų turinį, dėl neformaliojo švietimo veiklų, formų, dėl formaliojo ir neformaliojo švietimo derinimo ir kt.). Programoje yra rekomenduojama kiekvienoje mokykloje pasirengti profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) veiklų planą, kuriame numatytos veiklos būtų susijusios su mokyklos ugdymo planu. Taip pat yra akcentuojama, kad karjeros specialistai, siekdami užtikrinti ugdymo karjerai programos įgyvendinimą, kartu su mokyklos bendruomene, socialiniais partneriais ir kt. tariasi ir derina savo veiksmus, siekia glaudaus bendradarbiavimo (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014). Programoje pabrėžiama, kad *Ugdymas karjerai* yra įgyvendinamas per ugdymo procesą bei kitas tikslingai numatytas ugdymo veiklas. Išskiriamos tokios pagrindinės ugdymui karjerai skirtos veiklos kaip savarankiškas mokinio darbas, ypač kuomet mokinys kuria savo asmeninę viziją ir rengia karjeros planą. Taip pat prie veiklų yra priskiriamas integruotas karjeros kompetencijų ugdymas bei įvairios trukmės ir intensyvumo ugdymo karjerai įvairūs seminarai, mokinių laisvai pasirenkamas ugdymo karjerai dalykas ar moduliai, teminės stovyklos bei kitos veiklos, kuriose karjeros kompetencijos nuosekliai ugdomos ir susiejamos kaip visuma. Taip pat yra išskiriamos ir papildančios profesinio orientavimo paslaugas veiklos į kurias patenka mokinių profesinis konsultavimas ir profesinis informavimas, o ypač – profesinis veiklinimas ir jo intensyvios formos: profesinio veiklinimo patirtiniai vizitai, per kuriuos mokinys susipažįsta su tam tikra profesija ar veiklos sritimi ir pats išbando bent kelis svarbiausius profesijos ar veiklos aspektus ir intensyvus profesinis veiklinimas, per kurį mokinys daugiau nei tris dienas tiesiogiai dalyvauja kokios nors organizacijos veikloje (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014).

Vienas naujesnių šaltinių, analizuojančių šių dienų Lietuvos karjeros specialistų veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose yra Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro rengiama Mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaita (2019). Centras ataskaitas teikia nuo 2012-2013 mokslo metų. Anot 2017-2018 mokslo metų ataskaitos, vienam Lietuvos karjeros specialistui vidutiniškai tenka po 0,13 etato. Ataskaitoje sutinkama, kad karjeros specialistas turintis pilną etatą yra retenybė, nes bendrai maždaug 7 iš 10 specialistų ugdymo karjerai veiklos yra neetatinės. Ataskaitoje taip pat analizuojama kaip sudaromos sąlygos mokiniams įgyti karjeros kompetencijas. Šiam rodikliui nustatyti

pasitelkiamas karjeros paslaugų finansavimo rodiklis. Remiantis ugdymo karjerai stebėsenos duomenimis, bendra profesinio orientavimo lėšų suma vienam mokiniui buvo 1,09 eur. Ataskaitoje teigiama, kad individualių profesinio orientavimo paslaugų savo mokykloje gavo kiek daugiau nei 26 proc. mokinių, o paslaugų grupėse gavo daugiau kaip 52 proc. mokinių. Kiek daugiau nei 38 proc. mokinių gavo profesinio orientavimo paslaugas už mokyklos ribų (apsilankymas mokslo mugėse, parodose, vizitai į įmones, jaunimo darbo centrus, kitas mokymo įstaigas, seminarus ir kt.), šis duomuo kalba apie mokyklos bendradarbiavimo ryšius su kitomis įstaigomis profesinio orientavimo srityje. Pateiktoje ataskaitoje analizuojamas mokinių karjeros kompetencijų vertinimas, nes karjeros kompetencijos ir jų įgijimas yra pagrindinis ugdymo karjerai siekiamų rezultatų. Tad siekiant įvertinti mokinių karjeros kompetencijų lygį, ataskaitoje yra analizuojamas karjeros planų rengimo dažnumas. Pasak ataskaitos 2017-2018 mokslo metais, savo karjeros planus rengė apie 25 proc. bendrojo ugdymo mokyklų (2017-2018 m. m. mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaita, 2019). Aptarti duomenys rodo, kad karjeros specialistų veiklą bendrojo ugdymo mokyklose turi keblumų ir nėra optimaliai veikianti.

Analizuojant karjeros specialisto veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose svarbu paminėti, kad visų ugdymo karjerai subjektų veikla yra persidengusi ir siejama su bendru tikslu, ugdyti mokinio karjeros kompetencijas ir pagelbėti jam priimant su karjera susijusius sprendimus. Karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokyklose geriausiai atsispindi per ugdymo karjerai įvairias veiklas, kurių tikslas – ugdyti mokinių karjeros kompetencijas. Nors nacionaliniai norminiai dokumentai, reglamentuojantys karjeros paslaugų teikimą, apibrėžia ir šias paslaugas teikiančių specialistų veiklas, tačiau pasigendama vieningo pareigybės įvardijimo tiek mokslininkų darbuose, tiek ir dokumentuose. Akcentuojama būtinybė karjeros specialistui bendradarbiauti tiek su mokykloje dirbančiais kolegomis (mokytojais dalykininkais, psichologais, socialiniais pedagogais, mokyklos administracija ir pan.), tiek ir už mokyklos mokinių ugdymu karjerai darančiais įtaką subjektais (mokinių tėvais, aukštosiomis mokyklomis, profesinėmis mokyklomis, darbdaviais ir kt.). Nors mokslinėje literatūroje ir norminiuose dokumentuose aptinkama gausus karjeros specialistų galimų veiklų spektras, tačiau realią padėtį, bylojančią apie realias karjeros specialisto veiklas ir galimybes veikloms vykdyti, atskleidžia 2017-2018 metų ugdymo karjerai stebėsenos ataskaita, kurioje atsiskleidžia karjeros specialistų maža etato dalis, skiriama ugdymo karjerai veikloms vykdyti bei skurdus, vienam mokiniui tenkantis finansavimas šioms paslaugoms teikti. Tai leidžia suvokti, kad karjeros specialistai vykdydami ugdymo karjerai veiklas bendrojo ugdymo mokyklose susiduria su ne vienu sunkumu.

3. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Siekiat atskleisti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų vaidmenį, teikiant mokiniams ugdymo karjerai paslaugas, buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Kertiniu tyrimo metodu buvo pasirinkta elektroninė anketinė apklausa, nes šis metodas įgalina su minimaliomis laiko sąnaudomis surinkti didelį kiekį duomenų per sąlyginai trumpą laiką. Tyrimo tikslinė grupė – Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai arba karjeros paslaugas mokyklose teikiantys asmenys. Svarbus respondentų atrankos kriterijus – etato dalis, kuri yra skiriama ugdymo karjerai veikoms mokykloje vykdyti. Paminėtina, kad šiame skyriuje yra pateikiama: tyrimo metodologija, tyrimo metodo pagrindimas, teorinis anketos klausimų pagrindimas, tyrimo etika, imtis, galimi tyrimo ribotumai, pateikiama respondentų charakteristika, atskleidžiami tyrimo rezultatai. Trečiame poskyryje yra pateikiama statistinė, tyrimo duomenų analizė, kuriai atlikti buvo pasitelkta statistinių duomenų apdorojimo programa IBM SPSS 23.00. Skyriaus gale pateikiamas tyrimo apibendrinimas.

3.1. Tyrimo metodologija

Edukologijos mokslas yra priskiriamas prie socialinių mokslų, tad savo ruožtu, socialinių tyrimų tikslas yra gauti mokslinės informacijos apie visuomenėje vykstančius procesus, nustatant jų dėsningumus bei juos sąlygojančius veiksnius. Socialiniai tyrimai, visada yra orientuoti į žmogų, žmonių grupę, todėl kalbant apie karjeros specialistų veiklas teikiant ugdymo karjerai paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose buvo pasitelktas kiekybinis tyrimas. Socialiniai tyrimai suteikia galimybę perprasti mus supantį pasaulį, pateikdami socialinių formų, kuriomis asmenybė save apsupo, paaiškinimą (Kardelis, 2005). Šio baigiamojo darbo tiriamoji dalis buvo parengta vadovaujantis socialinio konstruktyvizmo moksline prielaida.

Šiandien ugdymo procese vyrauja konstruktyvizmo ir humanistinės teorijos, vertinančios ugdytinį kaip lygiavertį ugdymo proceso dalyvį. Ugdytinis yra įtraukiamas į socialinį dalyvavimą, jam suteikiama daugiau laisvės saviraiškai ir propaguojant aktyvius ugdymo metodus, mokytis per veiklą bendruomenėje bei mokytis visą gyvenimą (Reikis, 2014). Socialinio konstruktyvizmo teorija yra apibrėžiama konstruktyviu požiūriu į mokymą, mokymąsi ir žinių formavimą. Socialinio konstruktyvizmo pagrindu pabrėžiama konteksto ir kultūros reikšmė interpretuojant socialinius procesus ir aktyviai konstruojant naujas žinias (Kukla, 2000). Socialinis konstruktyvizmas teigia, kad žinojimas yra nulemtas istorijos ir kultūros ypatybių, o atliekamų tyrimų dėmesys turėtų būti sutelktas į sąveikų, procesus ir socialinę praktiką (Rosinaitė, 2010), todėl šio mokslinio darbo metodologinės prieigos remiasi

socialiniu konstruktyvumu. Teoretikų nuomone, praktiniai pedagogų gebėjimai įgyjami ugdymo institucijoje išbandant įvairias darbo formas ir būdus – tai patirtimi grįsto žinojimo kūrimas (Reikis, 2014). Šios idėjos yra reikšmingos siekiant teorinėmis prieigomis atskleisti karjeros specialistų veiklos lauką kaip dalyvavimo ugdymo karjerai procese prielaidą, kadangi socialinio konstruktyvizmo perspektyvoje socialinių-edukacinių tyrimų dėmesio objektas gali būti ne tik abstraktūs, oficialūs ar vieši, bet ir kasdieninio gyvenimo, neoficialios sferos diskursai (Juodaikytė ir Rūdytė, 2009).

Šiame darbe keliami **tiriamieji klausimai**: kokios yra bendrojo ugdymo mokyklos karjeros specialisto veiklos teikiant ugdymo karjerai paslaugas charakteristikos? Su kokiais iššūkiais susiduria bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai teigdami ugdymo karjerai paslaugas? Pastebima, kad anksčiau nebuvo atliktas tyrimas nagrinėjantis bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų veiklą teikiant ugdymo karjerai paslaugas. Sutinkama, kad palankiausias tyrimo metodas, įgalinantis atskleisti tikslinės grupės nuomonę tiriamuoju klausimu yra **kiekybinis tyrimo metodas**. Kiekybiniai tyrimai mokslinėje literatūroje gali būti taip pat vadinami statistiniais arba eksperimentiniais metodais (Kardelis, 2005). Anot Bitino (2006), esminė kiekybinio tyrimo prielaida – konteksto neutralumas, kuris suteikia galimybę gauti tyrimo rezultatus, kurie yra nepriklausomi nuo istorinių, socialinių, ekonominių sąlygų ir jais yra siekiama atskleisti bendrąsias ugdymo tendencijas. Pabrėžtina, kad kiekybinis tyrimas leidžia gauti duomenis minimaliai įsitraukiant tyrėjui, tuo siekiama gauti kuo mažiau tyrėjo paveiktus duomenis (Bitinas, 2006). Kiekybiniai tyrimai leidžia atlikti statistinių rodiklių skaičiavimus, galimas nuodugnus duomenų peržiūrėjimas bei statistinių ryšių interpretacija. Atliekant kiekybinį tyrimą, tyrėjas kontroliuoja visą įvykių eigą, tampa paprasčiau laikytis darbo eigos plano (Kardelis, 2005; Gaete Celis, 2019).

Kertiniu tyrimo metodu buvo pasirinkta **elektroninė anketinė apklausa**. Sutinkama, kad apklausa – vienas populiariausių socialinių ir elgsenos tyrimų metodų (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014; Kardelis, 2005). Šiuo būdu tiriamos nuostatos, nuomonės, žinios (Prakapas ir Butvilas, 2011). Metodo populiarumą lemia santykinis apklausos atlikimo paprastumas, pigumas, galimybė greitai ir lengvai surinkti daug duomenų (Žydžiūnaitė, 2006; Luobikienė, 2006; Tijunelienė, 2006; Gaidys, 1999). Anketinės apklausos metodas pasirinktas dėl keleto priežasčių: tai tinkamiausias metodas norint greitai gauti reikiamą informaciją iš tyrimo subjektų grupės, jis pasižymi mažiausiomis laiko ir finansų sąnaudomis (Kardelis, 2005). Anketinės apklausos metodas yra itin populiarus mokslinėje praktikoje, nes klausimynas yra aiškus, nedviprasmiškas, patikimas (Nisbet, 2000). Elektroninės anketos pildymas leidžia respondentui savarankiškai pildyti klausimyną. Taip respondentas gali pasirinkti jam tinkamą pildymo greitį ir aplinkybes. Toks betarpiškumas leidžia respondentams, nuoširdžiau atsakinėti

į klausimus, o tyrėjui, gavus duomenų masyvą, įvairiais pjūviais analizuoti pagal prieš tai išsikeltus tikslus ir siekius. Elektroninė anketa leidžia: respondentui kokybiškai pildyti klausimyną ir nepraleisti klausimų; tyrėjui gauti užkoduotų duomenų išklotinę ir ją transportuoti į statistinių duomenų analizavimo platformas; lengvai valdoma klausimų eiliškumo tvarka; galimybė klausimus papildyti vaizdo ir garso medžiaga. Bendrąja prasme, apklausa yra duomenų rinkimo metodas, kuriuo siekiama surinkti sistemingus kiekybinius duomenis apie dideles populiacijas, naudojant specialiai individualiam tyrimui kuriamą tyrimo priemonę – klausimyną (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014).

Tyrimo instrumentas. Siekiant atlikti tyrimą, kuris atskleistų bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų vaidmens įnašą ugdymo karjerai procese, buvo pačios autorės sudarytas klausimynas (3 priedas), sudarytas iš įvairaus tipo 23 klausimų. Klausimynas pradedamas klausimu-filtru, kuris ne tik skirtas ištirti respondentų ugdymo karjerai darbo patirtį metais, bet ir atskirti tuos asmenis, kuriuos klausimynas pasieks, tačiau jie nėra susiję su ugdymo karjerai veiklų vykdymų bendrojo ugdymo mokyklose. Respondentų nuomonei išaiškinti pasitelkiama Likerto skalė. Klausimyną sudaro taip pat klausimai reikalaujantys vieno arba kelių galimų atsakymų, dichotominiai klausimai, su teiginiais, su kuriais reikia sutikti arba nesutikti. Primenama, kad anot Fowlerio (2009), kai respondentas klausimyną pildo savarankiškai, klausimyno pagrindą turi sudaryti uždari / pusiau uždari klausimai, nes taip yra lengviau respondentui, be to, pildant savarankiškai atviri klausimai paprastai nėra informatyviai užpildomi, todėl atvirų klausimų buvo atsisakyta. Tyrimo instrumentą sudaro 4 klausimų blokai (žr. 5 lentelė). Kiekvienas blokas turi tam tikrus klausimus, kurie skirti atskleisti tam tikrus aspektus.

5 lentelė. Anketinės apklausos klausimyno blokai (lentelė sudaryta darbo autorės)

Bloko Nr.	Klausimų grupės	Klausimo numeris
I.	Požiūris į karjerą	2, 3;
II.	Veiklos organizavimo forma	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11;
III.	Veiklos turinys	12, 13, 14, 15;
IV.	Demografiniai	1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23;.

Klausimyną sudarantys klausimų blokai yra parengti atsižvelgiant į šio magistro baigiamojo darbo temą ir tikslą – atskleisti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialisto veiklos teikiant ugdymo karjerai paslaugas ypatumus. Pirmasis klausimų blokas skirtas atskleisti karjeros specialistų *požiūrį į karjerą*. Respondentų klausiama, kas jiems yra karjera, su kuo jiems asocijuojasi karjeros sėkmė. Antras klausimų blokas – *Veiklos organizavimo forma* yra orientuotas į respondentų pareigybę, vykdomas funkcijas. Taip pat šiame bloke yra analizuojamas: administracijos palaikymas; bendradarbiavimas su suinteresuotomis šalimis bei

ugdymo karjerai paslaugas gaunančiomis tikslinėmis grupėmis. Trečiojo klausimų bloko – *Veiklos turinys*, klausimai skirti atskleisti, teikiamų paslaugų turiniui, išaiškinti kokiais informacijos šaltiniais naudojasi karjeros specialistai, išaiškinti dažniausiai jiems kylančias problemas, išsiaiškinti, kokias edukacines priemones pasitelkia mokinių karjeros ugdymui ir kokias veiklas vykdo. Ketvirtasis klausimų blokas – skirtas respondentų demografinėms charakteristikoms nustatyti. Taip pat demografinių duomenų bloko rezultatai pasitelkiami siekiant atskleisti tam tikras sąsajas tarp karjeros specialistų veiklos aspektų.

Klausimyno klausimai sudaryti remiantis teorine problemos analize. Septintoje lentelėje (žr. 6 lentelė) pateikiamas teorinis klausimų sudarymo pagrindimas. Pabrėžtina, kad teorinis pagrindimas demografiniams klausimams netaikomas.

6 lentelė. Teorinis anketos klausimų pagrindimas (lentelę sudarė darbo autorė)

Nr.	Klausimų blokas	Literatūra
I	Požiūris į karjerą	Klausimų blokas parengtas tyrimo autorės pagal Kučisnkienę, 2000; Stancikienę, 2009; Laurinavičių, 2002; Pukelį; 2012; Sokolovą, Stanišauskienę, 2007. Nacionalinę profesinio orientavimo švietimo sistemoje programą, 2013; Surgėlienę, Bankauskienę, 2012; Adomaitienė, Zubrickienė, 2011; Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelį, 2011; Pupininkienę, Rodzevičiūtę, 2008, Arnold, 2011.
II	Veiklos organizavimo forma	Klausimų blokas parengtas tyrimo autorės pagal 2017-2018 m. m. mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaitą, 2019; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymą, 2011; Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelį, 2011; Mokinių ugdymo karjerai informacinę svetainę, 2019; Fitch, Marshall, 2001; Surgėlienę ir Bankauskeinę, 2014. Antanaitienę ir Sajienę, 2012; Sugėlienę, Bankauskienę, 2012; Jurkevičiūtę, 2007; Kučinskienę, 2000; Stanišauskienę, 2004; Pocienę, Bulotaitę, Lazauskaitę-Zabielskę, 2019; Amatea, Clark, 2005; nutarimo Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2012.
III	Veiklos turinys	Antanaitienę ir Anužį, 2014; Antanaitienę ir Sajienę, 2012; Railienę, 2010; Pupininkienę ir Rodzevičiūtę, 2008; Pocienę, Bulotaitę ir Lazauskaitę-Zabielskę, 2019; Lambie, 2009; Mullenm ir Gutierrez, 2016; Astramovich, R ir kt., 2013.

Siekiant verifikuoti ir validuoti klausimyną, 2020 m. sausio mėn. buvo atliktas bandomasis tyrimas. Bandomojo tyrimo metu klausimynas buvo išsiųstas dvidešimčiai respondentams, prašant jų ne tik užpildyti klausimyną, bet ir pateikti savo įžvalgas dėl klausimų formuluočių, tinkamumo, aiškumo. Po gautų pastabų, tyrimo įrankis buvo tobulinamas. Atsižvelgiant į bandomajame tyrime dalyvavusių karjeros specialistų pastabas, buvo atsisakyta kai kurių klausimų, pakeista klausimų seka, klausimų teiginiai papildyti.

Tyrimo etapai. Tyrimo atlikimo etapai atsispindi aštuntoje lentelėje (žr. 7 lentelė). Pirmasis etapas užtrukęs ilgiausiai buvo skirtas literatūros analizei. Pastebima, kad pirmajam etapui nesibaigus, buvo pradėtas antrasis – tyrimo strategijos pagrindimas. Buvo siekiama apsibrėžti tyrimo metodus, tyrimo instrumento pobūdį, tyrimo imties skaičiavimą, etiką,

numatyti tyrimo ribotumus. Svarbu pabrėžti, kad šis etapas buvo vykdomas lygiagrečiai su sekančiais trimis etapas: tyrimo instrumento kūrimu, bandomuoju „pilotiniu“ tyrimu bei tyrimo instrumento tobulinimu. Tad II, III, IV, V etapai užsibaigė vienu metu. Detalizuojant, trečiasis etapas – instrumento kūrimas, kurio metu buvo kuriamas tyrimo instrumentas, atsižvelgiant į anksčiau atliktą literatūros analizę, buvo rengiamas anketos klausimų teorinis pagrindimas. Kaip jau buvo minėta, buvo atliktas bandomasis tyrimas (IV etapas), kuriuo metu buvo pasiųsta anketa bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų grupei, kurie išsakė pastabas dėl anketos klausimų, klausimų teiginių, klausimų kiekio, anketos pildymo trukmės. Vėliau sekė tyrimo instrumento tobulinimo etapas (V etapas). Bandomasis tyrimas ir tyrimo instrumento tobulinimas, leido validuoti anketą. VI etapo metu, buvo atliekamas tyrimas – išsiųstos anketos, laukiama atsakymų, siunčiami priminimai. Po šio etapo sekė tyrimo duomenų analizės etapas (VII etapas) bei darbo ir tyrimo išvadų bei rekomendacijų rengimas (VIII etapas).

7 lentelė. Tyrimo etapai laiko perspektyvoje (lentelę sudarė darbo autorė)

Metai	**2018**				**2019**												**2020**			
Mėnuo	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4
I. Literatūros analizė																				
II. Tyrimo strategijos pagrindimas																				
III. Instrumento kūrimas																				
IV. Bandomasis tyrimas																				
V. Tyrimo instrumento tobulinimas																				
VI. Tyrimo atlikimas																				
VII. Tyrimo duomenų analizė																				
VIII. Išvados/rekomendacijos																				

Tyrimo imtis ir imties sudarymo būdas. Tyrimo regionu pasirinkta visa Lietuva. Nuoroda į elektroninį klausimyną buvo siunčiama į karjeros specialistų, dirbančių Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, el. pašto adresus. Tyrimo tikslinė grupė – bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai, arba mokykloje dirbantys asmenys, kurie mokiniams teikia ugdymo karjerai paslaugas.

Tyrimo imties sudarymo būdas – paprastoji atsitiktinė atranka. Imties tipas – tikimybinis. Kaip atrankos pagrindas buvo pasitelktas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų sąrašas, kurį sudaro ir kasmet atnaujina Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius. Bendradarbiauta su minėtu skyriumi, nes Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius kuruoja visos Lietuvos karjeros specialistų veiklą, teikia jiems metodinę pagalbą. Pastebima, kad nors Švietimo, mokslo ir

sporto ministerijos duomenimis Lietuvoje veikia 997 mokyklos (Lietuvos švietimas skaičiais. Bendrasis ugdymas, 2018), sutinkama, kad kiekvienoje iš jų nėra karjeros specialisto (2017-2018 m. m. mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaita, 2019). Remiantis 2017-2018 m. m. mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaitos (2019) teikiamais duomenimis, generalinė aibė yra 538 karjeros specialistai. Nustačius 5 proc. leistiną paklaidą, reprezentatyvi imtis yra 217 respondentų. **Imtis** sudaryta pagal Panniotto formulę (Kardelis, 2005):

$$\mathbf{n = 1/(\Delta^2+1/N),}\ \text{kai:}$$

- n – imties dydis;
- Δ – leistina paklaida (5 proc.);
- N – generalinė aibė (538).
- **n = 217 respondentų.**

Duomenys buvo renkami nuo 2020 m. vasario 3 d. iki kovo 1 dienos. Nuorodos į elektroninį klausimyną buvo siunčiamos asmeniškai karjeros specialistams į el. paštus. Nuorodos į klausimyną buvo išsiųstos 1433 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pedagogams, kurių kontaktinis el. paštas buvo patekęs į Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro ugdymo karjerai kvalifikacijos tobulinimo interesantų sąrašą. Svarbu paminėti, kad į klausimyną atsakė 425 respondentai. Tačiau pirmojo anketos klausimo-filtro pagalba (žr. 3 priedas), buvo atrinkti 368 respondentai, kurie papuola į tyrimo tikslinę grupę. Tai yra pakankamas respondentų skaičius teigti, kad anketos gauti duomenys yra reprezentatyvūs. 57 anketą atsidarę, bet tyrime nedalyvavę pedagogai pažymėjo, kad į jų užimamas pareigas neįeina ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose. Tad toliau šiame darbe analizuojant tyrimo duomenis, bus analizuojami 368 respondentų atsakymų rezultatai.

Tyrimo rezultatų analizė. Akcentuotina, kad statistinei analizei duomenys apdoroti naudojant IBM SPSS 23.0 versiją, Windows ir Microsoft Office Excel 2016 paketus. Bendram duomenų įvertinimui buvo naudojami aprašomosios statistikos metodai. Naudojamas Cronbacho alfa (Cronbach's alpha) koeficientas, kuris leidžia įvertinti ar visi skalės klausimai pakankamai atspindi tiriamąjį dydį bei įgalina patikslinti reikiamų klausimų skaičių skalėje. Skirtumams bei ryšiams tarp grupių nustatyti buvo pasitelktas χ 2 kriterijus.

Tyrimo etika. Apžvelgiant tyrimo metodus svarbu apibrėžti tyrimo etikos aspektus, kurių buvo laikomasi atliekant tyrimą. Tyrimo metu užtikrintas respondentų anonimiškumas – klausimynas buvo anonimiškas. Respondentų konfidencialumas buvo užtikrintas, o duomenų analizės rezultatai pateikti tik apibendrinti ir naudoti tik moksliniais tikslais. Klausimų formuluotės, leido išaiškinti respondentų nuomonę, tačiau paliekant galimybę tiriamajam likti neidentifikuotam. Klausimyne nebuvo įtraukti galimai jautrūs klausimai apie gaunamas

finansines pajamas; gyvenamąjį rajoną ir pan. Klausimynas sudarytas taip, kad galima būtų gauti kuo daugiau informacijos, tačiau nebūtų nuvargintas respondentas. Tyrimas organizuotas remiantis savanoriškumo principu. Respondentai tyrime dalyvavo savo noru, bet kuriuo metu galėjo nutraukti klausimyno pildymą. Klausimyno pradžioje respondentams buvo pristatytos tyrimo procedūros, apibrėžtas tyrimo tikslas.

Tyrimo ribotumai. Atliekant mokslinį tyrimą labai svarbu įžvelgti tyrimo ribotumus ir trūkumus, kurie gali kilti dėl tyrėjo nepatyrimo, respondentų aktyvumo ar tyrimo įrankio ypatumų. Svarbu numatyti galimus netikslumus atliekant skaičiavimus su SPSS statistinių duomenų analizavimo sistema, nes tyrėja, tokio pobūdžio analizę atliko pirmą kartą.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

3.2.1. Respondentų charakteristika

Lytis. Iš tyrime dalyvavusių 368 respondentų 361 buvo moterys ir 7 vyrai, t. y. 98 proc. visų tiriamųjų buvo moterys ir 2 proc. vyrai.

Amžius. Tyrimu nustatyta, kad daugiausiai tyrime dalyvavo 46-65 metų amžiaus (69,9 proc.) respondentai. (žr. 2 pav.). Kiek daugiau nei ketvirtadalis (26,9 proc.) – 34-45 metų amžiaus respondentai. Tik 3 proc. Respondentų – 18-30 metų amžiaus. Mažiausia respondentų dalis yra 66 ir daugiau metų turintys respondentai, jų anketą atsakė tik 2, Atsižvelgiant į gautus duomenis galima teigti, kad didžioji dalis (beveik 70 proc.) karjeros specialistų yra vyresnio amžiaus pedagogai. Gauti duomenys atliepia bendrą Lietuvos pedagogų amžiaus vidurkį, kuris 2018 metų duomenimis yra 50,21 metų (Švietimo valdymo informacinė sistema, 2019).

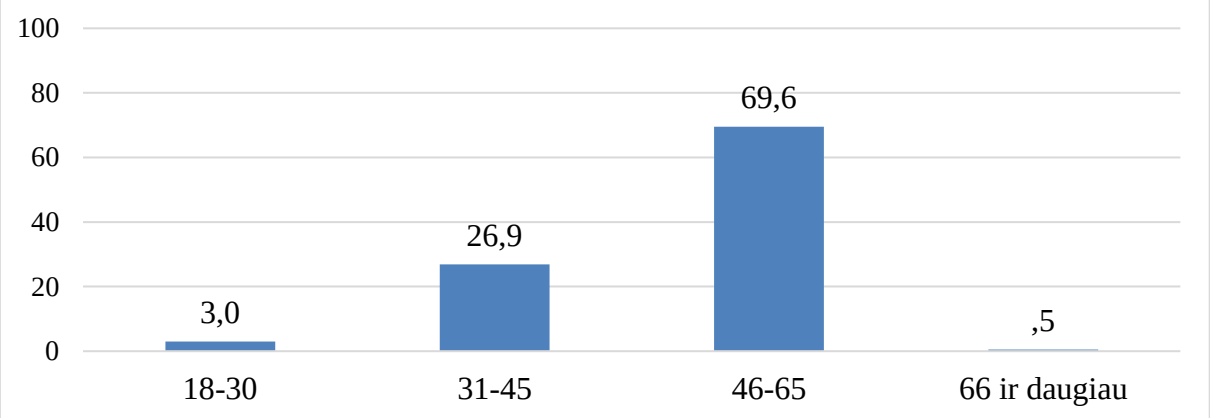

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (proc.)

Išsilavinimas. Tyrimo duomenys atskleidė, kad kiek mažiau nei pusė respondentų turi universitetinį išsilavinimą: universitetinį bakalauro laipsnį (47,3 proc.) arba magistro laipsnį

(48,1 proc.) (žr. 3 pav.). 4,3 proc. respondentų turi įgiję profesinį bakalaurą. Vienas respondentas nurodė „Kita“, esą turintis įgijęs daktaro laipsnį.

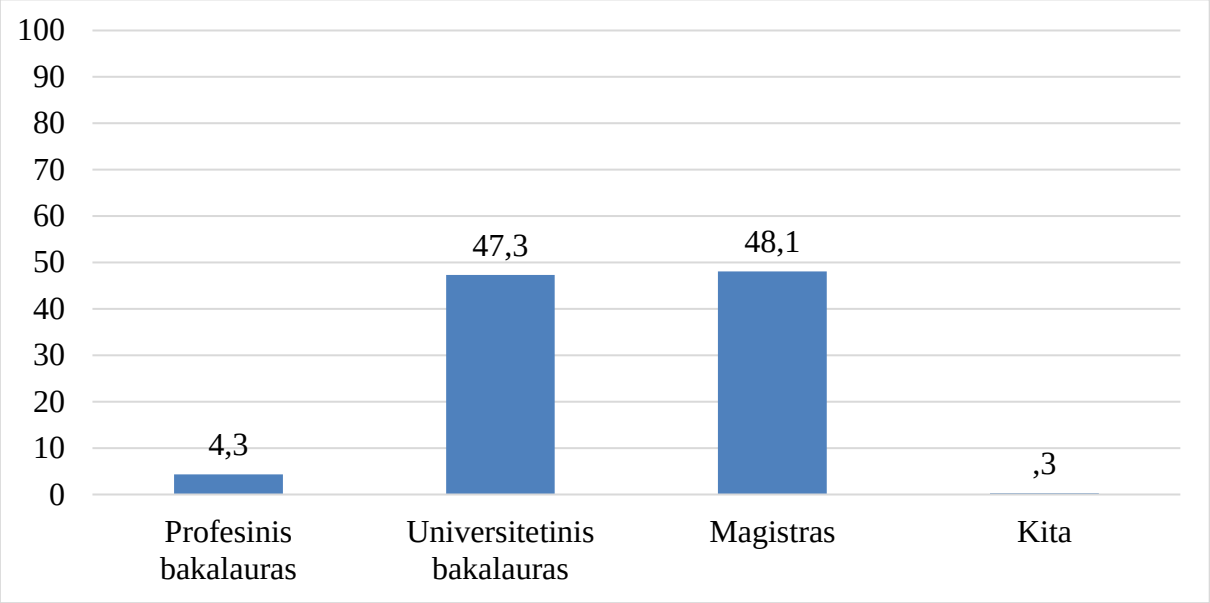

3 pav. Respondentų turimas išsilavinimas (proc.)

Kvalifikacinė kategorija. Didžiausia dalis respondentų (39,1 proc.) nurodė, turintys *vyresniojo mokytojo, vyresniojo pagalbos mokiniui specialisto* kvalifikacinę kategoriją , (žr. 4 pav.). Kiek mažesnis procentas pasirinkimų buvo – *Mokytojas metodininkas, pagalbos mokiniui specialistas metodininkas* (29,9 proc.). 15,2 proc. respondentų nurodė, kad jų kvalifikacinė kategorija yra *Mokytojas, pagalbos mokiniui specialistas*, 1,4 proc. – *Mokytojas ekspertas, pagalbos mokiniui specialistas ekspertas,* 1,1 proc. apklaustųjų kvalifikacinės kategorijos nurodė neturį. Net 7,9 proc. respondentų pažymėjo atsakymą *Kita.* Pasirinkusieji atsakymo variantą *Kita,* galimai nesuprato klausimo, bet darbo autorės nuomone, į atsakymo variantus reikėtų atsižvelgti. Tarp respondentų pasirinkusių *Kita* buvo: bibliotekininkai (10 respondentų); psichologai (6 respondentai), direktoriaus pavaduotojai (5 respondentai), socialinis darbuotojas (1 respondentas), keturi respondentai įsivardino save kaip karjeros paslaugas mokykloje teikiančiais specialistais: profesinio orientavimo konsultantė, karjeros koordinatorė, karjeros konsultantė, profesijos patarėja. Tai leidžia daryti prielaida, kad bendrojo ugdymo mokyklose ugdymo karjerai paslaugas mokiniams ir mokyklos bendruomenei teikia įvairias pareigas einantys pedagogai, tuo tarpu tarp karjeros specialistų yra įvairiai save identifikuojančių, karjeros paslaugas teikiančių asmenų. Akivaizdu, kad ne tik mokslinėje literatūroje egzistuoja sąvokų painiava, bet ir tarp praktikų. Keturi respondentai į klausimą atsakė netinkamai.

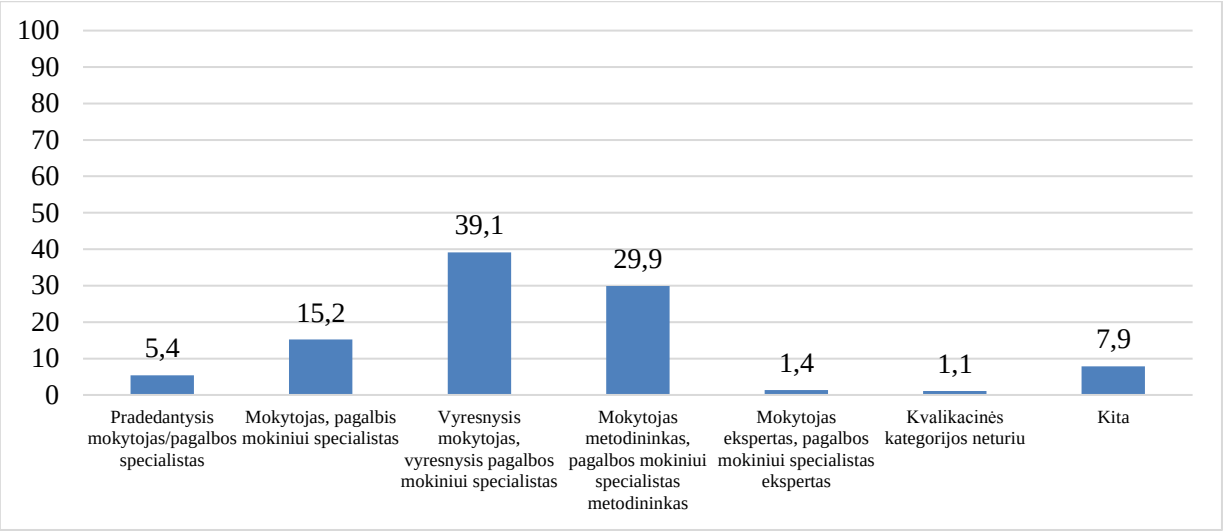

4 pav. Respondentų turima kvalifikacinė kategorija (proc.)

Pedagoginio darbo stažas. Gauti duomenys rodo (žr. 5 pav.), kad didžioji dalis (86 proc.) apklaustųjų turi didesnį nei 11 metų pedagoginio darbo stažą: 45,1 proc. respondentų pažymėjo turį 11-25 metų pedagoginio darbo stažą, net 40,8 proc. – 26 ir daugiau metų mokytojavimo patirtį. Tik 9,8 proc. respondentų turi 4-10 metų pedagoginę patirtį ir mažiausiai, 4,3 proc. respondentų, pedagoginio darbo stažą turi iki 3 metų. Apibendrintai galima teigti, kad didžioji dalis apklaustų karjeros specialistų turi ilgalaikę mokytojavimo praktiką.

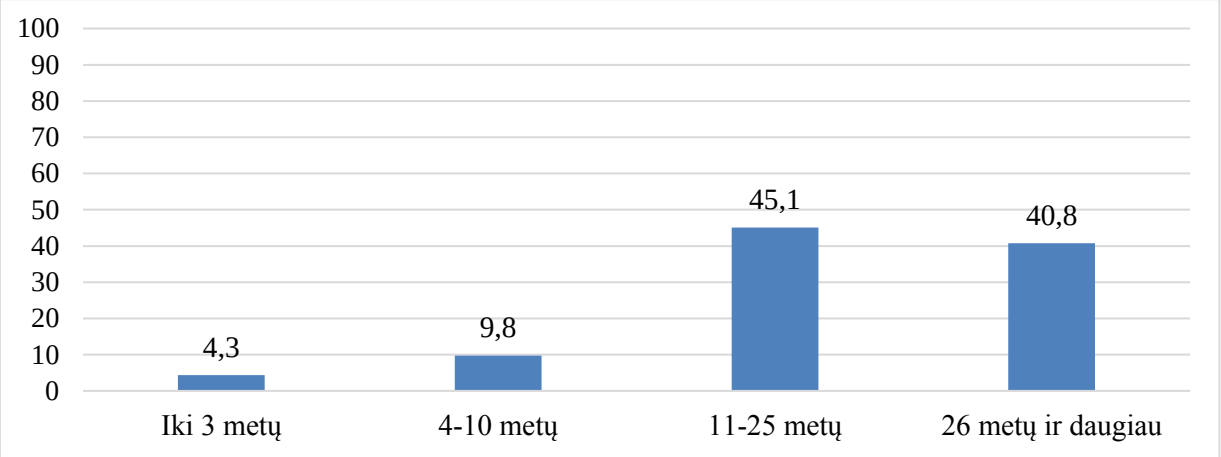

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginį darbo stažą (proc.)

Patirtis metais teikiant ugdymo karjerai paslaugas. Išanalizavus tyrimo duomenis pagal respondentų pedagoginio darbo stažą, būtina aptarti ir karjeros specialistų turimą darbo patirtį teikiant karjeros paslaugas bendrojo ugdymo mokyklos mokiniams (žr. 6 pav.). Nustatyta, kad kiek daugiau nei pusė (55,7 proc.) respondentų turi 4-10 metų patirties ugdymo karjerai srityje. Kiek mažiau nei ketvirtadalis (24,5 proc.) – 11-12 metų patirtį ugdymo karjerai srityje. 18,8 proc. respondentų nurodė turintys iki 3 metų darbo patirties teikiant karjeros

paslaugas. Tik. 1,1 proc. apklaustųjų teigė turį 26 metų ir didesnę ugdymo karjerai patirtį. Atsižvelgiant į duomenis, galima daryti prielaidą, kad karjeros specialistų įdarbinimo aktyvumas gali būti siejamas su Lietuvoje 2012 - 2014 metais įgyvendintu nacionaliniu struktūrinių fondų projektu, kurio metu bendrojo ugdymo mokykloms buvo sudaryta galimybė projekto lėšomis įdarbinti specialistą, atsakingą už ugdymą karjerai. Tikėtina, kad po projekto, dalis pedagogų liko dirbti šioje srityje, arba jiems buvo paliktos ugdymo karjerai funkcijos mokykloje.

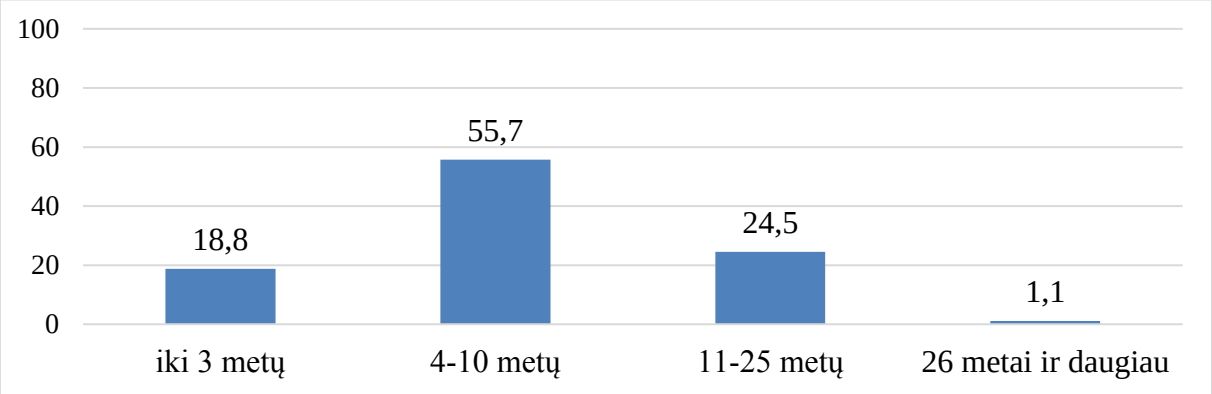

6 pav. Respondentų patirtis metais teikiant karjeros paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose (proc.)

Darbovietės lokacija. Dar vienas klausimas iliustruojantis respondentų charakteristiką yra respondentų darbovietės lokacija (žr. 7 pav.). Nustatyta, kad daugiau nei pusė (66,8 proc.) apklaustųjų dirba miesto statuso gyvenvietėje; 30,4 proc. – kaimo. 3 proc. apklaustųjų pasirinko atsakymo variantą „Kita, teigdami, kad jų darbovietė randasi miestelyje. Galima daryti prielaidą, kad miestų mokyklose karjeros specialistų paklausa yra didesnė, arba tiesiog miestų karjeros specialistai pildė klausimyną aktyviau.

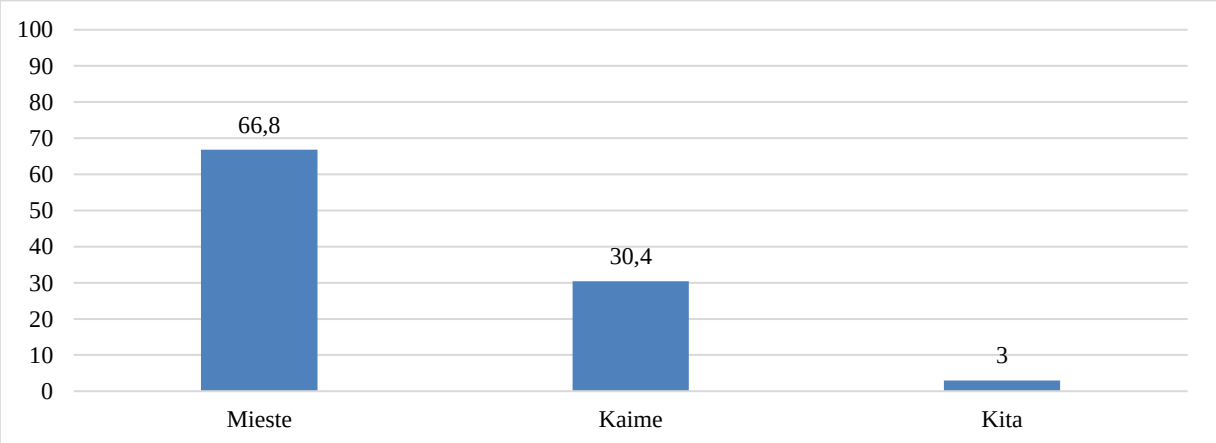

7 pav. Respondentų darbo lokalizacija (proc.)

Ugdymo įstaigos tipas. Nustatyta (žr. 8 pav.), kad didžioji dalis respondentų (60,1 proc.) dirba gimnazijose. Kiek mažiau nei ketvirtadalis (23,4 proc.) – pagrindinėse mokyklose, 19,6 proc. – progimnazijose. Maža dalis apklaustųjų dirba ikimokyklinio ir pradinio ugdymo įstaigose. Respondentai pasirinkę atsakymo variantą „Kita“, teigė, kad dirba specialiosiose mokyklose. Svarbu pabrėžti, kad atsakant į klausimą apie švietimo įstaigos tipą, respondentai galėjo rinktis daugiau nei vieną atsakymo variantą, nes galimai, karjeros specialistai dirba daugiau nei vienoje mokykloje.

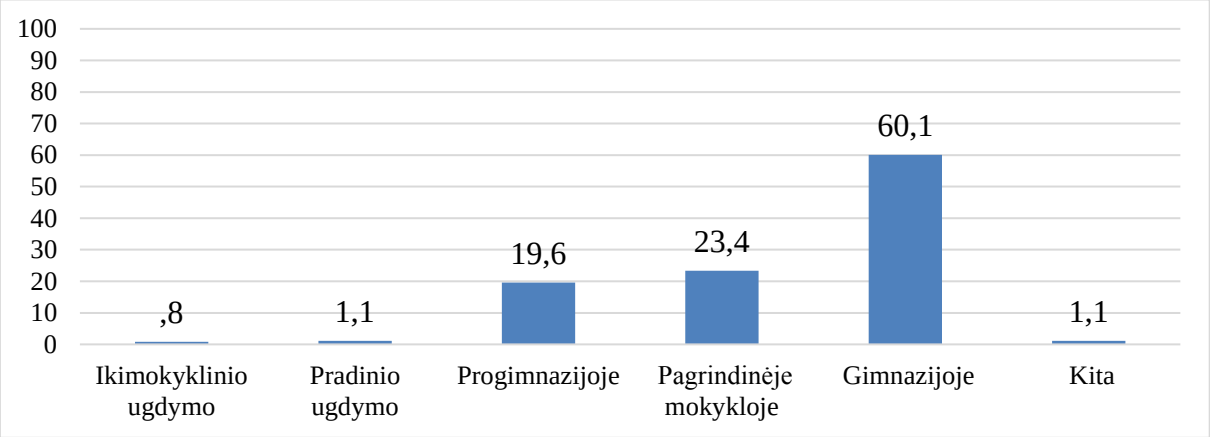

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal švietimo įstaigos tipą (proc.)

Mokyklos dydis. Anot Švietimo ir mokslo ministerijos (Lietuva. Švietimas regionuose, 2015), mokykla laikoma didele, jei joje mokosi daugiau nei 200 mokinių. Gauti duomenys parodė, kad respondentų pasiskirstymas pagal mokyklos, kurioje dirba mokinių skaičių yra nevienodas. Didžioji respondentų dalis (71,5 proc.), teikia ugdymo karjerai paslaugas didelėse mokyklose Kiek daugiau nei ketvirtadalis (28,8 proc.) apklaustųjų, teigė dirbą mažose mokyklose. Atsižvelgiant į gautus duomenis, daroma prielaida, kad didesnių mokyklų karjeros specialistai yra labiau linkę pildyti anketas, dalyvauti tyrimuose, arba mažose mokyklose karjeros specialisto veiklos yra daugiau nei puse karto retesnės.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos karjeros specialistai yra įvairaus amžiaus (didžioji dalis 46-65 metų amžiaus, t. y. 69,6 proc.) moterys (net 98 proc.), turinčios aukštąjį universitetinį išsilavinimą (net 95,4 proc.). Taip pat pastebima, kad ugdymo paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose teikia įvairias kvalifikacines kategorijas turintys pedagogai, dažniausiai vyresnieji mokytojai/vyresnieji specialistai (39,1 proc.) arba mokytojai metodininkai/ pagalbos mokiniui mokytojai metodininkai (29,9 proc.). Tai didelę pedagoginio darbo patirtį turintys specialistai (11-25 metų patirtį – 45 proc. ir daugiau nei 26 metų – 41 proc.), kurie dažniausiai yra sukaupę 4-10 metų patirtį teikiat profesinio orientavimo ar ugdymo karjerai paslaugas bendrojo ugdymo mokyklose (55,7 proc.). Karjeros specialistai veikia miestų (67 proc.),

miestelių (3 proc.), kaimų (30 proc.) įvairaus tipo mokyklose. Tai dažniausiai gimnazijose dirbantys specialistai, kurie dirba įvairaus dydžio mokyklose, bet pusantro karto dažniau tose, kuriose yra daugiau nei 200 mokinių (71,5 proc.). Likusi karjeros specialistų dalis, teikia karjeros paslaugas mažų t. y. mažiau nei 200 mokinių turinčių, mokyklų bendruomenėms.

3.2.2. Karjeros specialistų požiūris į karjerą

Karjeros specialistų požiūriui į karjerą ištirti buvo skirtas pirmas klausimų blokas. Šį bloką sudaro du klausimai. Respondentų buvo klausiama, *kas asmeniškai jiems yra karjera* (2 kl.). Respondentų nuomonei ištirti buvo pasitelkta Likerto skalė su 14 teiginių, kurie buvo sudaryti atsižvelgiant į tradicinio ir šiuolaikinio požiūrio karjeros sampratą (žr. 1 lentelė). Teiginiai klausime buvo sumaišyti, neatskiriant dviejų požiūrių. Vertinimo skalės patikimumas yra ,865, matuojant Cronbacho alfa koeficientu, tad galia teigti, kad visi klausimo teiginiai yra tinkami. Respondentų bendram požiūriui į karjerą nustatyti buvo apskaičiuotas respondentų pasirinkimų verčių vidurkiai (žr. 9 pav.), kai visiškai sutinku – 5, visiškai nesutinku – 1. Diagramoje (žr. 9 pav.) vizualiai, atskiriami teiginiai, atspindintys tradicinį ir šiuolaikinį požiūrį į karjerą. Matoma, kad tradicinę karjeros sampratą atspindintys teiginiai, kurie sieja karjerą su pasirinktomis studijomis, užimamomis pareigomis, statusu ir profesija teko žymiai mažesnis verčių vidurkis (M tarp 2,81 ir 3,15), nei šiuolaikinės karjeros sampratą atspindintys teiginiai,

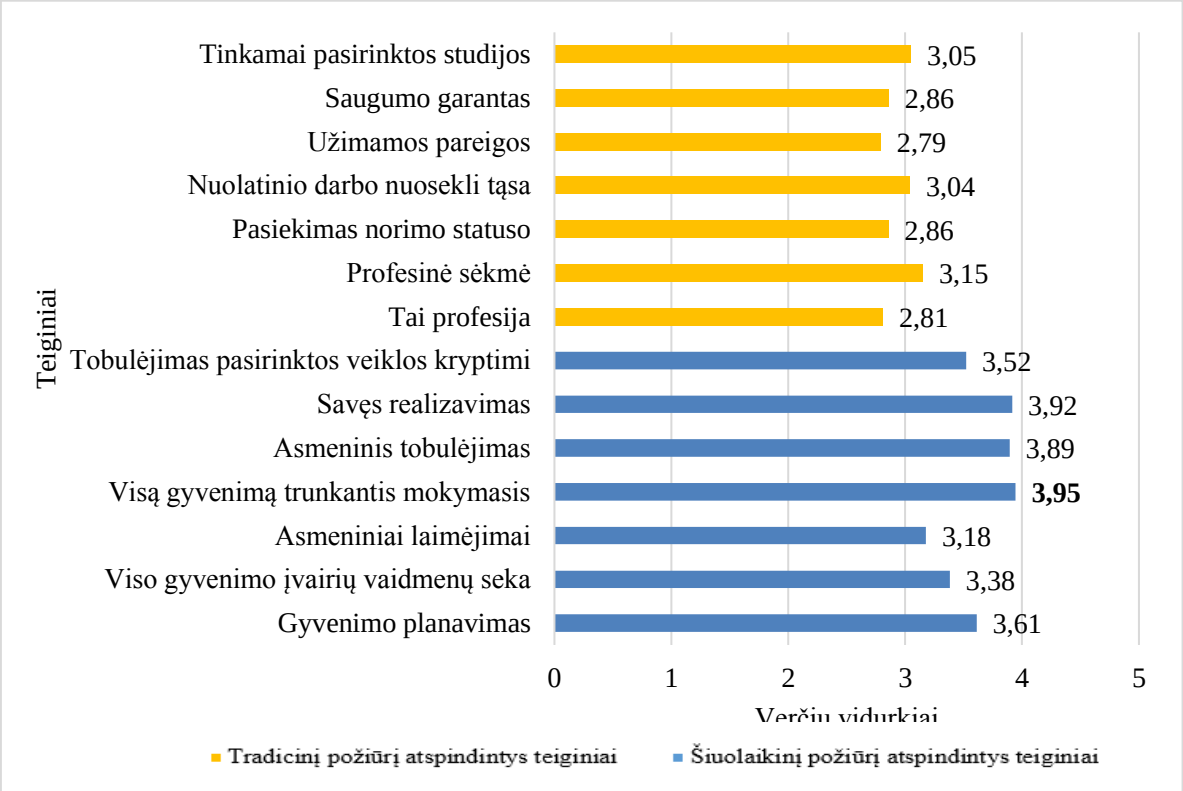

9 pav. Respondentų bendras požiūris į karjerą (M)

kurie sieja karjerą su asmeniniu tobulėjimu, savirealizacija, mokymusi visą gyvenimą, gyvenimo planavimu, asmeniniais laimėjimais ir įvairių gyvenimo vaidmenų seka (M tarp 3,18 ir 3,95). Atlikti skaičiavimai rodo, kad apklausoje dalyvavę karjeros specialistai labiau pritaria šiuolaikiniam požiūriui į karjerą. Yra sutinkama, kad *karjera* yra visą gyvenimą trunkantis mokymasis, savęs realizavimas, asmeninis tobulėjimas. Tuo tarpu bendri duomenys rodo, kad respondentams karjera mažiausiai asocijuojasi su užimamomis pareigomis, profesija, statusu visuomenėje.

Tyrimu siekta nustatyti, *kas respondentų nuomone, apibrėžia karjeros sėkmę*. Gauti duomenys (žr. 10 pav.), patvirtina anksčiau išaiškėjusį respondentų požiūrį į karjerą, nes net 86,4 proc. respondentų karjeros sėkmę sieja su savirealizacija, 75,3 proc. su galimybe siekti užsibrėžtų tikslų, o 68,5 proc. teigė, kad jiems karjeros sėkmė asocijuojasi su įvairių patirčių įgijimu. Tuo tarpu mažiausiai apklaustiesiems karjeros sėkmė asocijuojasi su prestižine veikla (5,4 proc.), statusu visuomenėje (15,8 proc.), stabilia darbo vieta (22 proc.). Kaip *Kita*, kas dar

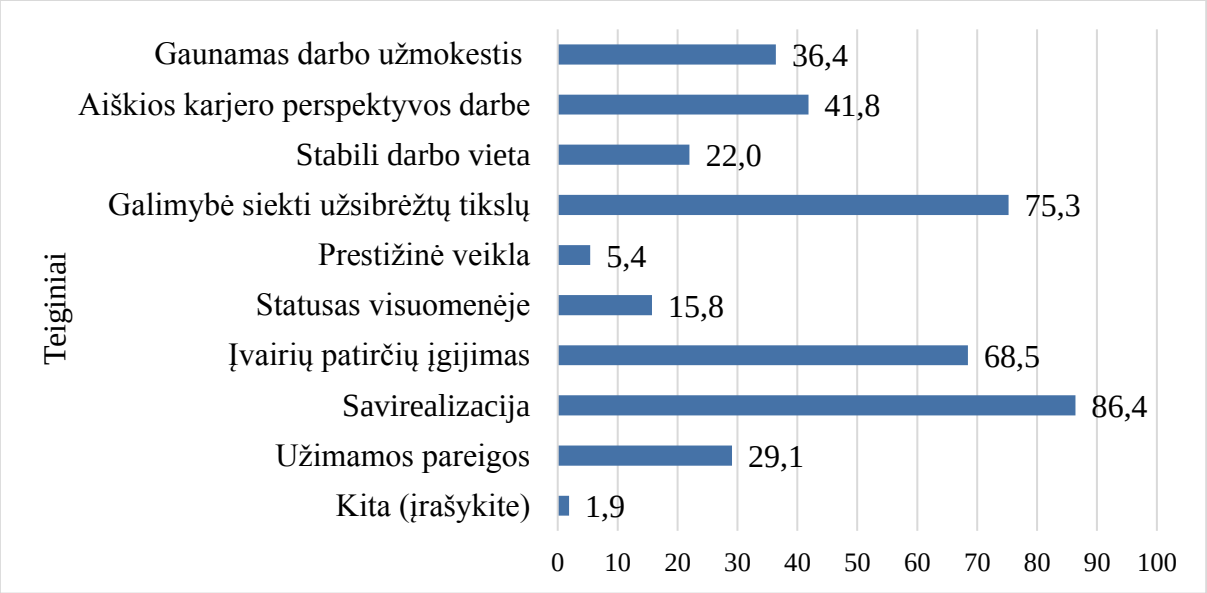

10 pav. Respondentų apibrėžiama karjeros sėkmė (proc.)

galėtų apibrėžti karjeros sėkmę respondentai įvardino kaip: mokymasis visą gyvenimą; vidinis pasitenkinimas; kaip mėgstamas darbas tampa mėgstamu hobiu; savęs tobulinimas; patirties kaupimas konkrečioje srityje ir tinkamas, produktyvus, kokybiškas patirties pritaikymas savo darbo srityje; galimybę daryti tai, ką sugebi geriausiai. Atsižvelgiant į požiūrio į karjerą bloko gautų duomenų analizę galima teigti, kad šiandien Lietuvos mokyklose dirba labiau šiuolaikinį požiūrį į karjerą turintys karjeros specialistai, kurie nesibodi dirbti su mokiniais jų karjeros pasirinkimų klausimais, žvelgia į ateitį kartu su Z karta.

3.2.3. Karjeros specialistų veiklos organizavimo formos

Tyrimu siekta ištirti karjeros specialistų bendrojo ugdymo mokyklose veiklos organizavimo formas. Šiam tikslui skirtų klausimų bloką sudarė įvairaus tipo aštuoni klausimai, kurie analizuoja, kokią karjeros specialisto etato dalis yra skiriama ugdymo karjerai veikloms vykdyti, išaiškinama tikslinės grupės, naudojami informacijos šaltiniai, atliekamos funkcijos, analizuojama, kas be karjeros specialisto dar ugdymo įstaigoje teikia ugdymo karjerai paslaugas, tiriamas specialistų požiūris, kas galėtų pagelbėti teikti karjeros paslaugas mokykloje, koks administracijos vaidmuo veiklų vykdymo klausimu bei aptariamos karjeros specialistų teikiamos paslaugos.

Pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti, *kokią karjeros specialisto darbo krūvio dalį sudaro karjeros paslaugų teikimas*. Klausimas sulaukė pačių įvairiausių atsakymo variantų „Kita“ (žr. 11 pav.), jie buvo sugrupuoti, siekiant suteikti duomenims daugiau aiškumo. Respondentų atsakymai daugeliu atveju buvo individualūs. Tiriamieji savo darbo krūvį įvardindavo etato dalimis, kai kada itin mažomis (pvz. 0,03 etato), pamokomis, metinėmis valandomis, valandomis per savaitę.

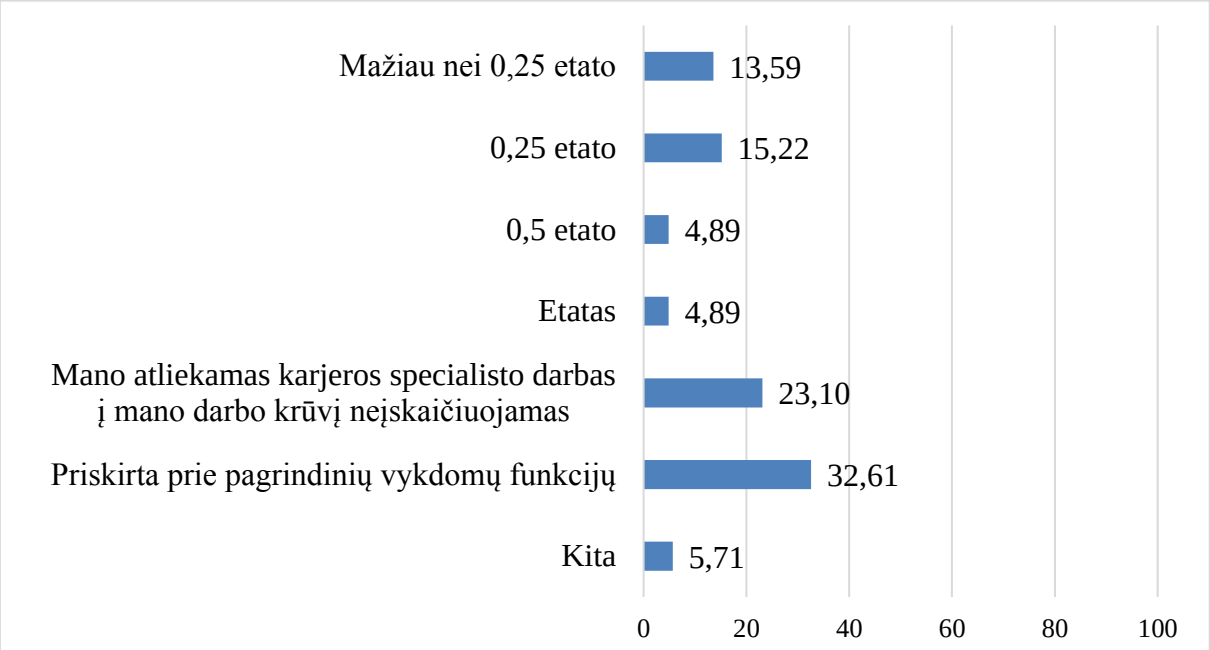

11 pav. Respondentų turimo etato dalis, tenkanti ugdymo karjerai paslaugų teikimui (proc.)

Atlikus analizę, galima teigti didžioji respondentų dalis – 32,61 proc. ugdymo karjerai veiklų vykdymas yra priskirtas prie pagrindinių vykdomų funkcijų. 28,8 proc. respondentų ugdymo karjerai veiklos tenka mažiau, nei pusė etato. Tik 4,9 proc. apklaustųjų turi pilną darbo krūvį. Itin svarbu atkreipti dėmesį į 23,1 proc. respondentų dalį, kuriems į darbo krūvį karjeros

specialisto veiklos nėra įskaičiuotos. Tai leidžia daryti išvadą kad daugiau nei pusei karjeros specialistų karjeros veiklų vykdymas nėra apmokamas, o tiesiog priskiriamas prie einamų pareigų arba iš viso į darbo krūvį neįeina.

Kitas aspektas, atskleidžiantis karjeros specialistų veiklos organizavimo formą, yra respondentų tikslinės grupės, kurioms yra teikiamos ugdymo karjerai paslaugos. Iš pateiktos diagramos (žr. 12 pav.), matoma, kad Lietuvoje ugdymo karjeros paslaugos yra teikiamos visų

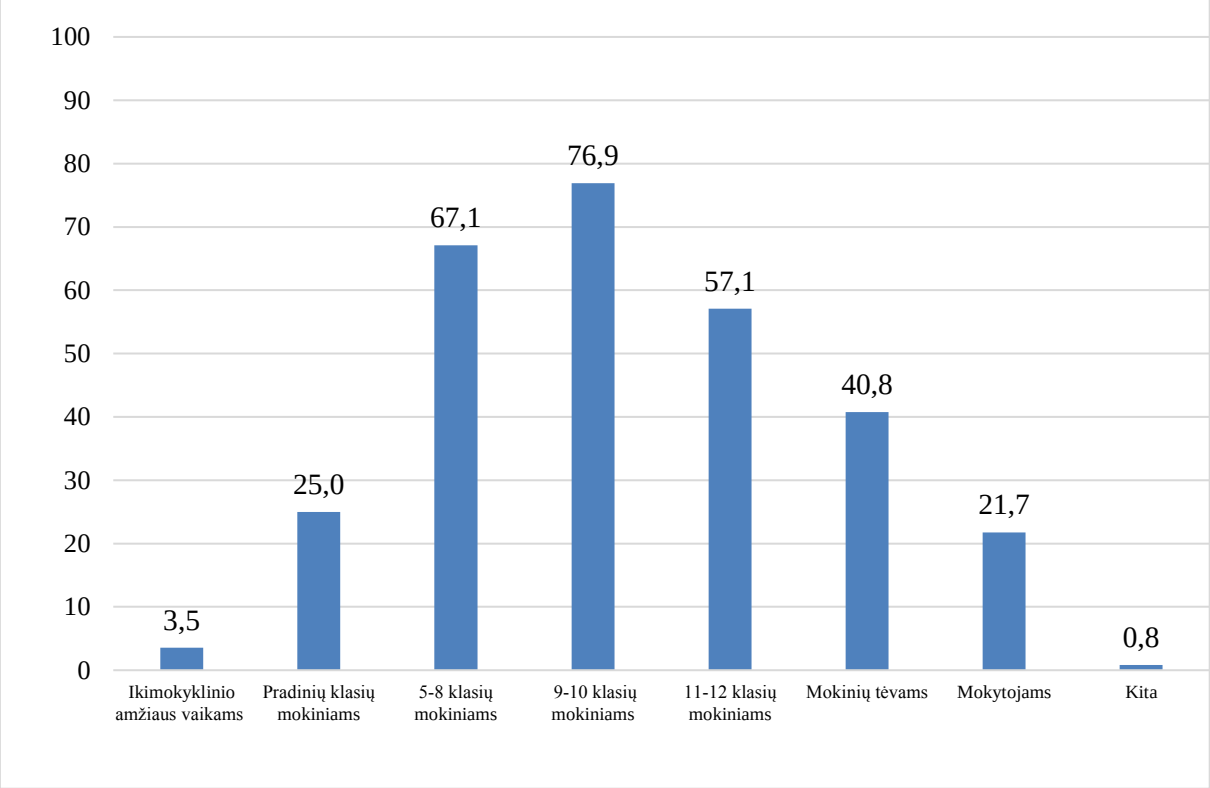

12 pav. Respondentų tikslinės grupės ugdymo karjerai paslaugoms teikti (proc.)

amžiaus grupių mokiniams, mokytojams, mokinių tėvams. Pagal respondentų atsakymus matoma, kad net 76,9 proc. apklaustųjų teikia karjeros paslaugas 9-10 klasių mokiniams, 67,1 proc. – 5-8 klasių mokiniams. 57,1 proc. – 11-12 klasių mokiniams. Pabrėžtina, kad respondentai atsakydami į klausimą apie tikslines grupes galėjo rinktis daugiau nei vieną atsakymo variantą. Gauti rezultatai rodo, kad karjeros specialistų darbas yra apimantis labai plačią auditoriją pagal amžiaus grupes – nuo ikimokyklinio amžiaus vaikų iki mokykloje dirbančių kolegų. Tai sako, kad karjeros specialistai išmano teikiamų paslaugų specifiką ir geba lanksčiai prisitaikyti pagal tam tikros tikslinės grupės individualius poreikius.

Karjeros specialistų veiklos įvairovę atskleidžia taip pat jų veikloje naudojami informaciniai šaltiniai (žr. 13 pav.). Tokio pobūdžio informacijai gauti, buvo parengtas modifikuotas dichotominis klausimas su vertinimo skale: *Taip, Ne, Neturiu nuomonės*.

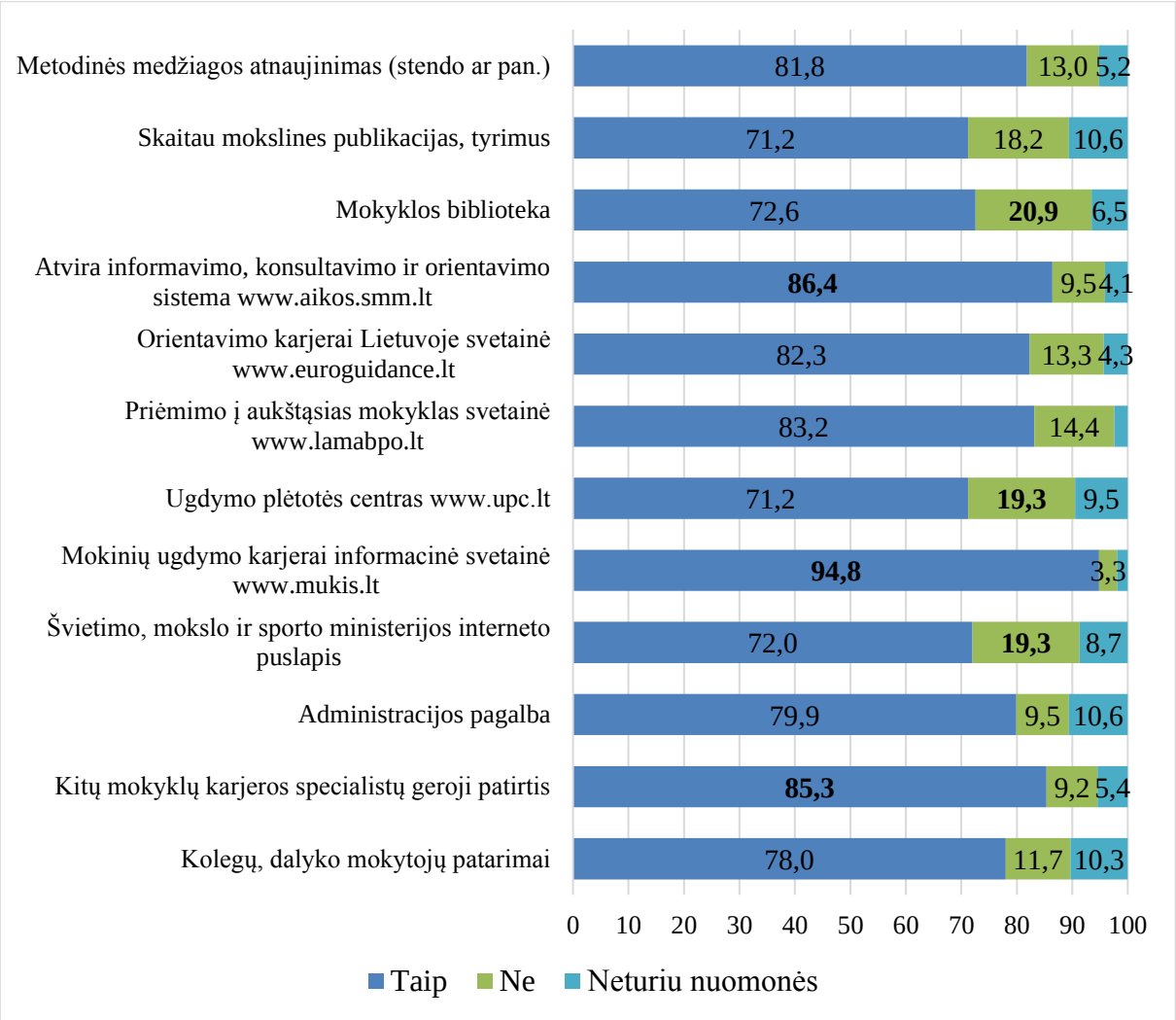

13 pav. Respondentų naudojami informaciniai šaltiniai (proc.)

Vertinimo skalės patikimumas yra ,712, matuojant Cronbacho alfa koeficientu. Gauti duomenys atskleidė, kad net 94,8 proc. apklaustųjų kaip pagrindinį informacijos šaltinį ugdymo karjerai paslaugoms teikti naudoja *Mokinių ugdymo karjerai informacinę svetainę*. 86,4 proc. karjeros specialistų pasitelkia *Atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema* www.aikos.smm.lt, o 85,3 proc. pasikliauja *Kitų mokyklų karjeros specialistų geraja patirtimi.* Mažiausiai naudoja (t.y. nenaudoja arba neturi nuomonės) iš pateiktų informacijų šaltinių sąrašo *Ugdymo plėtotės centro internetinį puslapį* www.upc.lt (28,8 proc.) ir *mokslinių publikacijų bei tyrimų skaitymą* (28,8 proc.). Apibendrinant karjeros specialistų veikloje naudojamus informacijos išteklius galima teigti, kad labiausiai yra naudojami specializuota mokinių ugdymo karjerai svetainė bei stojimui į aukštąsias mokyklas sukurtas portalas.

Analizuojant karjeros specialistų atliekamas funkcijas (žr. 14 pav.) paaiškėjo, kad net 95,4 proc. apklaustųjų teikia mokiniams karjeros informavimo paslaugą bei 91 proc. organizuoja ugdymo karjerai skirtus renginius, tokius kaip karjeros dienas, bei susitikimus su

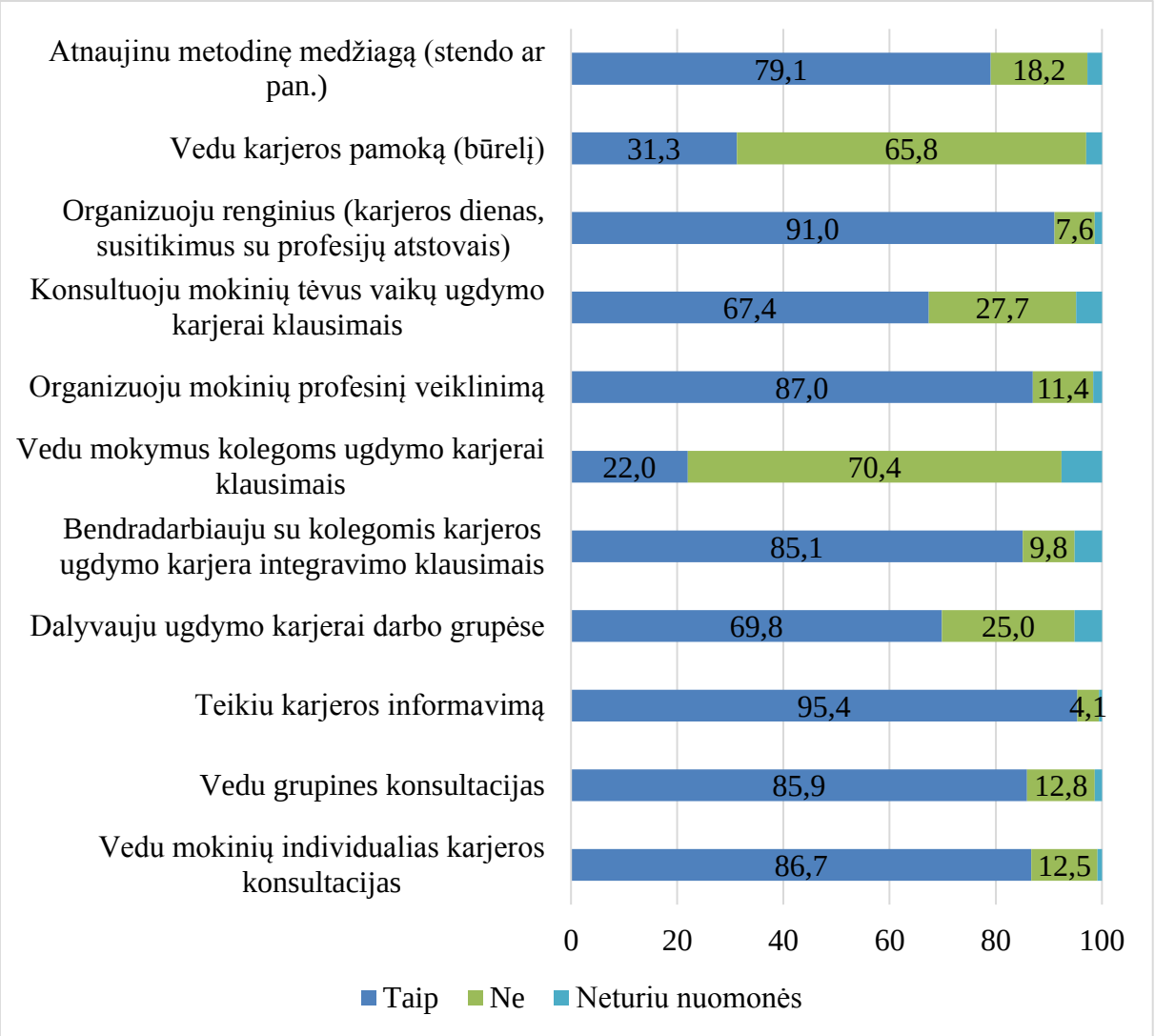

14 pav. Respondentų atliekamos ugdymo karjerai funkcijos (proc.)

profesijų atstovais. Vangiausiai atliekamos funkcijos yra vedimas mokymų kolegoms, ugdymo karjerai klausimais (*taip* atsakė 22 proc.) ir karjeros pamokos (būrelio) vedimas (*taip* atsakė 31,3 proc.). Nepaisant to, matoma, kad karjeros specialistai labiau atlieka funkcijas susijusias su ugdymu karjerai, nei neatlieka. Matomas mokytojų aktyvumas vedant mokinių individualias (86,7 proc.) ir grupines (85,9 proc.) konsultacijas, organizuojant mokinių profesinį veiklinimą (87 proc.). Klausimo vertinimo skalės patikimumas matuojant Cronbacho alfa koeficientu yra ,715.

Konkretesnė bendrojo ugdymo mokyklų mokinių ugdymo karjerai proceso situacija matoma apklausus karjeros specialistus, apie mokykloje ugdymo karjerai paslaugas teikiančius teikėjus (žr. 15 pav.). Klausimo vertinimo skalės patikimumas matuojant Cronbacho alfa koeficientu yra ,588. Nustatyta, kad dažniau į šį procesą įsitraukia klasių vadovai (*taip* atsakė 94 proc.), socialiniai partneriai (universitetų ir darboviečių atstovai) (taip atsakė 88 proc.) ir dalykų mokytojai (78 proc.), nei patys karjeros specialistai (73,4 proc.).

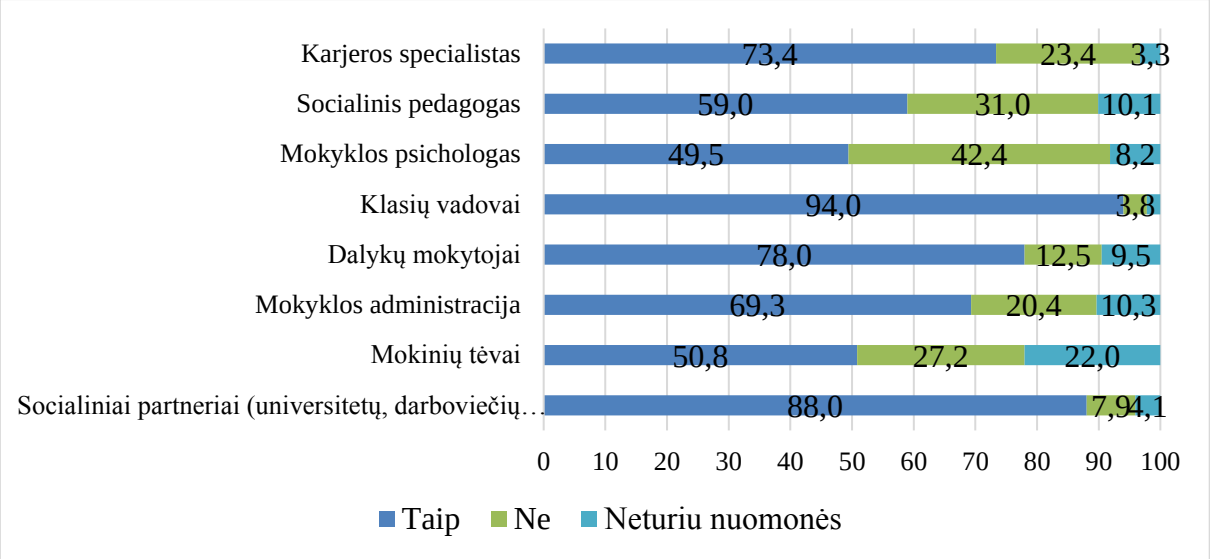

15 pav. Mokyklų ugdymo karjerai paslaugų teikėjai, respondentų požiūris (proc.)

Gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad mokyklose ugdymo karjeros veikloms vykdyti yra priskiriamos įvairiems teikėjams. Matant duomenis, kurie liudija apie aktyvų dalykų mokytojų įsitraukimą, tikėtina, kad mokyklose ugdymas karjerai yra integruojamas į dalykų turinius. Tuo tarpu mažiausiai prie mokinių ugdymo karjerai prisideda mokyklos psichologai (*taip* atsakė 49,5 pro) ir mokinių tėvai (*taip* atsakė 50,8 proc.). Nors mokslininkų teigimu, mokinių tėvų įnašas į vaikų ugdymo karjerai procesų įsitraukimą, yra labai svarbus (Surgėlienė ir Bankauskienė, 2015).

Respondentų nuomonei, apie teikiamų ugdymo karjerai paslaugų efektyvumą, atskleisti buvo pasitelkta Likerto skalė. Vertinimo skalės patikimumas, matuojant Cronbacho alfa koeficientu, yra ,810. Duomenų analizei atlikti, buvo apskaičiuotas teiginių įvertinimų vidurkis, kuomet visiškai sutinku – 5, visiškai nesutinku – 1 (žr. 16 pav.). Gauti duomenys atskleidė, kad anot apklaustųjų visos įvardintos priemonės padėtų arba labai padėtų teikti ugdymo karjerai paslaugas efektyviau. Labiausiai sutinkama, kad efektyviau teikti ugdymo karjerai paslaugas pagelbėtų bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (M=4,6) ir atskiro etato įvedimas karjeros specialisto pareigybei (M=4,5). Toks karjeros specialistų priemonių vertinimas leidžia daryti prielaidą, kad specialistai žino, kokių priemonių reiktų, siekiant efektyvinti bendrojo ugdymo mokyklų mokinių ugdymo karjerai procesą. Mažiausias verčių vidurkis apskaičiuotas mokinių ugdymo karjerai ikimokykliniame amžiuje teikimui (M=3,6), kaip priemonei. Čia matomas mokyklų karjeros specialistų nuomonių išsiskyrimas su šį klausimą analizavusiais mokslininkais (Surgėlienė ir Banakauskienė, 2012). Surgėlienės ir Bankauskienės (2012) teigimu, ugdymas karjerai turėtų vykti jau ankstyvame amžiuje. Tačiau tiek mokslininkai

(Pukelis, 2012; Sokolova ir Stanišauskienė, 2007), tiek mokyklose dirbantys karjeros specialistai sutinka, kad mokinių tėvų įsitraukimas į mokinių ugdymo karjerai procesą yra labai svarbus.

16 pav. Kaip išvardintos priemonės prisidėtų prie ugdymo karjerai paslaugų teikimo efektyvumo mokykloje, respondentų požiūris (M)

Tyrime dalyvavę karjeros specialistai turėjo galimybę išreikšti nuomonę apie mokyklos administracijos poziciją ugdymo karjerai klausimais (žr. 17 pav.). Tyrimas atskleidė, kad 77,4 proc. apklaustųjų junta mokyklos administracijos palaikymą teikiant ugdymo karjerai paslaugas, o 17,9 proc. teigė, kad pozicija yra neutrali. Likusi, 4,6 proc. dalis, teigė, kad iš administracijos palaikymo negauna. Atsigręžiant į prieš tai atliktą mokslinių šaltinių analizę (Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019; Amatea ir Clark, 2005), teigtina, kad mokyklos administracijos įtaką sklandžiam profesinio orientavimo paslaugų teikimui yra svarbi. Tad gauti duomenys (žr. 17 pav.) leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvos mokyklose administracija sudaro palankias sąlygas mokinių ugdymo karjerai paslaugų proceso vystymui.

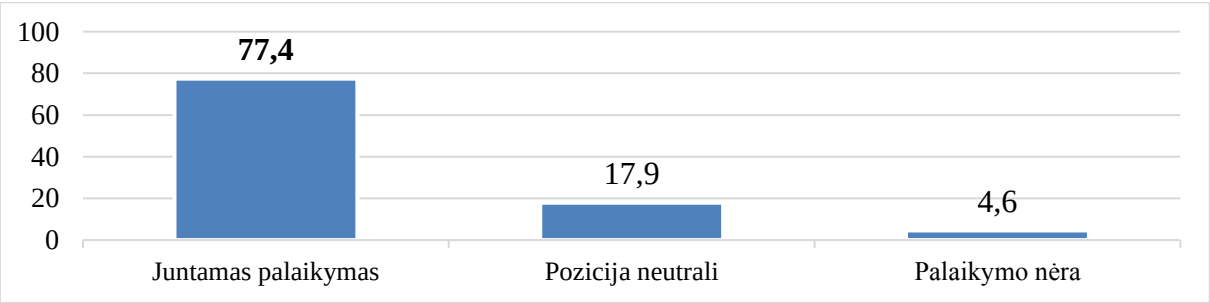

17 pav. Administracijos pozicija ugdymo karjerai paslaugų teikimo klausimais, respondentų požiūris (proc.)

Paskutinis aspektas, analizuojantis karjeros specialistų ugdymo karjerai veiklų formos organizavimą bendrojo ugdymo mokyklose, atskleidžia teikiamas ugdymo karjerai paslaugas. Paminėtina, kad respondentai galėjo kiekvienam teiginiui parinkti vieną iš trijų galimų variantų: *taip, ne, neturiu nuomonės* (žr. 18 pav.). Vertinimo skalės patikimumas, matuojant Cronbacho alfa koeficientu, yra ,828. Gauti duomenys atskleidė, kad visos išvardintos paslaugos yra labiau teikiamos, nei neteikiamos arba neturima nuomonės dėl jų teikimo. Daugiausia respondentų sutiko (91 proc.) dėl pagalbos mokiniui pažįstant save. 89,4 proc. respondentų teigė teikiantys informaciją apie studijų galimybes, studijų programas, o 84,8 proc. – teikiantys informaciją, kaip keičiasi darbo rinka ir kokių gebėjimų reikės mokiniams ateityje. Mažiausiai, 51,4 proc. respondentų atsakė teikiantys informaciją apie darbo paiešką. Atsižvelgiant į gautus rezultatus, galima teigti, kad mokyklų karjeros specialistų paslaugų diapazonas yra platus: nuo pagalbos savęs pažinime iki darbo rinkos pokyčių perspektyvos ateityje. Karjeros specialistai teikia mokiniams ne tik ugdymo karjerai paslaugą, bet taip pat ir karjeros konsultavimo bei profesinio informavimo paslaugas. Išanalizavus karjeros specialistų veiklos organizavimo formos aspektą, būtų pravartu toliau nagrinėti karjeros specialistų vykdomų ugdymo karjerai veiklų turinį.

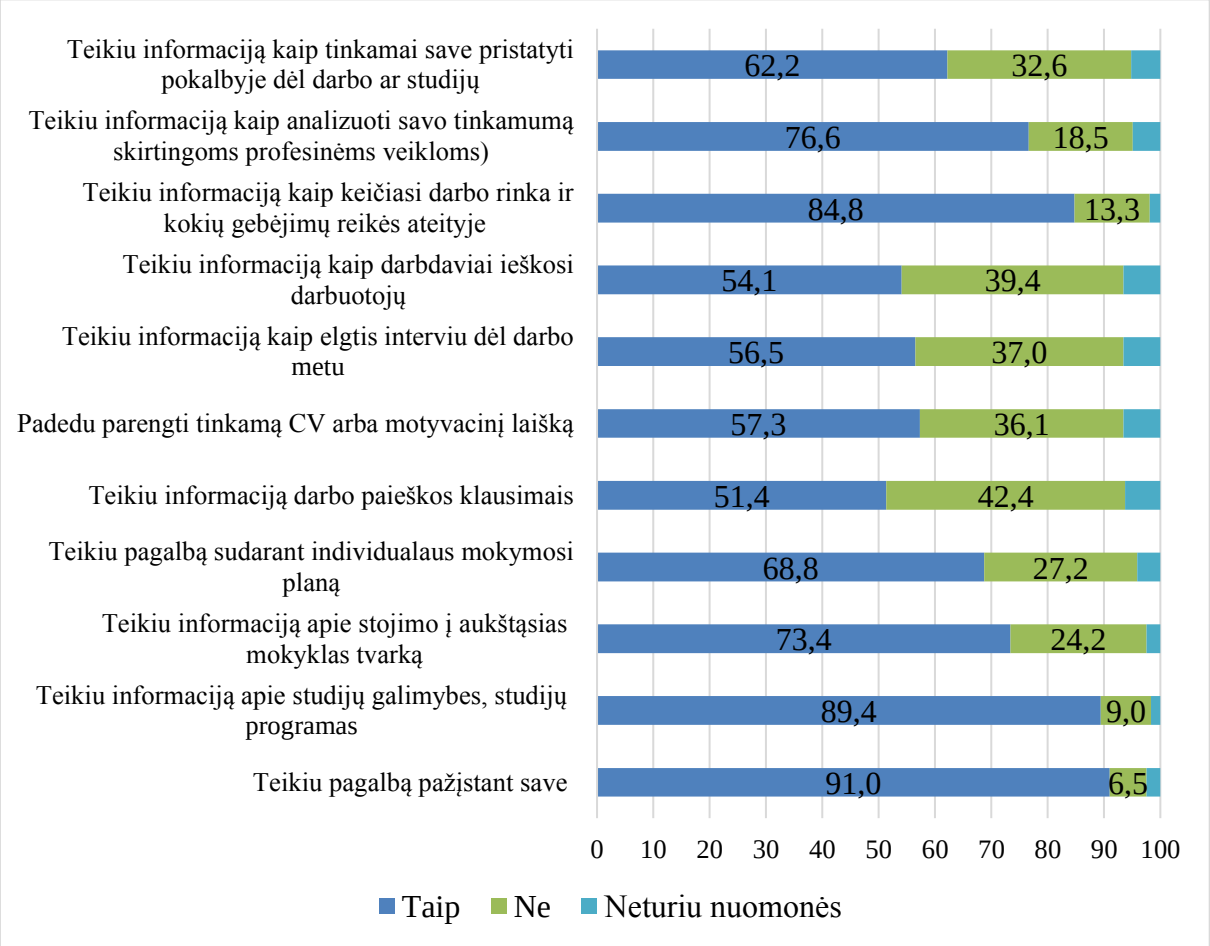

18 pav. Respondentų teikiamos ugdymo karjerai paslaugos (proc.)

3.2.4. Karjeros specialistų veiklos turinys

Pirmasis aspektas analizuojantis karjeros specialistų veiklos turinį yra ugdymo karjerai paslaugų teikimo formų analizė (žr. 19 pav.). Šiam aspektui ištirti buvo pasitelkta Likerto skalė, kurios patikimumas, matuojant Cronbacho alfa koeficientu, yra ,882. Duomenų analizei atlikti, buvo apskaičiuotas teiginių įvertinimo vidurkis, kuomet labai pasiteisina – 5, labai nepasiteisina – 1 (žr. 19 pav.). Gauti duomenys atskleidė, kad anot apklaustųjų labiausiai pasiteisinančios karjeros paslaugų tekimo formos yra Ekskursijos į organizacijas/darbo vietas (M= 4,6) ir savęs išbandymas praktinėje veikloje (M= 4,5). Kaip mažiausiai praktinėje veikloje pasiteisinančios ugdymo karjerai paslaugų teikimo formos išaiškėjo vedamos privalomos karjeros pamokos (M= 3,7) ir organizuojami karjeros būreliai, klubai, diskusijų forumai (M= 3,7). Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp karjeros specialistų etato dalies ugdymo karjerai veikloms vykdyti bei ugdymo karjerai paslaugų teikimo formos - pasirenkamų karjeros pamokų vedimo ($\chi 2$=46,972; p=0,003). Apibendrinant gautus duomenis, galima teigti, kad karjeros specialistų nuomone labiausiai pasiteisinančios karjeros paslaugų teikimo formos yra susijusios su tiesioginiu mokinių įtraukimu į darbinę aplinką, o mažiausiai pasiteisinančios daug laiko sąnaudų reikalaujančiomis formomis: pamokomis, būreliais. Manytina, kad pamokos ir būreliai mažiau patraukli karjeros paslaugų teikimo forma dėl karjeros specialisto laiko sąnaudų, kurios specialistams yra itin ribotos.

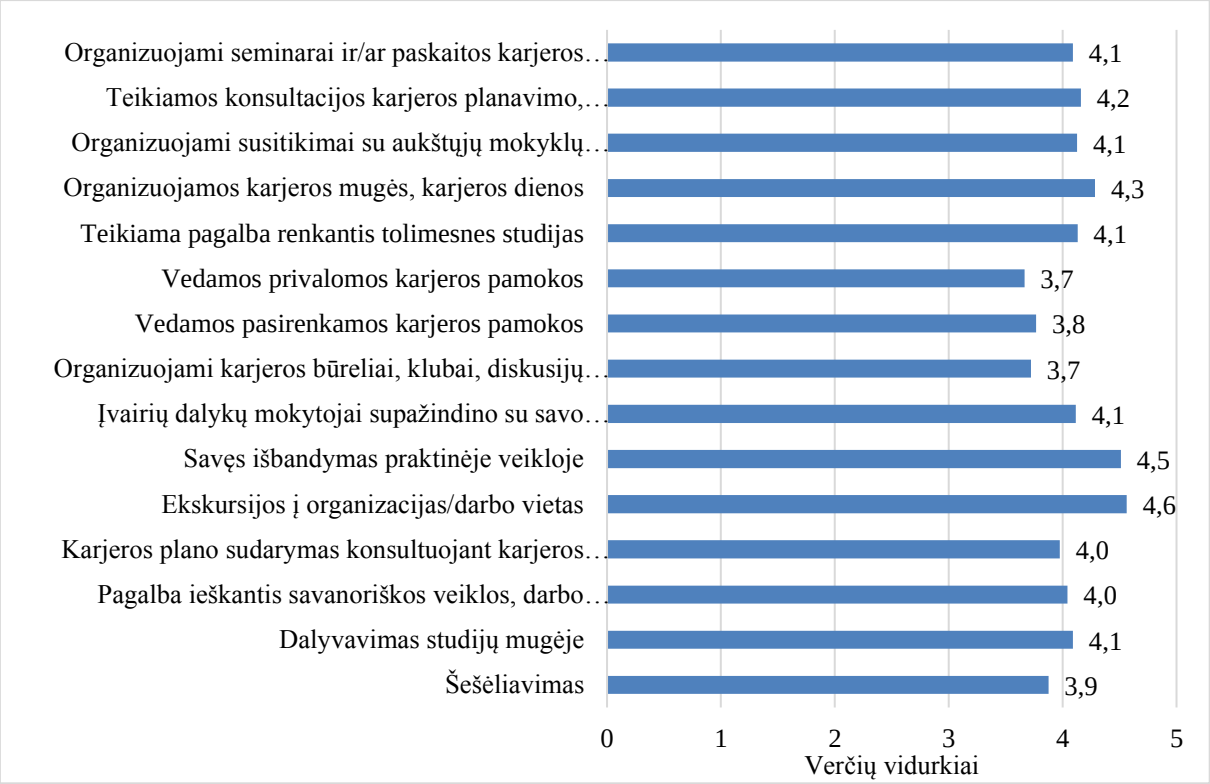

19 pav. Labiausiai pasiteisinančios/nepasiteisinančios ugdymo karjerai paslaugų teikimo formos (M)

Kitas, ne ką mažiau svarbus ugdymo karjerai veiklų turinio analizavimo aspektas yra veiklų vertinimas. (žr. 20 pav.). Šiam aspektui ištirti buvo pasitelkta Likerto skalė, kurios patikimumas, matuojant Cronbacho alfa koeficientu, yra ,889. Duomenų analizei atlikti, buvo apskaičiuotas teiginių įvertinimo vidurkis, kuomet Labai svarbu – 5, visiškai nesvarbu – 1 (žr. 20 pav.). Gauti duomenys atskleidė, kad visos karjeros specialistams pateiktos karjeros

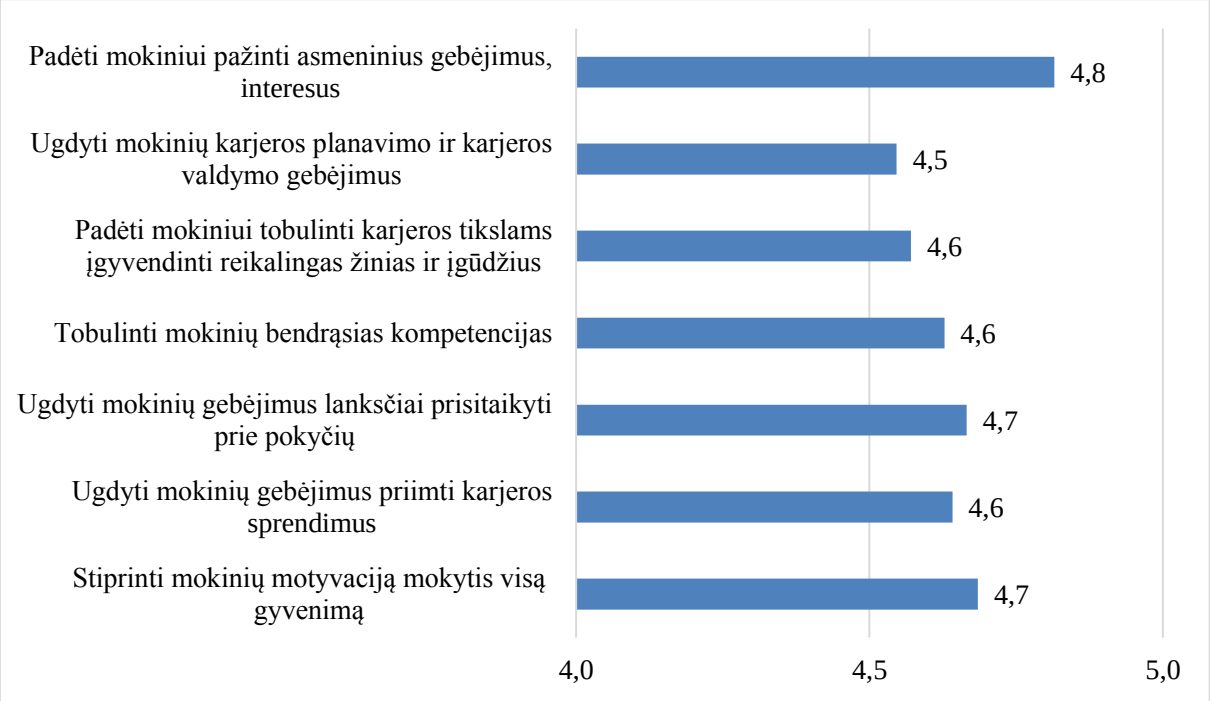

20 pav. Teikiamų ugdymo karjerai paslaugų vertinimas (M nuo 4)

paslaugos yra vertinamos kaip labai svarbios arba svarbios, nes atlikus skaičiavimus paaiškėjo, kad visi teiginių vertinimo vidurkiai yra aukštesni nei 4 balai. Nepaisant to, atidesnė analizė atskleidė, kad visgi vertinama, kaip labiausiai svarbi paslauga yra pagalba mokiniui pažinti asmeninius gebėjimus ir interesus (M= 4,8), o mažiausiai – ugdyti mokinių karjeros planavimo ir karjeros valdymo gebėjimus (M= 4,5). Pagal gautus duomenis, daroma prielaida, kad karjeros specialistams yra aktualus visų keturių (savęs pažinimo, karjeros galimybių pažinimo, karjeros planavimo ir karjeros įgyvendinimo sritys) karjeros kompetencijų ugdymas (Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo, 2014), tačiau labiausiai pamatinės – savęs pažinimo srities.

Dar vienas aspektas, atskleidžiantis karjeros specialistų veiklos turinį yra karjeros specialistų praktinėje veikloje taikomų/netaikomų edukacinių/informacinių priemonių analizė (žr. 4 priedas). Tokio pobūdžio informacijai gauti, buvo parengtas modifikuotas dichotominis klausimas su vertinimo skale: *Taip, Ne, Neturiu nuomonės*. Vertinimo skalės patikimumas yra ,874, matuojant Cronbacho alfa koeficientu. Gauti duomenys atskleidė, kad labiausia naudojamos edukacinės/informacinės priemonės yra profesijų atstovų patirčių pasakojimai (atsakė *Taip* 95,9 proc.), klasės valandėlės (atsakė *Taip* 94,6 proc.), mokinių ugdymo karjerai

informacinė svetainė www.mukis.lt (atsakė *Taip* 93,5 proc.), testai ir klausimynai (atsakė *Taip* 93,2 proc.). Mažiausiai naudojami – mokyklos radijo taškai/televizoriai (atsakė *Taip* 16,6 proc.), Analizuojant mažiausiai naudojamas edukacines/informacines priemonės karjeros paslaugų teikimo kontekste, pastebima prieštaravimų tarp gautų rezultatų. Nors gauti duomenys parodė, kad labiausiai karjeros specialistų yra vertinama kaip labiausiai pasiteisinanti mokinių ugdymo karjerai priemonė, mokinių praktinis įtraukimas į darbo pasaulio pažinimą, tačiau vertinat pagal priemonių naudojimą/nenaudojimą mokinių praktika yra retai pasitelkiama (atsakė *Taip* 36,4,9 proc.). Nors anksčiau gauti duomenys parodė, kad karjeros specialistams yra aktualus mokinių karjeros kompetencijų ugdymas, tačiau kompetencijų aplanko rengimui daugiau nei pusė apklaustųjų neskiria dėmesio (atsakė *Taip* 41,8 proc.). Taip pat, nors anksčiau gauti duomenys parodė, kad viena labiausiai vertinama veikla yra mokinių savęs pažinimo ugdymas, tačiau savęs pažinimo grupė, kaip edukacinė priemonė yra mažiau naudojama (atsakė *Taip* 42,7 proc.). Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp karjeros specialistų etato dalies ugdymo karjerai veikloms vykdyti bei naudojamų edukacinių/informacinių priemonių ugdymo karjerai veikloms įgyvendinti. Labiausiai karjeros specialisto turima etato dalis rodo esant statistiškai reikšmingu skirtumu su tokiomis edukacinėmis/informacinėmis priemonėmis kaip: Mokyklos radijo taškai/televizoriai ($\chi2=37,538$; $p=0,002$); Klasės valandėlės ($\chi2=34,727$; $p=0,004$); Individualaus karjeros plano pildymas ($\chi2=29,859$; $p=0,019$); Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainė www.mukis.lt ($\chi2=26,745$; $p=0,044$). Apibendrinat gautus duomenis galima teigti, kad praktinėje karjeros specialistų veikloje labiausiai dominuoja tų edukacinių/informacinių priemonių naudojimas, kuris neatima daug laiko, yra lengvai prieinamas, organizuojamas, nereikalaujantis papildomų techninių reikalavimų. Tai galimai yra taip pat susiję su ribotomis karjeros specialistų darbo krūvio galimybėmis. Bendrai vertinant išvardintų edukacinių/informacinių priemonių naudojimą/nenaudojimą (4 priedas), pastebima, kad karjeros specialistų veikloje yra labiau taikomos įvairios priemonės nei netaikomos, o tai liudija apie karjeros specialistų taikomų veiklų įvairovę ir darbo lankstumą.

Paskutinis aspektas analizuojantis karjeros specialistų veiklos turinį yra susijęs su čia kylančiais sunkumais (žr. 21 pav.). Šiam aspektui tirti buvo pateiktas uždaras klausimas su daugiau nei vienu galimu atsakymo variantu. Gauti duomenys atskleidė, kad dažniausiai susiduriamas sunkumas karjeros specialistų kasdienybėje yra silpna mokinių motyvacija (67,7 proc.), per didelis darbo krūvis (51,4 proc.) ir mokinių tėvų nenoras įsitraukti (44,6 proc.). Svarbu paminėti, kad iš visų 368 apklausoje dalyvavusių karjeros specialistų tik 0,8 proc. nesusiduria su jokiais sunkumais. 11,4 proc. apklaustųjų pateikė atsakymus Kita, iš kurių 5,7 proc. teigė, kad veikloje kyla sunkumų dėl neapmokamo darbo, nes neskiriama tam valandų, etatiniame apmokėjime, nėra nurodytas valandų skaičius ugdymo karjerai veikloms vykdyti,

apskritai nėra karjeros specialisto etato. Iš to matomai, kyla kiti sunkumai: pačių specialistų darbo fragmentiškumas, menka motyvacija, prasmės nematymas. Pasak apklaustųjų, tai papildomos pareigos už kurias neapmokama (nėra įrašyta darbo sutartyje), o kartais tenka naudoti asmenines lėšas ugdymo karjerai veiklos vykdyti. Taip pat ugdymas karjerai mokyklose buvo įvardijamas, kaip savanorystė, darbas be atlygio. Kiti kylantys sunkumai buvo įvardinti, kaip ugdymo karjerai darbo neapibrėžtumas, konkretumo stoka,

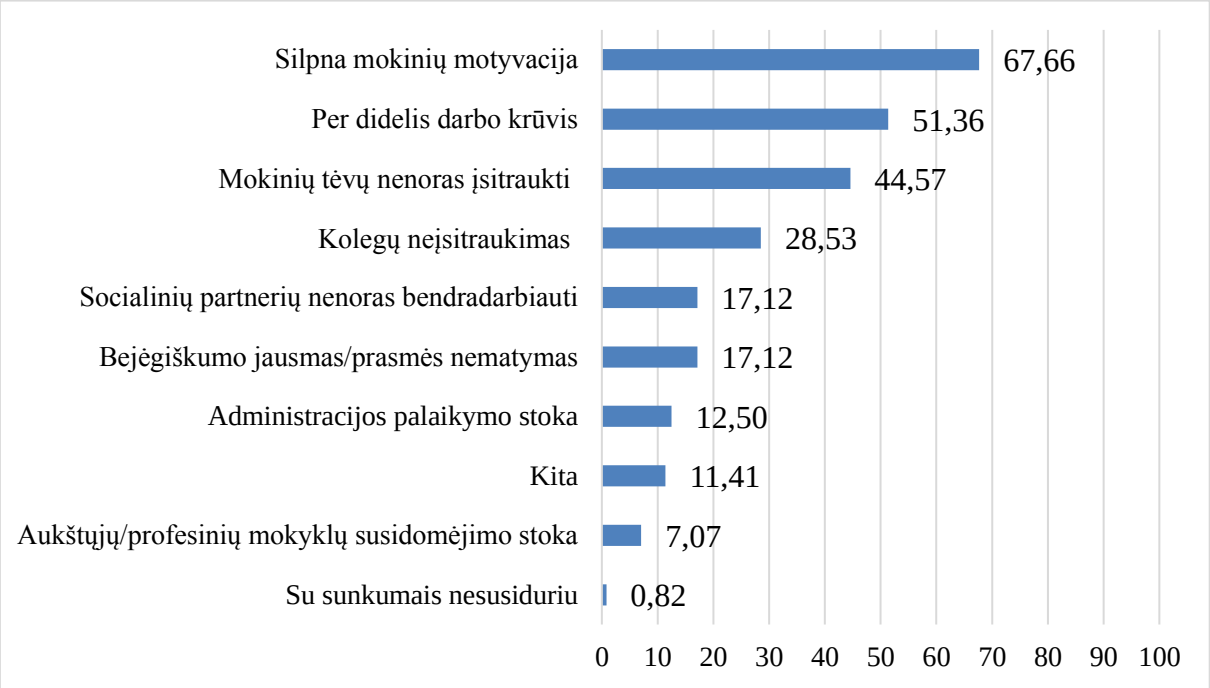

21 pav. Sunkumai su kuriais susiduria karjeros specialistai (proc.)

kompetencijų trūkumas, kintantys švietimo politikos prioritetai, kompetencijos stoka teikti ugdymo karjerai paslaugą, didelis mokinių užimtumas. Kryžminė duomenų analizė atskleidė, kuri karjeros specialistų grupės susiduria su daugiausiai sunkumų (žr. 5 priedas). Sugretinus karjeros specialistų ugdymo karjerai veikloms skiriamo etato dalį su veiklų vykdymo procese kylančiomis problemomis paaiškėjo, kad daugiausiai sunkumų kyla karjeros specialistams, kuriems ugdymo karjerai veiklų vykdymas priskiriamas prie pagrindinių vykdomų funkcijų arba į karjeros specialisto darbo krūvį iš viso nėra įskaičiuojama. Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad kylančios problemos ugdymo karjerai paslaugų teikimo procese turi įtakos karjeros specialisto darbo krūvis. Taip pat yra pastebimas karjeros specialistų veikloje egzistuojančių sunkumų įvairovė, kurie kyla iš išorinių ir vidinių veiksnių (žr. 8 lentelė). Atlikus analizę paaiškėjo, kad karjeros specialistų darbe yra daugiau sunkumų, kurie kyla iš aplinkos yra karjeros specialistų mažai veikiami, tačiau susiduriama ir su sunkumais, kurie kyla iš pačių karjeros specialistų.

8 lentelė. Karjeros specialistų veikloje susiduriami sunkumai (lentelę sudarė darbo autorė)

Išoriniai veiksniai	Vidiniai veiksniai
• Silpna mokinių motyvacija; • Mokinių tėvų nenoras įsitraukti; • Kolegų neįsitraukimas; • Socialinių partnerių nenoras bendradarbiauti; • Administracijos palaikymo stoka • Aukštųjų/profesinių mokyklų susidomėjimo stoka; • Mažas finansavimas; • Etato nebuvimas • Neapmokamas darbas • Galimybių trūkumas šešėliavimui, profesiniam veiklinimui; • Švietimo politika; • Didelis mokinių užimtumas;	• Per didelis darbo krūvis; • Bejėgiškumas, prasmės nematymas; • Nepasitenkinimas darbo apmokėjimu; • Darbo neapibrėžtumas, konkretumo stoka; • Motyvacijos stoka; • Žinių ir kompetencijos trūkumas.

Apibendrinant karjeros specialistų veiklų organizavimo formas bendrojo ugdymo mokyklose, galima teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklose egzistuoja labai skirtingikarjeros specialistų veiklos organizavimo pagrindai. Karjeros specialistams veikloms vykdyti retai skiriamas pilnas etatas, daug dažniau skiriama etato dalis, dar dažniau ugdymo karjerai veiklos įtraukiamos į atliekamas pagrindines funkcijas arba iš viso ugdymo karjerai veiklų vykdymas neįtraukiamas į darbo krūvį. Karjeros specialistai dirba su įvairaus amžiaus tikslinėmis grupėmis: nuo ikimokyklinio amžiaus iki abiturientų, mokinių tėvų ir mokytojų. Karjeros specialistai naudojasi plačiu spektru informacinių išteklių, tačiau labiausiai specializuotais internetiniais portalais, tokiais kaip Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainė ir Atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema. Mokyklose dirbantys karjeros specialistai teikia mokiniams ugdymo karjerai, karjeros konsultavimo ir informavimo paslaugas, atlieka įvairias funkcijas. Tyrimas atskleidė, kad mokyklose yra įvairių ugdymo karjerai paslaugų teikėjų. Dažniausiai tai yra klasių vadovai, socialiniai partneriai, dalykų mokytojai. Anot karjeros specialistų, labiausiai prie ugdymo karjerai paslaugų teikimo efektyvinimo prisidėtų atskiras karjeros specialisto etato įvedimas ir glaudesnis bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (profesinėmis, aukštosiomis mokyklomis, darbdaviais, užimtumo tarnybomis). Nepaisant visko, anot karjeros specialistų yra juntamas administracijos palaikymas ugdymo karjerai bendrojo ugdymo mokyklose veikloms vykdyti. Apibendrinat karjeros specialistų veiklos turinį bendrojo ugdymo mokyklose galima, teigti, kad labiausiai pasiteisinančios ugdymo karjerai teikimo formos yra susijusios su mokinių tiesioginiu įtraukimu į darbo pasaulio pažinimą, tai ekskursijos į organizacijas, mokinių praktika, o daugiausiai imlios laikui karjeros pamokos ir būreliai. Pastebėta, kad karjeros specialistams svarbu ugdyti visas mokino

karjeros kompetencijas, o labiausiai pamatinę savęs pažinimo sritį. Analizuojant karjeros specialistų praktikoje naudojamas arba mažiau naudojamas edukacines/informacines priemones, iškyla nemažai prieštaravimų tarp to, ką karjeros specialistai laiko efektyviomis ugdymo karjerai priemonėmis ir realiai karjeros specialistų veikloje naudojamomis. Pagal išaiškėjusius karjeros specialistų veikloje kylančius sunkumus, galimi prieš tai minėti prieštaravimai kyla dėl silpnos mokinių motyvacijos veikti, per didelio karjeros specialistų darbo krūvio, etato nebūvimo. Tai leidžia daryti prielaidą, kad karjeros specialistai žino, kaip galima būtų efektyviau ugdyti mokinius karjerai, tačiau tam nėra tinkamų aplinkybių, galimybių, reikiamų laiko ir finansinių sąnaudų. Šie ir kiti tyrime atlikti pastebėjimai leidžia perprasti karjeros specialistų veiklos ypatumus bendram bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo karjerai procese ir kviesti diskusijai ne tik panašia tema besidominčius studentus, bet ir mokyklų mokinius, mokytojus, karjeros specialistus, mokinių tėvus, mokyklų administracijų ir švietimo skyrių atstovus, ir karjeros specialistų veiklą ir bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo procesą tiriančius mokslininkus.

IŠVADOS

Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai analizuojami mokslinėje literatūroje bei nacionaliniuose norminiuose dokumentuose. Svarbiausi bendrojo ugdymo mokyklų mokinių karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai: išskiriama mokinių karjeros kompetencijų ugdymui būtina edukacinė (mokymosi) aplinka; bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo karjerai sistema; karjeros kompetencijų ugdymo ypatumai ir principai; ugdymo karjerai veiklų integravimo į dalykus aspektas; karjeros paslaugas mokykloje teikiančių asmenų įtaka ir jų taikomi metodai; mokyklos bendruomenės ir išorės aplinkos suinteresuotų asmenų vaidmenys. Visi šie aspektai turi įtakos mokinių ugdymo karjerai procesui bendrojo ugdymo mokyklose ir įgalina mokinius įgyti jiems reikalingų karjeros kompetencijų, kurios yra nepamainomos vėlesniuose gyvenimo etapuose, pereinant iš mokyklos į profesinę ar aukštąją mokyklą, iš švietimo sistemos įsiliejant į darbo rinką. Tai nusako ugdymo karjerai bendrojo ugdymo mokykloje charakteristikas.

Karjeros specialisto veiklos turinys bendrojo ugdymo mokyklose geriausiai atsispindi per ugdymo karjerai įvairias veiklas, kurių tikslas – ugdyti mokinių karjeros kompetencijas. Pabrėžtina, kad nacionaliniuose norminiuose dokumentuose pasigendama vieningo pareigybės įvardijimo. Tas pats pasakytina apie mokslinėje literatūroje vartotiną terminologiją. Šaltiniuose bendrai sutinkama, kad yra nepaprastai svarbu karjeros specialistų bendradarbiavimas su kolegomis (mokytojais dalykininkais, psichologais, socialiniais pedagogais, mokyklos administracija ir pan.), tiek ir už mokyklos mokinių ugdymu karjerai darančiais įtaką subjektais (mokinių tėvais, aukštosiomis mokyklomis, profesinėmis mokyklomis, darbdaviais ir kt.). Mokslinėje literatūroje ir norminiuose dokumentuose aptinkamas gausus karjeros specialistų galimų veiklų spektras, tačiau atlikti ugdymo karjerai stebėsenos rezultatai atskleidžia ne tik karjeros specialistų dedamas pastangas, bet ir veiklas sunkinančias aplinkybes.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad:

- karjeros specialistai vadovaujasi šiuolaikinės karjeros samprata, suprasdami ją kaip visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, savęs realizavimą, asmeninį tobulėjimą;
- bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys karjeros specialistai ugdymo karjerai paslaugas teikia ne tik mokiniams, bet ir mokinių tėvams bei kolegoms.
- bendrojo ugdymo mokyklose, be karjeros specialistų, ugdymo karjerai paslaugas dažniausiai teikia klasių vadovai, dalykų mokytojai;
- didžioji karjeros specialistų dalis jaučia administracijos palaikymą dėl ugdymo karjerai paslaugų teikimo.

- karjeros specialistai bendrojo ugdymo mokyklose ne tik teikia ugdymo karjerai paslaugas, bet ir vykdo mokinių informavimą ir konsultavimą karjerai.
- karjeros specialistai savo veikloje labiausiai naudojasi specializuotais ugdymui karjerai skirtais informaciniais šaltiniais ir kitų mokyklų karjeros specialistų gerąja patirtimi. Labiausiai naudojamasi tokiomis edukacinėmis/informacinėmis priemonėmis, kurios neatima daug laiko, yra lengvai prieinamos, organizuojamos, pritaikomos platesnei mokinių grupei, klasei.
- karjeros specialistai labiausiai orientuoti į tokių paslaugų, kaip pagalba mokiniui pažinti save ir informacijos teikimas apie studijų galimybes, studijų programas, teikimą.
- kaip labiausiai pasiteisinančias paslaugų teikimo formas karjeros specialistai įvardina mokinių ekskursijas į įmones ir įstaigas bei mokinių savęs išbandymą praktinėje veikloje, kas priskirtina prie profesinio veiklinimo paslaugų grupės.
- karjeros specialistų patiriami sunkumai siejami su silpna mokinių motyvacija, per dideliu darbo krūviu, mokinių tėvų/globėjų ir kolegų nenoru įsitraukti į ugdymo karjerai procesus. Dažniau su problemomis susiduria tie karjeros specialistai, į kurių darbo krūvį yra neįskaičiuotos karjeros specialisto veiklos, arba jos yra priskirtos prie pagrindinių jų vykdomos veiklos funkcijų.
- kaip priemonės, kurios padėtų gerinti ugdymo karjerai paslaugų kokybę bendrojo ugdymo mokykloje, įvardintinos glaudesnis bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, karjeros specialisto etato įvedimas, didesnis mokinių tėvų ir kolegų įsitraukimas, ugdymo karjerai veiklų integravimas į bendruosius dalykus.

REKOMENDACIJOS

Bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo karjerai paslaugų teikėjams:

- bendradarbiauti su kitų mokyklų karjeros specialistais, dalintis gerąja patirtimi;
- esant dideliam darbo krūviui, ugdymo karjerai veiklas vykdyti ugdymo karjerai darbo grupėse;
- į ugdymo karjerai paslaugų teikimą įtraukti pagalbos mokiniui specialistus, administracijos atstovus, mokytojus dalykininkus.

Bendrojo ugdymo mokyklų administracijoms:

- plėsti mokyklos socialinių partnerių tinklą;
- skatinti mokytojus dalykininkus sistemingai integruoti mokinių karjeros kompetencijų ugdymą į mokomuosius dalykus.

Švietimo mokslo ir sporto ministerijai:

- parengti poįstatyminius dokumentus, kuriais būtų aiškiai apibrėžti reikalavimai bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistui, jo funkcijos, pareiginės nuostatos ir skirti mokyklos karjeros specialisto etatą pagal mokykloje besimokančių mokinių skaičių;
- ugdymą karjerai kaip ir kitas švietimo pagalbos sritis priskirti kuruoti Švietimo mokslo ir sporto ministerijos Švietimo pagalbos skyriui.

Tyrėjams:

- orientuoti tyrimų kryptis į kitų bendrojo ugdymo mokyklose ugdymo karjerai paslaugas teikiančių asmenų veiklos ypatumus: klasės vadovus, socialinius pedagogus;
- atlikti kokybinius tyrimus skirtus gilesnei karjeros specialistų veiklos analizei;
- orientuoti tyrimų kryptis į karjeros specialistų veikloje taikomas edukacines technologijas.
- tirti mokinių silpnos motyvacijos priežastis ugdymo karjerai kontekste.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. 2017-2018 m. m. mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaita, (2019). Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.mukis.lt/download/1792/2017-2018%20m.m.%20ugdymo%20karjerai%20stebesenos%20ataskaita.pdf
2. Adomaitienė, J., Zubrickienė, I. (2011).Kompetencijų plėtra karjeros perspektyvos planavimo aspektu. *Andragogika*. 2011, Nr. 1, 87-97.
3. Amatea, E. S., Clark, M. A. (2005). Changing schools, changing counselors: A qualitative study of school administrators' conceptions of the school counselor role. *Professional School Counseling*, 9(1), 16–27. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ725814&site=ehost-live
4. Antanaitienė, A., Anužis, A. (2014). Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo institucijų bendradarbiavimo modelis mokinių tikslingame profesiniam apsisprendimui užtikrinti. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos.* 2014, Nr. 25. 62-72.
5. Antanaitienė, A., Sajienė, L. (2012). Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų vaidmuo mokinių profesiniam apsisprendimui: situacija ir pagrindinės problemos. *Acta Peadagogica Vilnensia*, 2012(29), 133-143. Prieiga per internetą: http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/1183/636
6. Arnold, J. (2011). Career concepts in the 21st century. *The Psichologist*, 24 (2), 106-109. Prieiga per internetą: https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-24/edition-2/career-concepts-21st-century
7. Astramovich, R ir kt. (2013). Identifying role diffusion in school counseling. *The Professional Counselor*, 3, 175–184. https://doi.org/10.15241/rla.3.3.175
8. Augienė, D. (2018). Bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialisto vaidmuo ugdant mokinių karjeros kompetencijas. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė,* 2018, 10 (3), 102-104. Prieiga per internetą: http://oaji.net/articles/2019/513-1552893927.pdf
9. Augustinienė, A. (2007). *Mokslinių gebėjimų priimti karjeros sprendimus ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: https://elaba.lvb.lt/permalink/f/1li24gv/KTU01000093175
10. Bitinas, B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. *Pedagogika*, 2006 (83), 9-15. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eue&AN=24092593&site=ehost-live

11. Cervoni, A., DeLucia-Waack, J. (2011). Role conflict and ambiguity as predictors of job satisfaction in high school counselors. *Journal of School Counseling*, 9 (1). Prieiga per internetą: https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ914271.pdf
12. Euroguidance (2020). Prieiga internete: http://www.euroguidance.lt/
13. Fitch, T. J., Marshall, J. L. (2004). What counselors do in high-achieving schools: A study on the role of the school counselor. *Professional School Counselor*, 7(3), 172–177. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ701885&site=ehost-live
14. Fowler, J. F. (2009). *Survey research methods.* London: Sage Publications.
15. Gaete Celis, M. I. (2019). Micro-Phenomenology and Traditional Qualitative Research Methods. *Constructivist Foundations*, 14(2), 146–149. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eue&AN=135466504&site=ehost-live
16. Gaižauskaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Riomerio univeristetas.
17. Garnienė, D. (2006). Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: https://elaba.lvb.lt/permalink/f/1li24gv/KTU01000089015
18. Gudžinskienė, V, Railienė, A. (2012). Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas. *Acta Peadagogica Vilnensia.* 2012(12), 61-72.
19. Gudžinskienė, V. (2011). Konsteuktyvizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius. *Pedagogika: mokslo darbai.* 2011, Nr 103, 38-44.
20. Harris, C. (2019). Accelerating Progress in Careers Education, Driving New Opportunities for Young People. *Teaching Business & Economics*, 23(3), 23–24. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eue&AN=140820407&site=ehost-live>.
21. Helens-Hart, R. (2019). Career Education Discourse: Promoting Student Employability in a University Career Center. *Qualitative Research in Education*, 8(1), 1–26. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1212583&site=ehost-live
22. Hooley, T.ir Sultana, R. (2016). Career guidance for social justice. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 36, 2-11. Prieiga per internetą:

https://derby.openrepository.com/bitstream/handle/10545/611264/1-hooley-sultana.pdf?sequence=1&isAllowed=y

23. Jackson, D., ir Wilton, N. (2016). Developing career management competencies among undergraduates and the role of work-integrated learning. Teaching in Higher Education, 21(3), 1-21. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/291424732_Developing_career_management_competencies_among_undergraduates_and_the_role_of_work-integrated_learning
24. Juodaikytė, A., ir Rūdytė, K. (2009), Diskursas kaip socialinių edukacinių reiškinių kontekstualaus supratimo metodologinė prieiga. *Mokytojų ugdymas,* 12 (1), 27-43. Prieiga per internetą: http://gs.elaba.lt/object/elaba:6107777/
25. Jurevičiūtė, K. (2007). Ikiprofesinio ugdymo sampratų raida Lietuvoje. *Tiltai,* 2007 (4), 191-200. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eue&AN=32007898&site=ehost-live
26. Kaip organizuojamas ir vykdomas mokinių profesinis orientavimas: valstybinio audito ataskaita. 2014 m. lapkričio 27 d. Nr. VA-P-50-1-16. 4 p.
27. Kardelis, K.(2005) Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Liucijus, 2005. 398 p. ISBN 9955-655-35-6.
28. Kučinskienė, R. (2000). Ugdymas karjerai – švietimo aktualija pasaulyje ir Lietuvoje. *Pedagogika*, 2000 (43). 40-52.
29. Kučinskienė, R. (2003). Ugdymo karjerai metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
30. Kukla, A. (2000). *Social constructivism and the philosophy of science*. London: Routledge. Prieiga per internetą: https://epdf.pub/social-constructivism-and-the-philosophy-of-science.html
31. Lambie, G., Williamson, L. (2004). The challenge to change from guidance counseling to professional school counseling: A historical proposition. *Professional School Counseling*, 8(2), 124–131. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.5330/psc.n.2010-11.145
32. Laurinavičius, A. (2002). Karjeros procesų statutinėje valstybės tarnyboje valdymas. *Viešoji politika ir administravimas.* 2002, Nr. 3, 99-108.
33. Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
34. Lietuviuzodynas.lt Prieiga per internetą: https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Kompetencija

35. Lietuvos sociologų draugija. (2014). Etikos kodeksas patvirtintas visuotiniame Lietuvos sociologų draugijos susirinkime 2014 m. lapkričio mėn. 14 d.. Prieiga per internetą: http://sociology.lt/lt/etikos-kodeksas/
36. Lietuvos švietimas skaičiais 2018: Bendrasis ugdymas. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/teisine_informacija/statistika/Lietuvos%20%C5%A1vietimas%20skai%C4%8Diais%202018_%20Bendrasis%20ugdymas.pdf
37. Luobikienė, I. (2006). Sociologinių tyrimų metodika: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
38. Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainė (2018). Karjeros tobulinimas. Prieiga per internetą:http://mukis.lt/lt/kvalifikacijos_tobulinimas/karjeros-planavimo-pamoka-28xw.html
39. Mullenm, P. R., Gutierrez, D. (2016). Burnout, stress and direct student services among school counselors. *The Professional Counselor*, 6(4), 344–359. Prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1124058&site=ehost-live
40. Nisbet, R. A. (2000) Sociologijos tradicija. - V., 2000.
41. Pilinkaitė-Sotirovič, V. (2018). Lyčių lygybė švietime: vaikinų galimybės rinktis netradicines profesijas. *Informacijos mokslai*, 81, 78-91. Prieiga per internetą: http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/11922/10528
42. Pocienė, B., Bulotaitė, L. ir Lazauskaitė-Zabielskė, J. (2019). Konsultavimas mokykloje: keturių šalių konsultavimo profesionalų darbo ypatumų palyginimas. *Acta Peadagogica Vilnensia*, 2019(42), 59-74.
43. Pociūtė, B. ir kt. (2014). Vyresnių klasių mokinių profesinis tapatumas ir karjeros adaptyvumas. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 2014(33), 46-59. Prieiga per internetą: http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/4392
44. Prakapas, R., Bitvilas, T. (2011). *Mokslinio tiriamojo darbo logografika studijoms*. **M**ykolo Romerio universiteto leidybos centras, Vilnius.
45. Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas, (2008). II tomas, 4 dalis. Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.
46. Pukelis, K. (2003). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. 2003, Nr. 6, 66-75.
47. Pukelis, K. (2012). Karjeros projektavimas: kodėl ir kas? *Karjeros projektavimas: tyrimai ir konsultavimas.* 2012, Nr. 1, 11-45.

48. Pukelis, K., Navickienė, L. (2006). Karjeros projektavimas: svarbi efektyvaus nacionalinės kvalifikacijų sistemos funkcionavimo sąlyga. *Profesinio rengimo tyrimai*, 2006 (12), 36-52. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/44233
49. Pupininkienė, A., Rodzevičiūtė, E. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklos profesijos paterėjo vadybinis kompetentingumas. *Pedagogika*, 2008 (91), 108-114 p. Prieiga per internetą: https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367163864433/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content
50. Railienė, A. (2010). Profesijos patarėjo kompetencijų ugdymas rengiant socialinius pedagogus (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: http://gs.elaba.lt/object/elaba:2042600/2042600.pdf
51. Railienė, A. (2014). Profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidos. *Socialinis darbas.* 2011,10(2), 157-168.
52. Rawlins, P., Kehrwald, B. (2014). Integrating educational technologies into teacher education: a case study. *Innovations in Education and Teaching International*, 51 (2), 207–217. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/261663849_Integrating_educational_technologies_into_teacher_education_A_case_study
53. Reigardienė, J., Zdanevičius, A. Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai. *Profesinio rengimo tyrimai*, 2003 (7), 98-109. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/38959
54. Reikis, D. (2014). *Būsimųjų pedagogų socialinio dalyvavimo aukštosios mokyklos gyvenime įgijiniai kaip ugdymo(si) karjerai prielaida* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: https://vb.ku.lt/object/elaba:7926632/7926632.pdf
55. Rosinaitė, V. (2009). Studentų karjeros kompetencijų ugdymas: empirinis efektyvumo sąlygų įvertinimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 22, p. 76–87. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/289659306_Studentu_karjeros_kompetenciju_ugdymas_empirinis_efektyvumo_salygu_ivertinimas
56. Savickas, M. L. (2015). Life Designing with Adults: Developmental individualization using biographical bricolage. Iš Nota L. ir kt. *Handbook of Life Design: From practice to theory and from theory to practice* (p. 135-149). Hogrefe Publishing. Prieiga per internetą: https://vb.mruni.eu/permalink/f/1fklqqr/TN_datacite7320568
57. Sidiropoulou-Dimakakou, D. ir kt. (2015). Exploring Career Management Skills in Higher Education: Perceived Self-efficacy in Career, Career Adaptability and Career Resilience in Greek University Students. *International Journal of Learning, Teaching and Educational*

Research, 14 (2), 26-52. Prieiga per internetą: https://www.ijlter.org/index.php/ijlter/article/view/526/240

58. Sokolova, A, Stanišauskienė V. (2007). Profesinio orientavimo sistema Lietuvos teorinės ir politinės prielaidos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos.* 2007, Nr. 13, 226-241.
59. Stancikienė, A. (2009). Teoriniai profesinės karjeros valdymo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas.* 2009, Nr. 29, 107-113.
60. Stanišauskienė, V. (2004). *Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai.* Kaunas: Technologijos.
61. Stanišauskienė, V. (2015). Karjeros sprendimus lemiančių veiksnių dinamika kartų kaitos kontekste. *Tiltai*, 71(2), 1-20.
62. Surgėlienė, J. (2014). *Edukacinės aplinkos, įgalinančios mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: https://elaba.lvb.lt/permalink/f/1m7csnf/KTU01000142894
63. Surgėlienė, J., Bankauskienė, N. (2012). Bendrojo ugdymo mokyklos ir aukštosios mokyklos bendradarbiavimo galimybės padedant mokiniams planuoti karjerą. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2012(23), 76-87. Prieiga per internetą: http://socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/download/8/4
64. Surgėlienė, J., Bankauskienė, N. (2014). Ugdymo karjerai procese veikiantys subjektai istoriniame kontekste. *Socialinis ugdymas*, 1 (37), 8-17. Prieiga per internetą: http://socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/download/8/4
65. Surgėlienė, J., Bankauskienė, N. (2015). Edukacinių aplinkų, įgalinančių mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą, elementai. *Pedagogika*, 119(3), 5-21. Prieiga per internetą: https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1491572130249/J.04~2015~1491572130249.pdf
66. Švietimo ir mokslo ministerija. (2015). *Lietuva. Švietimas regionuose: mokykla*. Švietimo aprūpinimo centras, Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2018/03/Svietimas-regionuose-2015.pdf
67. Švietimo valdymo informacinė sistema. (2019). Vidutinis mokytojų amžius pagal vietovę (2015-2016 m.m., 2018-2019 m.m.) Prieiga per internetą: http://www.svis.smm.lt/pedagogai/
68. Tijunelienė, O. (2006). *Mokslinis tikrovės pažinimas: apklausos metodas*: metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
69. Udayar, S. ir kt. (2020). Difficulties in Career Decision Making and Self-Evaluations: A Meta-Analysis. *Journal of Career Assessment*, 28(2), 1-28. https://doi.org/10.1177/1069072720910089

70. Ugdymo karjerai programa mokiniams, besimokantiems pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas (2012) Prieiga per internetą: http://www.jovaras.com/wp-content/uploads/Ugdymo-karjerai-programa.pdf
71. Urbanavičiūtė, I. (2010). *Profesinio kelio rinkimosi vidiniai ir išoriniai veiksniai* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: https://elaba.lvb.lt/permalink/f/19r261c/ELABAETD1777966
72. Vaitkevičiūtė, V. (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas.* Vilnius: Žodynas.
73. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas. (2019). Prieiga per internetą: http://www.vlkk.lt/konsultacijos/9308-fragmentinis-ne-visas
74. Vilniaus universiteto Karjeros centras. (2015). *Asmeninės karjeros valdymas studentui*. Vilnius.
75. Vygotsky, L. (1986). *Thought and language.* Cambridge: MA: MIT Press. Prieiga per internetą: http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/Vygotsky_Thought_and_Language.pdf
76. Vyšniauskytė-Rimkienė, J. (2007). Moksleivių socialinės kompetencijos ugdymo galimybes. *Pedagogika: mokslo darbai*, 2007(86), 99-105.
77. Žydžiūnaitė, V. (2006). Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos. Vilnius: Ciklonas.

Teisės aktai

1. *2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa*. 2012 m. lapkričio 28 d. Nutarimu Nr. 1482. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028
2. *Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis,* (2011). Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija. Prieiga per internetą: www.mukis.lt/download/730/ukm_rek.pdf
3. Commission of the European Communities (2000). *A Memorandum on Lifelong Learning: Commission Staff Working Paper.* Prieiga per internetą: *http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf*
4. *Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo.* 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1635 / A1-180. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230964?jfwid=q8i88ldzr
5. European Parliament (2000). Lisabon European Council 23 and 24 March 2000: Presidency Conclusions. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
6. *Lietuvos pažangos strategija „LIETUVA 2030“* 2012 m. gegužės 15 d. Nr. XI-2015. Prieiga per internetą: https://www.vyturelis-alytus.lt/wp-content/uploads/2014/02/LIETUVA-2030X.pdf

7. *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. V-72 „Dėl Ugdymo karjerai programos patvirtinimo“* (TAR, 2014, Nr. 4888). Ugdymo karjerai programa. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/11018e70d00711e39b2ab5bbcc4f49fb
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. V-638, 2015. „Dėl klasikinio ugdymo sampratos tvirtinimo“. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7134a46015fe11e5bfc0854048a4e288?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=7c6dbc8f-da7a-4bd5-9fd3-31ebe606c084
9. *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymas* Nr. v-1090/a1-314 „Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 82-4284). Prieiga internetu: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.430003
10. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2007 m. kovo 13 d. Nr. ISAK-362, Vilnius. „Dėl profesinio informavimo standarto patvirtinimo“. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.293824?jfwid=q8i88ldzr
11. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 2 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymas.* 2016 m. balandžio 7 d. Nr. XII-2290, Vilnius. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/11018e70d00711e39b2ab5bbcc4f49fb
12. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2011). 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281 Vilnius. *Valstybės žinios*, 2011-03-31, Nr. 38-1804
13. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281, Vilnius. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105
14. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas.* 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Prieiga per internetą https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105
15. *Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa* (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2013 m. birželio 25 d. įsakymo Nr. V-580 redakcija). Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.312948/asr
16. *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija.* 2013 m. gruodžio 23 d. Nutarimu Nr. XII-745. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463390
17. Valstybinio audito ataskaita (2014). „Kaip organizuojamas mokinių profesinis orientavimas“ 2014 m. lapkričio 27 d. Prieiga per internetą: https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3288

SANTRAUKA

UGDYMO KARJERAI PASLAUGŲ BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE TEIKIMO PROCESAS: KARJEROS SPECIALISTO VEIKLA

Indra Gasiancevienė

Tikslas yra atskleisti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialisto veiklos teikiant ugdymo karjerai paslaugas ypatumus.

Tiriamieji: bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai.

Darbo metodai. Mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa. Tyrimo metu buvo apklausti 368 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistai. Gauti duomenys analizuoti IBM SPSS 23.0 programa.

Tyrimo rezultatai. Karjeros specialistai labiau vadovaujasi šiuolaikine karjeros samprata. Dažniausiai ugdymo karjerai paslaugų teikimas bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistams yra priskiriamos prie pagrindinių vykdomų funkcijų arba į darbo krūvį nėra įskaičiuojamos. Karjeros specialistai taiko įvairias edukacines/informacines priemones ugdymo karjerai veikloms vykdyti, siekia ugdyti mokinių visas karjeros kompetencijas. Dažniau yra vykdomos grupinės veiklos, nei individualios, nors yra pritariama, kad ugdymo karjerai tikslams pasiekti labiau tinkamos yra individualizuotos paslaugos. Ši priešprieša kildinama iš karjeros specialisto veikloje kylančių iššūkių: darbo krūvio, silpnos mokinių motyvacijos, prasmės nematymo, bendradarbiavimo stoka, nepasitenkinimu dėl darbo užmokesčio, karjeros specialisto etato nebuvimo.

Raktiniai žodžiai: ugdymas karjerai, karjeros specialistai, karjeros kompetencijos, bendrojo ugdymo mokykla

SUMMARY

CAREER EDUCATION PROCESS IN A GENERAL EDUCATION SCHOOL: THE PRACTICE OF A CAREER COUNSELOR

Indra Gasiancevienė

The goal is to uncover the features of career counselor activities at general education schools.

Subjects of the study: career counselors at general education schools.

Methods of study: analysis of scientific literature, surveys. 368 career counselors at general education schools were surveyed during the study. The collected data was analyzed using IBM SPSS 23.0 software package.

Results: career counselors more often use a contemporary understanding of a career. Usually, counseling services are considered to be a part of the primary functions in the job description or are not counted towards the day-to-day workload. Career counselors apply various educational/informational tools during counseling, aim to develop all the career competencies of the students. Group sessions are more common than individual sessions, even though it is agreed that individual sessions are more effective for achieving the goals of counseling. This conflict arises from the challenges faced by a career counselor: workload, lack of student motivation, lack of purpose, lack of cooperation, disgruntlement regarding compensation, non-existence of a career counselor shift.

Keywords: career counseling, career counselors, career competencies, general education school.

PRIEDAI

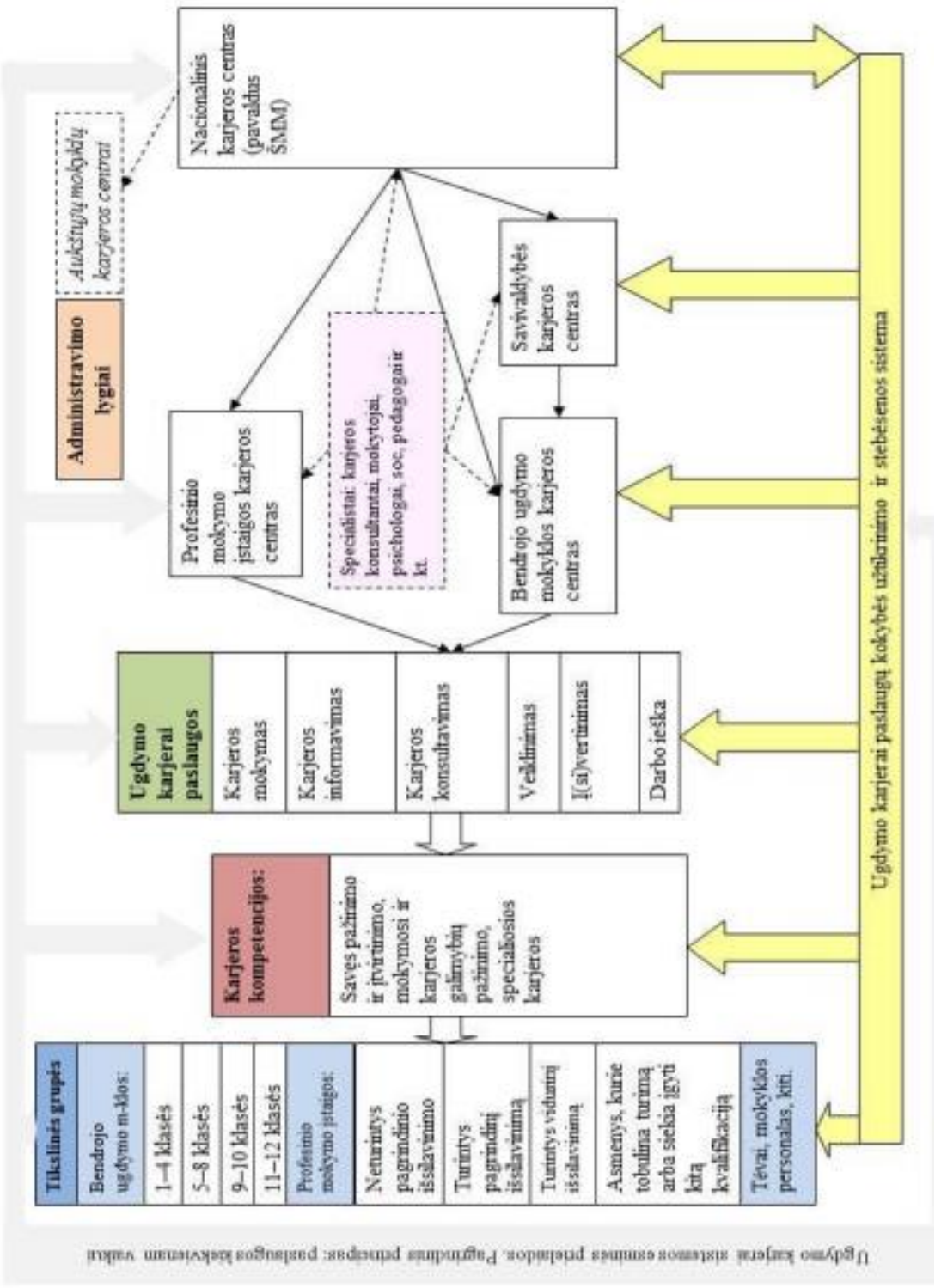

Mokinių ugdymo karjerai modelio pagrindiniai elementai

Šaltinis. *Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis,* (2011). Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija. Prieiga per internetą: www.mukis.lt/download/730/ukm_rek.pdf

2 PRIEDAS

Bendrojo ugdymo mokyklų karjeros paslaugų teikėjų ir jų atliekamų funkcijų analizė (lentelę sudarė darbo autorė)

Metai	Pavadinimas	Atliekamos funkcijos bendrojo ugdymo mokyklose	Mokslininkai, metai
1	2	3	4
2003	Karjeros specialistas	• *Atliekamos funkcijos neaptariamos*	Raigardienė, Zdanevičius, 2003
2006	Profesijos konsultantas, karjeros konsultantas, karjeros projektavimo specialistas	• Padeda mokiniams atrasti save; • Padeda profesinio apsisprendimo procese; • Vysto profesinio informavimo ir konsultavimo veiklas; • Pagalba, atrandant mokinių galimybes, sprendimų trūkumus ir privalumus.	Pukelis, Navickienė, 2006
2008	Profesijos patarėjas	• Profesinio informavimo taškuose teikia profesinio informavimo paslaugas; • Informuoja asmenis apie įdarbinimo šalyje ir užsienyje galimybes; • Teikia informaciją profesinio informavimo tikslinėmis grupėmis, teikia apie profesijas, kvalifikaciją bei profesines karjeros galimybes; • Padeda asmeniui suvokti profesinio pasirinkimo svarbą, kartu su asmeniu svarsto, kaip būti sėkmingam, siekiant karjeros; • Profesinio informavimo veiklos koordinatorius mokykloje; • Stengiasi palaikyti sklandų profesinio informavimo procesą.	Pupininkienėm Rodzevičiūtė, 2008
2012	Profesijos konsultantas	• *Atliekamos funkcijos neaptariamos*	Surgėlienė, Bankauskienė, 2012 Antanaitienė, Sajienė, 2012
2014	Profesijos patarėjas	• Profesinio orientavimo paslaugų teikėjas; • Vykdo ugdomąjį informavimą; • Teikia pagalbą padedant asmenims pasirinkti karjeros kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ; • Pagalba asmeniui pasirinkti profesiją, atitinkančią jo asmeninius interesus. Ir sugebėjimus; • Didinti karjeros paslaugų prieinamumą; • Kurti atvirą, patrauklią mokymosi aplinką, siekiant įgalinti mokymąsi įvairiame amžiuje įvairiuose aplinkose; • Dirbantis profesijos informavimo taške (PIT); • Asmens poreikių identifikavimas ir įvertinimas, informacijos kaupimas, analizavimas, IT taikymas, tikslinės informacijos teikimas.	Railienė, 2014; Antanaitienė, Anužis, 2014

1	2	3	4
2014	Karjeros specialistai (konsultantai, koordinatoriai)	• *Atliekamos funkcijos neaptariamos*	(Surgėlienė, Bankauskienė, 2014)
2015	Karjeros specialistai, karjeros koordinatoriai, karjeros konsultantai, ugdymo karjerai specialistai	• *Atliekamos funkcijos neaptariamos*	(Surgėlienė, Bankauskienė, 2015)
2018	Karjeros specialistas	• Konsultuojamojo asmenybės ir gabumų bei gebėjimų pažinimas; • Profesinis informavimas ir darbo pasaulio pažinimas; • Profesinis veiklinimas; • Asmenybės savybių ir profesijos keliamų reikalavimų suderinamumo pažinimas; • Veiksmingas karjeros kompetencijų įgijimo užtikrinimas.	(Augienė, 2018)
2019	Orientavimo karjerai profesionalai, Karjeros/ mokyklos konsultantai	• Karjeros informavimas; • Karjeros įvertinimas • Ugdymas karjerai • Karjeros konsultavimas	(Pocienė, Bulotaitė ir Lazauskaitė-Zabielskė, 2019)

3 PRIEDAS

ANKETINĖ APKLAUSA

Gerb. karjeros specialiste,

Esu Indra Gasiancevienė, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyriaus metodininkė. Atlieku mokslinį tyrimą, kurio tikslas yra ištirti bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų veiklos, ugdant mokinių karjeros kompetencijas, charakteristikas. ***Jūsų nuomonė šiuo klausimu yra labai svarbi.*** *Surinkta informacija bus pasitelkta inicijuojant bendrojo ugdymo mokyklų karjeros specialistų veiklos teisinį reglamentavimą.*

Apklausa yra anonimiška. Jūsų atsakymai bus koduojami ir naudojami analizei apibendrinta forma, garantuojame konfidencialumą. Kiekviename klausime pažymėkite Jums labiausiai tinkantį atsakymą arba atsakymus, kur reikia, įrašykite. Klausimynui užpildyti prireiks apie 15-20 minučių.

Iš anksto dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

1. Kokia Jūsų patirtis metais teikiant karjeros paslaugas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams? ***(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):***	
1. Iki 3 metų	○
2. 4-10 metų	○
3. 11-25 metų	○
4. 26 metai ir daugiau	○
5. Aš nedirbu ugdymo karjerai srityje	○ Nutraukite anketos pildymą

2. Kas Jums asmeniškai yra *karjera*? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

	Visiškai sutinku	**Sutinku**	**Nei sutinku, nei nesutinku**	**Nesutinku**	**Visiškai nesutinku**
1. Gyvenimo planavimas	○	○	○	○	○
2. Tai profesija	○	○	○	○	○
3. Profesinė sėkmė	○	○	○	○	○
4. Pasiekimas norimo statuso	○	○	○	○	○
5. Viso gyvenimo įvairių vaidmenų seka	○	○	○	○	○
6. Asmeniniai laimėjimai	○	○	○	○	○
7. Nuolatinio darbo nuosekli tąsa	○	○	○	○	○
8. Užimamos pareigos	○	○	○	○	○
9. Saugumo garantas	○	○	○	○	○
10. Visą gyvenimą trunkantis mokymasis	○	○	○	○	○
11. Asmeninis tobulėjimas	○	○	○	○	○
12. Savęs realizavimas	○	○	○	○	○
13. Tobulėjimas pasirinktos veiklos kryptimi	○	○	○	○	○
14. Tinkamai pasirinktos studijos	○	○	○	○	○

3. Kas, Jūsų nuomone, apibrėžia karjeros sėkmę? *(Pasirinkite visus jums tinkamus atsakymų variantus):*	
1. Gaunamas darbo užmokestis	□
2. Užimamos pareigos	□
3. Savirealizacija	□
4. Įvairių patirčių įgijimas	□
5. Statusas visuomenėje	□
6. Prestižinė veikla	□
7. Galimybė siekti užsibrėžtų tikslų	□
8. Stabili darbo vieta	□
9. Aiškios karjero perspektyvos darbe	□
10. Kita (įrašykite)	□

4. Kokia Jūsų etato dalį šiuo metu sudaro ugdymo karjerai paslaugų teikimas? *(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):*	
1. Mažiau nei 0,25 etato	○
2. 0,25 etato	○
3. 0,5 etato	○
4. Etatas	○
5. Mano atliekamas karjeros specialisto darbas į mano darbo krūvį neįsiskaičiuojamas	○
6. Priskirta prie pagrindinių vykdomų funkcijų	○
6. Kita (įrašykite)	○

5. Kokioms tikslinėms grupėms Jūs teikiate ugdymo karjerai paslaugas? *(Pasirinkite visus jums tinkamus atsakymų variantus*):	
1. Ikimokyklinio amžiaus vaikams	□
2. Pradinių klasių mokiniams	□
3. 5-8 klasių mokiniams	□
4. 9-10 klasių mokiniams	□
5. 11-12 klasių mokiniams	□
6. Mokinių tėvams	□
7. Mokytojams	□
8. Kita (įrašykite)	□

6. Ar Jūs savo, kaip karjeros specialisto, veikloje taikote žemiau išvardintus informacijos šaltinius? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

Teiginys	Taikau	Netaikau	Neturiu nuomonės
1. Kolegų, dalyko mokytojų patarimai	○	○	○
2. Kitų mokyklų karjeros specialistų geroji patirtis	○	○	○
3. Administracijos pagalba	○	○	○
4. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos interneto puslapis	○	○	○
5. Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainė www.mukis.lt	○	○	○
6. Ugdymo plėtotės centras www.upc.lt	○	○	○
7. Priėmimo į aukštąsias mokyklas svetainė www.lamabpo.lt	○	○	○
8. Orientavimo karjerai Lietuvoje svetainė www.euroguidance.lt	○	○	○
9. Atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema www.aikos.smm.lt	○	○	○
10. Mokyklos biblioteka	○	○	○
11. Skaitau mokslines publikacijas, tyrimus	○	○	○
12. Metodinės medžiagos atnaujinimas (stendo ar pan.)	○	○	○

7. Ar savo, kaip karjeros specialisto, veikloje atliekate šias funkcijas? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

Teiginys	Taip	Ne	Neturiu nuomonės
1. Vedu mokinių individualias karjeros konsultacijas	○	○	○
2. Vedu grupines konsultacijas	○	○	○
3. Teikiu karjeros informavimą	○	○	○
4. Dalyvauju ugdymo karjerai darbo grupėse	○	○	○
5. Bendradarbiauju su kolegomis karjeros ugdymo karjera integravimo klausimais	○	○	○
6. Vedu mokymus kolegoms ugdymo karjerai klausimais	○	○	○
7. Organizuoju mokinių profesinį veiklinimą	○	○	○
8. Konsultuoju mokinių tėvus vaikų ugdymo karjerai klausimais	○	○	○
9. Organizuoju renginius (karjeros dienas, susitikimus su profesijų atstovais)	○	○	○
10. Vedu karjeros pamoką (būrelį)	○	○	○
11. Atnaujinu metodinę medžiagą (stendo ar pan.)	○	○	○
12. Kita (įrašykite)	○	○	○

8. Kurie iš žemiau pateiktų specialistų teikia ugdymo karjerai paslaugas Jūsų mokykloje? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

Teiginys	Taip	Ne	Neturiu nuomonės
1. Karjeros specialistas	○	○	○
2. Socialinis pedagogas	○	○	○
3. Mokyklos psichologas	○	○	○
4. Klasių vadovai	○	○	○
5. Dalykų mokytojai	○	○	○
6. Mokyklos administracija	○	○	○
7. Mokinių tėvai	○	○	○
8. Socialiniai partneriai (universitetų, darboviečių atstovai)	○	○	○
9. Kita (įrašykite)	○	○	○

9. Jūsų nuomone, kaip išvardintos priemonės prisidėtų prie karjeros paslaugų teikimo efektyvinimo Jūsų mokykloje? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

Teiginys	Labai prisidėtų	Prisidėtų	Neturiu nuomonės	Neprisidėtų	Visai neprisidėtų
1. Mokinių ugdymas karjerai ikimokykliniame amžiuje	○	○	○	○	○
2. Atskiras karjeros specialisto etatas	○	○	○	○	○
3. Kolegų įsitraukimas/palaikymas	○	○	○	○	○
4. Mokinių tėvų įsitraukimas	○	○	○	○	○
5. Ugdymo karjerai integravimas į mokomus dalykus	○	○	○	○	○
6. Administracijos palaikymas	○	○	○	○	○
7. Bendradarbiavimas su aukštosiomis mokyklomis	○	○	○	○	○
8. Bendradarbiavimas su socialiniais parneriais (darbdaviais, profesinėmis sąjungomis, užimtumo tarnybomis)	○	○	○	○	○

10. Įvertinkite Jūsų mokyklos administracijos poziciją ugdymo karjerai paslaugų teikimo klausimais*(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):*	
1. Juntamas palaikymas	○
2. Pozicija neutrali	○
3. Palaikymo nėra	○
4. Kita (įrašykite)	○

11. Kokias ugdymo karjerai paslaugas, Jūs kaip karjeros specialistas, teikiate mokykloje? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*			
Teiginys	**Taip**	**Ne**	**Neturiu nuomonės**
1. Teikiu pagalbą pažįstant save	○	○	○
2. Teikiu informaciją apie studijų galimybes, studijų programas	○	○	○
3. Teikiu informaciją apie stojimo į aukštąsias mokyklas tvarką	○	○	○
4. Teikiu pagalbą sudarant individualaus mokymosi planą	○	○	○
5. Teikiu informaciją darbo paieškos klausimais	○	○	○
6. Padedu parengti tinkamą CV arba motyvacinį laišką	○	○	○
7. Teikiu informaciją kaip elgtis interviu dėl darbo metu	○	○	○
8. Teikiu informaciją kaip darbdaviai ieškosi darbuotojų	○	○	○
9. Teikiu informaciją kaip keičiasi darbo rinka ir kokių gebėjimų reikės ateityje	○	○	○
10. Teikiu informaciją kaip ieškotis darbo	○	○	○
11. Teikiu informaciją kaip analizuoti savo tinkamumą (kompetencijos, kvalifikacija) skirtingoms profesinėms veikloms	○	○	○
12. Teikiu informaciją kaip tinkamai save pristatyti pokalbyje dėl darbo ar studijų	○	○	○
13. Kita (įrašykite)	○	○	○

12. Įvertinkite, kurios iš išvardintų ugdymo karjerai paslaugų teikimo formų pasiteisina Jūsų kaip karjeros specialisto veikloje *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*					
Teiginys	**Labai pasiteisina**	**Pasiteisina**	**Nei pasiteisina, nei nepasiteisina**	**Nepasi-teisina**	**Labai nepasiteisi-na**
1. Organizuojami seminarai ir/ar paskaitos karjeros temomis	○	○	○	○	○
2. Teikiamos konsultacijos karjeros planavimo, karjeros sprendimų priėmimo klausimais	○	○	○	○	○
3. Organizuojami susitikimai su aukštųjų mokyklų atstovais	○	○	○	○	○
4. Organizuojamos karjeros mugės, karjeros dienos	○	○	○	○	○
5. Teikiama pagalba renkantis tolimesnes studijas	○	○	○	○	○
6. Vedamos privalomos karjeros pamokos	○	○	○	○	○
7. Vedamos pasirenkamos karjeros pamokos	○	○	○	○	○
8. Organizuojami karjeros būreliai, klubai, diskusijų forumai	○	○	○	○	○
9. Įvairių dalykų mokytojai supažindino su savo dalyko pritaikymu gyvenime	○	○	○	○	○
10. Savęs išbandymas praktinėje veikloje	○	○	○	○	○
11. Ekskursijos į organizacijas/darbo vietas	○	○	○	○	○
12. Karjeros plano sudarymas konsultuojant karjeros specialistui	○	○	○	○	○
13. Pagalba ieškantis savanoriškos veiklos, darbo vasaros atostogų metu	○	○	○	○	○
14. Dalyvavimas studijų mugėje	○	○	○	○	○
15. Šešėliavimas	○	○	○	○	○

13. Įvertinkite, kiek svarbios žemiau išvardintos veiklos ugdymo karjerai paslaugų teikimo kontekste? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

Teiginys	Labai svarbu	Svarbu	Nei svarbu, nei nesvarbu	Nesvarbu	Labai nesvarbu
1. Padėti mokiniui pažinti asmeninius gebėjimus, interesus	○	○	○	○	○
2. Ugdyti mokinių karjeros planavimo ir karjeros valdymo gebėjimus	○	○	○	○	○
3. Padėti mokiniui tobulinti karjeros tikslams įgyvendinti reikalingas žinias ir įgūdžius	○	○	○	○	○
4. Tobulinti mokinių bendrąsias kompetencijas	○	○	○	○	○
5. Ugdyti mokinių gebėjimus lanksčiai prisitaikyti prie pokyčių	○	○	○	○	○
6. Ugdyti mokinių gebėjimus priimti karjeros sprendimus	○	○	○	○	○
7. Stiprinti mokinių motyvaciją mokytis visą gyvenimą	○	○	○	○	○

14. Kokias edukacines/informacines priemones naudojate savo kaip karjeros specialisto veikloje teikdami ugdymo karjerai paslaugas? *(Įvertinkite kiekvieną teiginį):*

Teiginys	Taip	Ne	Neturiu nuomonės
1. Informacinės paskaitos/pranešimai	○	○	○
2. Naujienlaiškiai/stendai	○	○	○
3. Mokyklos radijo taškai/televizoriai	○	○	○
4. Mokyklos interneto puslapyje	○	○	○
5. El. dienynas	○	○	○
6. Asmeninės sėkmės istorijos	○	○	○
7. Bendravimas su mokyklos alumnais	○	○	○
8. Ekskursijos į įvairias aukštąsias mokyklas	○	○	○
9. Studijų mugės	○	○	○
10. Profesijų atstovų patirčių pasakojimas	○	○	○
11. Renginiai	○	○	○
12. Dalyvavimas projektuose (susieti su profesine veikla)	○	○	○
13. Integruotos pamokos	○	○	○
14. Klasės valandėlės	○	○	○
15. Individualios konsultacijos	○	○	○
16. Individualaus karjeros plano pildymas	○	○	○
17. Kompetencijų aplanko rengimas	○	○	○
18. Pokalbiai grupelėmis; diskusijos	○	○	○
19. Intelekto struktūros tyrimai (konsultacija su psichologu)	○	○	○
20. Savęs pažinimo grupė	○	○	○
21. Mokymosi bendradarbiaujant fragmentai	○	○	○
22. Mokinių praktika	○	○	○
23. Profesinis veiklinimas	○	○	○
24. Savanorystė	○	○	○
25. Testai, klausimynai	○	○	○
26. Karjeros vadovas: mokytojo knyga	○	○	○
27. Karjeros vadovas: mokinio knyga	○	○	○
28. Edukacinė priemonė „Grįžtamojo ryšio žaidimas“	○	○	○
29. Edukacinė priemonė „Profesijų labirintas“	○	○	○
30. Edukacinė priemonė „Mano karjeros kelias“	○	○	○
31. Profesinių filmai	○	○	○
32. Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainė www.mukis.lt	○	○	○

15. Su kokiais sunkumais susiduriate teikdami mokiniams ugdymo karjerai paslaugas? ***(Galimi keli atsakymų variantai):***	
1. Per didelis darbo krūvis	□
2. Bejėgiškumo jausmas/prasmės nematymas	□
3. Kolegų neįsitraukimas	□
4. Mokinių tėvų nenoras įsitraukti	□
5. Silpna mokinių motyvacija	□
6. Administracijos palaikymo stoka	□
7. Aukštųjų/profesinių mokyklų susidomėjimo stoka	□
8. Socialinių partnerių nenoras bendradarbiauti	□
9. Su sunkumais nesusiduriu	
9. Kita (įrašykite).....	□

16. Pažymėkite, kokioje (-ose) įstaigoje(-ose)šiuo metu dirbate? ***(Galimi keli atsakymų variantai):***	
1. Ikimokyklinio ugdymo	□
2. Pradinio ugdymo	□
3. Progimnazijoje	□
4. Pagrindinėje mokykloje	□
5. Gimnazijoje	□
6. Kita (įrašykite)	□

17. Jūsų turima kvalifikacinė kategorija? ***(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):***	
1. Pradedantysis mokytojas/ pagalbos specialistas	○
2. Mokytojas, pagalbos mokiniui specialistas	○
3. Vyresnysis mokytojas, vyresnysis pagalbos mokiniui specialistas	○
4. Mokytojas metodininkas, pagalbos mokiniui specialistas metodininkas	○
5. Mokytojas ekspertas, pagalbos mokiniui specialistas ekspertas	○

18. Jūsų pedagoginio darbo stažas? ***(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):***	
1. Iki 3 metų	○
2. 4-10 metų	○
3. 11-25 metų	○
4. 26 metų ir daugiau	○

19. Mokyklos, kurioje dirbate, dydis? ***(Galimi keli atsakymų variantai):***	
1. Iki 200 mokinių	□
2. Daugiau nei 200 mokinių	□
3. Kita (įrašykite)	□

20. Jūsų darbovietė(-ės) yra? ***(Galimi keli atsakymų variantai):***	
1. Mieste	□
2. Kaime	□
3. Kita (įrašykite)	□

21. Jūsų turimas išsilavinimas? ***(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):***	
1. Vidurinis	○
2. Profesinis bakalauras	○
3. Universitetinis bakalauras	○
4. Magistras	○
5. Kita (įrašykite)	○

22. Jūsų lytis? ***(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):***	
1. Moteris	○
2. Vyras	○
3. Kita (įrašykite)	○

23. Jūsų amžius? ***(Pasirinkite vieną atsakymo variantą):***	
1. 18-30	○
2. 31-45	○
3. 46-65	○
4. 66 ir daugiau.	○

Ačiū už bendradarbiavimą

Karjeros specialistų veikloje naudojamos edukacinės/informacinės priemonės mokinių ugdymo karjerai paslaugoms teikti

5 PRIEDAS

Karjeros specialistų turimo etato ugdymo karjerai veiklos vykdyti ir čia kylančių sunkumų kryžminė lentelę (proc.)

